5
9
591
BIBLIOTECA NAZIONALE
CENTRALE - FIRENZE

Digitized by Google

J

G

J. VINCENTII
GRAVINÆ
INSTITUTIONUM
JURIS CIVILIS
RECEPTIORIS
LIBRI IV.

Quibus acceſſit ejuſdem Diſſertatio

DE

CENSURA
ROMANORUM.

5
9
591

VENETIIS,
APUD SIMONEM OCCHI.

Superiorum Permiſſu, ac Privilegio.
MDCCXLVI.

BIB. FLORENTINAE

LECTORI
BENEVOLO.
Typographus Romanus.

FREQUENTI plauſu Juventutis operam dantis ſcientiæ Juris acceptas cum viderim Inſtitutiones Canonicas in compendium redactas a Summo Viro JANO VINCENTIO GRAVINA Anteceſſore Romano, ab eoque in Archigymnaſio Sapientiæ dictatas, quas Auguſtæ Taurinorum prælo datas, recudi curaveram impulſus hortatu plurium eximiorum, & doctorum Virorum in meam Bibliothecam convenientium horis ſubciſivis, lubens

animum adjeci ad conquirendas Inſtitutiones Civiles, quas ſimili compendiario ſtylo pariter ab ipſo expoſitas fuiſſe conjectaveram, ut has illis ſociarem.

Nec conjectura falſus ſum, nec eventu, nam comperi ab eo exaratum fuiſſe Compendium Inſtitutionum Civilium inſcripto titulo, *Inſtitutionum Juris Receptioris*, & earum autographum reperiri apud Cl. Virum Franciſcum Buſera Nob. Fabrianenſem, qui cum in Urbe moraretur, fuerat a tanto Magiſtro Juris rudimentis eruditus.

Facile a Viro ſcientiarum amantiſſimo juxta ac humaniſſimo impetravi, ut mihi copiam exſcribendi faceret, quo typis mandarem, quin etiam fuit ab eo communicata quædam Diſ-

Diſſertatio ab eodem Authore edita *de Cenſura Romanorum*, ut quaſi mantiſſam operi adjungerem.

Admota igitur impreſſioni manu adnixus ſum diligentia qua potuit majore eam perficere, ſpeſque eſt me ab omnibus Juris, bonarumque artium ſtudioſis gratiam initurum; Quamvis enim multa proſtent Inſtitutionum Civilium Compendia, peropportunum tamen fuerit hoc ſuperaddere ſtricto, ac nitidiſſimo, puriſſimoque ſtylo, quo Author parem forte non habuit, concinnatum, ut ejus auxilio, quæ ab uberioribus fontibus hauſta fuerunt Elementa Juris, uno oculorum conjectu ad memoriam revocentur, quod ſibi fuiſſe conſi-

lium Author ipſe in Procemio declarat.

Pergratam quoque Diſſertationem *de Cenſura Romanorum* reor futuram quibus innoteſcit quantum lumen afferat intelligentiæ Legum Hiſtoria Magiſtratuum Romanorum, quos inter Cenſura tantopere emicuit.

De admirabili Authoris in Græcis litteris atque Latinis, & in omnibus ſcientiis pro dignitate eloqui mea tenuitas non patitur, ſatiſque loquuntur cum innumera Clariſſimorum Virorum teſtimonia, tum Libri ab eo compoſiti, cum primis verò Commentarii *de Origine Juris Civilis*, quibus ſibi nominis immortalitatem comparavit.

J. VIN-

J. VINCENTII GRAVINÆ IN JURIS RECEPTIORIS INSTITUTIONES PROŒMIUM.

CUM per longum docendi uſum compererim plurimorum Adoleſcentium, aut negligentiam quæ illos à labore longioris ſcriptionis, & acutioris contemplationis avertit, aut egeſtatem, quæ immaturos eosdem adigit ad forenſem quæſtum, deflectitque ab eruditioris Juris prudentiæ cura; propterea Inſtitutiones priores noſtras, quibus auditoribus Veteris etiam Juris lumina ſuis locis breviter, & ſubtiliores rationes ſuggerebantur; in

has contraximus breviores, & expeditiores, quo Jus tantum contulimus quotidianum, & receptum, ut inertes laboris levitate, inopes diſcendi celeritate allicerentur. Verum ne meliores deteriorum vitio plectantur, aut laborioſis auſerantur veteris Juris notiones, & rationes illæ, unde provenit novum; nevè nexus Juris prudentiæ cupidioribus Juvenibus celetur; quidquid calamo negamus, voce ab ipſius Juſtinianei Textus explicatione promemus, & illius Titulos ex ordine proſequemur etiam exoletos, deque ſcriptis his tum ex ſuperioribus rationibus excluſos, tum quia materiam eorum abundè protulimus in noſtris Originum libris: quorum quoniam ex primo, qui de ortu, & progreſſu Juris Civilis *ſeorſum eſt editus, colligere abunde poteritis omnem Juris Civilis hiſtoriam initio Studiorum omnium neceſſariam, in curſu vero forenſis exercitii plurimum profuturam; ne tempus dictandis iis, quæ* im-

impreſſimus fruſtrà teramus; ad eumdem libellum vos mittimus comparatu facillimum.

Etſi autem hæ recentes noſtræ, quas Juris Receptioris Inſtitutiones appellamus, nihil contineant obſoletum, nulla tamen carent ratione neceſſaria: ut eum breviſſimæ ſint atque facillimæ, neque brevitas a perſpicuitate abſit, neque a facilitate ſoliditas. Agite itaque, & exordiamur Diis bene juvantibus.

INDEX TITULORUM

IN QUATUOR LIBRIS

INSTITUTIONUM JURIS CIVILIS CONTENTORUM.

Præfatio in Juris Civilis Inſtitutiones.
Titulus I. *De Juſtitia, & Jure.* pagina 15
Tit. II. *De Jure naturali gentium, & Civili.* 16
Tit. III. *De his qui ſui, vel alieni juris ſunt.* 20
Tit. IV. *De Adoptionibus.* 22
Tit. V. *Quibus modis jus Patriæ Poteſtatis ſolvitur.* 26
Tit. VI. *De Servis, & Captivitate minutis.* 28
Tit. VII. *De Tutelis.* 29
Tit. VIII. *De Curatoribus.* 35
Tit. IX. *De ſatiſdatione Tutorum, vel Curatorum.* 36
Tit. X. *De excuſatione Tutorum, vel Curatorum.* 38

Tit.

Tit. XI. *De ſuſpectis Tutoribus.* 41

INDEX LIBRI II.

Titulus I. *De rerum diviſione, & acquirendo earum dominio.* 43
Tit. II. *De ſervitutibus Ruſticorum, & Urbanorum Prædiorum.* 57
Tit. III. *De Uſufructu.* 61
Tit. IV. *De uſu, & habitatione.* 63
Tit. V. *De Uſucapionibus, & longi temporis præſcriptionibus.* 64
Tit. VI. *De Donationibus.* 67
Tit. VII. *De Dote.* 69
Tit. VIII. *Quibus alienare licet, vel non.* 71
Tit. IX. *De Teſtamentis Ordinandis.* 73
Tit. X. *De Heredibus Inſtituendis.* 81
Tit. XI. *De Vulgari ſubſtitione.* 85
Tit. XII. *De Pupillari ſubſtitutione.* 89
Tit. XIII. *Quibus modis teſtamenta infirmentur.* 93

Tit. XIV. *De inofficioſo teſtamento.* 98
Tit. XV. *De heredum qualitate, & differentia.* 104
Tit. XVI. *De Legatis.* 109
Tit. XVII. *De Jure accreſcendi.* 112
Tit. XVIII. *De lege Falcidia.* 120
Tit. XIX. *De fideicommiſſariis Hereditatibus.* 122
Tit. XX. *De Codicillis.* 125
Tit. Ultimus. *De ſucceſſionibus ab inteſtato.* 128
De ſucceſſione Deſcendentium. 131
Aſcendentium. 135
Collateralium. 140

INDEX LIBRI III.

Titulus I. *De obligationibus, & iis quæ re contrahuntur.* 148
Tit. II. *De verborum obligationibus ſive de ſtipulationibus.* 153
Tit. III. *De fidejuſſoribus.* 161
Tit. IV. *De literarum obligationibus.* 163
Tit. V. *De obligationibus ex conſenſu, & primo de Emptione.* 165
Tit. VI. *De locatione, & Conductione.* 168

Tit.

Tit. VII. *De Societate.* 172
Tit. VIII. *De Mandato.* 175
Tit. IX. *De obligationibus, quæ quaſi ex contractu naſcuntur.* 177
Tit. X. *Per quas Perſonas nobis obligatio adquiritur.* 180
Tit. XI. *Quibus modis tollitur obligatio.* 181
Tit. XII. *De obligationibus, quæ ex delicto naſcuntur.* 186
Tit. XIII. *De Lege Aquilia.* 189
Tit. XIV. *De injuriis.* 192
Tit. XV. *De Obligationibus, quæ quaſi ex delicto naſcuntur.* 195

INDEX LIBRI IV.

De Actionibus, exceptionibus, & interdictis. 197
Tit. XVIII. *De publicis Judiciis.* 112

Diſſertatio de Cenſura. 229

FINIS INDICIS.

NOI

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di Reviſione ed approvazione del *P. Fra Paolo Tommaſo Manuelli Inquiſitore* di Venezia nel Libro Intitolato. *J. Vincentii Gravinæ Inſtitutionum Juris Civilis. Receptioris Libri IV. quibus acceſſit &c.* non v' eſſer cos' alcuna contro la Santa Fede Cattolica; e parimente per Atteſtato del Segretario noſtro niente contro Principi, e buoni Coſtumi concediamo licenza a *Simone Occhi Stampatore* in Venezia, che poſſa eſſere ſtampato, oſſervando gli ordini in materia di Stampe, e preſentando le Solite copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Data li 26. Aprile 1745.

(Gio: Emo Proc. Riff.
(
(Marco Foſcarini Cav. Proc. Riff.

Regiſtrato in Libro a c. 3. al n. 21.

Michiel Angelo Marini Segret.

IN-

INSTITUTIONUM JURIS RECEPTIORIS

LIBER PRIMUS.

De Juſtitia, & Jure.

TITULUS I.

JUSTITIA *eſt conſtans, & perpetua voluntas jus ſuum cuique tribuendi.*

Eaque, vel in prœmiorum diſtributione verſatur, & pœnarum, pro cujuſque meritis, aut delictis & diſtributiva dicitur; vel in uſu commercioque privato contrahentium, ſive vendentium, ementium, & locantium, conducentium, donantium, aliaſque conventiones ineuntium, ubi alter dat, alter accipit, aut rem, aut pretium, in quibus dignior ab indigniore non diſtinguitur, cum pretia, & mercedes non ex qualitate perſonarum, ſed ex pactionibus ſtatuantur, cum in commutando, ſive in contrahendo conſiſtat.

Juſti-

Juſtitiæ cognitionem, & explicationem profitetur Juris prudentia, quæ definitur *Divinarum, atque humanarum rerum notitia, juſti, atque injuſti ſcientia*.

Juris præcepta ſunt tria, honeſte vivere, alterum non lædere, jus ſuum unicuique tribuere.

Dividitur Jus in publicum, quod ad Divinarum rerum, & ad Reipublicæ regimen ſpectat; & privatum, quod ſpectat ad regimen ſingulorum, cum ſuis bonis, & facultatibus. De privato autem potiſſimum agemus.

De Jure Naturali Gentium, & Civili.

TITULUS II.

JUS naturale eſt, quod nullo docente cognoſcimus. Idque vel cum omnibus animantibus commune habemus, ut eſt edendi, bibendi, generandi, ac Prolis educandæ ratio, & appellatur Jus Naturale primarium; vel ſeorſum ab Animantibus cæteris, ut eſt Pietas, & Religio, & virtus animorum, & appellatur Jus Naturale ſecundarium.

Jus Gentium primarium eſt id, quod in

in hominum univerſorum naturali ratione conditur, quale eſt Jus Naturale ſecundarium ſuprà definitum.

Jus Gentium ſecundarium eſt uſus Hominum inter ſe contrahentium, & conventiones inde prodeuntes, qualis eſt emptio, venditio, cæterique prope contractus apud omnes fere Gentes conſueti.

Ad Jus Gentium autem primarium pertinet mutua obligatio alimentorum inter Parentes, & Liberos: quando neceſſitate, ac paupertate alterutri premuntur. (*a*)

Jus Civile eſt, quod ſingulæ ſibi Civitates ex ejus Regionis uſu, & ingenio conſtituerunt. Et quoniam Roma, quæ ſuis legibus Orbem ferè Terrarum univerſum ſubegit, Gentes ab ſe victas omnes accepit in Civitatem; eoſque Cives Romanos eſſe voluit; propterea Jus Civile Romanorum, tamquam prodiens ex omnium Gentium communi Civitate, per eminentiam, ſine adjectione alia Jus Civile appellatur: cum aliorum Jus, puta Lacædemonum, aut Athenienſium, ſimplici nomine Juris Civilis non veniat, ſed exprimendum ſit Spartanorum, & Athenienſium cognomentum.

Jus autem Civile Legibus S. C. Plebi-

[*a*] Co. de alend. Liber. vel Parent.

biſcitis, Principum Conſtitutionibus, ſive Placitis, Prætorum Edictis, & Juriſconſultorum reſponſis componitur.

Lex eſt honeſta, juſtaque P. R. publicum, & privatum ad regimen expreſſa voluntas.

Eaque voluntas vel inciſa erat duodecim æneis tabulis, in quas Decemviri a Populo ad id conſtituti, tranſtulerunt deſcriptas, per Legatos Roma miſſos, Græcorum Leges, & veteres Romanorum Regum, atque alias ab ipſis inventas, & appellatur Jus duodecim Tabularum, ſive Jus Decemvirale antiquiſſimum; vel data occaſione diverſis temporibus eadem Populi Romani voluntas proferebatur; & tum ſingulæ Leges appellationem ſuam trahebant a majoribus Magiſtratibus veluti Conſulibus, aut a Tribunis, a quibus ad Populum ferebantur, ut omnium conſenſu comprobarentur; qualis erat v. g. Lex Pompeja de Parricidiis, Lex Aquilia de damno illato. Quando autem Lex condebatur a ſolo Senatu, Senatus conſultum vocabatur, quando a ſola Plebe, Plebiſcitum. Quæ utraque poſtea Legis vim ad omnes obligandos acceperunt. Qualem etiam habuerunt & Conſtitutiones Principum, in quorum voluntatem Populus conſenſerat univerſus. Jus Prætorium

rium ſunt Dicta, quæ proponebantur a Prætore, quæ item, ut Lex, obligant cunctos, & appellantur Jus honorarium a Magiſtratu, qui Vir honoratus appellabatur.

Reſponſa prudentum ſunt ſententiæ Juriſconſultorum, quibus Leges explicabantur, quæ a populari conſuetudine, & a Cæſaris poſtea juſſu vim legis acceperunt. Ea verò cum contineant ſilvam ferè omnem humanorum caſuum, & civilium Cauſarum, a Juſtiniano Cæſare Juris Romani emendatore, rejectis ſupervacuis, & obſoletis, tributa fuerunt in libros quinquaginta, quos ab ordine, ac digeſtione rerum Libros appellavit *Digeſtorum*, & ab earum multitudine, ac varietate Libros *Pandectarum*, quaſi omnia humana complectantur. Conſtitutiones autem Imperatorum contulit in duodecim Libros, quos appellavit *Codicem*. Suas autem proprias Conſtitutiones poſt digeſtionem Juris editas appellavit novellas: quæ habentur in Libro, quod authenticum vocatur: quarum epitomæ per Titulos Codicis diſtributæ authenticæ dicuntur, adeout compendium earum ab integro contextu genere diſtinguatur: cum illæ authenticæ, illud authenticum nuncupetur. Hos autem quatuor Inſtitutionum, ſive Elementorum

rum Juris Libros poſt Digeſta, & Codicem ad primam, & brevem Juventutis Inſtitutionem, atque ad faciliorem ſuperiorum Voluminum intelligentiam compoſuit idem Juſtinianus per Tribonianum, Theophilum, & Dorotheum.

De his qui ſui, vel alieni Juris ſunt.

TITULUS III.

HOmines liberi vel ſunt Juris ſui, vel alieni. Juris alieni ſunt Filiifamilias, qui vivunt ſub poteſtate Patris: ceteri ſunt juris, ſive poteſtatis ſuæ. Patria poteſtas tribuit Parentibus tale jus in Filios, ut eos ad levem uſque verberationem coercere poſſint, & dominium nanciſcantur eorum omnium, quæ Filius adquirit. Tum autem Filius venit in poteſtatem Patris, cum naſcitur ex juſtis, ſive ſolemnibus nuptiis. Quæ tum legitimæ ſunt, ex Jure Canonico, quod hac in materia civili Juri apud Catholicos omnes antecellit, quando contrahuntur inter perſonas, a Jure non prohibitas, adhibitis ex Concil. Tridentin. duobus Teſtibus, & Parocho: & præmiſſis denunciationibus ternis, inter

ter Feſtorum ſolemnia, ut ſi quod obſtet impedimentum a Populo Præſulibus ſacri ſignificetur. Quibus denunciationibus omiſſis, pœnas ad arbitrium Judicis incurrunt Sponſi, & illicitè contrahunt, quamvis contractum Matrimonium non irritetur; ſicut irritatur, ſi Parochi, & Teſtium præſentia deſit.

Aliquando Filii, etſi ab initio non ſint legitimi, nec naſcentes ceciderint ſub poteſtatem Patris, tamen in eam recidunt, quando Mater ab eo, a quo Concubinæ loco habebatur, in Matrimonium ducitur; nam Filii ante ſuſcepti, poſt eas nuptias legitimi fiunt; perinde ac tales ab initio ex Matre prodierint. (*a*) Legitimi etiam fiunt, & in poteſtatem rediguntur Patris, per Principis reſcriptum, Filii, ſi Pater nullos habeat prius, vel Mater mortua ſit, aut ſpe ſuſcipiendorum Liberorum deſtituatur. (*b*) Item & oblati Monaſterio legitimantur. Propter vim etiam patriæ poteſtatis, Filia nuptias poſtulans uſque ad vigeſimum quintum annum Patris con-

[*a*] Auth. licet patri C. de natural. lib.
[*b*] Nov. 89. C. 9. Auth. præterea auth. item ſive auth. ſi quis C. de natural. lib.

Digitized by Google

conſenſum expectare jubetur; alioquin Pater ad eam dotandam non obligatur. Sed ſi annum vigeſimum quintum exceſſerit, ſine periculo amittendæ dotis, poteſt Patris conſenſum negligere. (*a*)

Parens verò utriuſque ſexus ad ſecundas tranſiens nuptias, eorum, quæ à priore Conjuge quomodolibet accepit, vel à Filiorum ſucceſſione legitima retulit, tantum retinet uſumfructum; proprietate manente, apud Liberos prioris Matrimonii: (*b*) etiamſi Parentibus non ſucceſſerint. (*c*) Quibus non extantibus, plena proprietate fruetur.

Præterea Conjux, alias quaſcumque contrahens nuptias, non poteſt Teſtamento, contractu, vel alio quolibet modo, plus transferre in novum Conjugem, quam in unum ex Liberis, cui minimam partem attribuerit: (*d*) & quod eam portionem minimam ſuperaverit, Liberis cedet. (*e*)

De

(*a*) Auth. ſed ſi poſt C. inoff. Teſt.
(*b*) L. Fæminæ 3. auth. ex teſtam. C. ſecund. Nupt.
(*c*) Auth. hæres C. eod.
(*d*) L. hac edictali 6. C. ſecund. Nupt.
(*e*) L. quoniam 9. cum auth. ad eos C. ſecund. Nupt.

De Adoptionibus.

TITULUS IV.

INducitur etiam patria poteſtas in Filios alienos, per nativitatem civilem, ſive per adotionem. Quæ definitur actus legitimus Naturam imitans, quo quis alterius Filius, aut Nepos in infinitum efficitur, cum antea non eſſet. Quæ generaliter accepta comprehendit tùm adoptionem ejus, cujus Pater naturalis vivit, & eum in poteſtate habet; tum illius, qui vel morte Patris, vel emancipatione, de poteſtate illius exivit, & eſt Juris ſui. Accepta verò ſpecialiter, ſignificat tantum adoptionem ejus, qui eſt alieni Juris: cum adoptio illius, qui eſt Juris ſui ſpecialiter adrogatio nuncupetur.

Permittitur autem adrogatio, ſi accedat examen, atque cognitio juſtæ Cauſæ, quod ſcilicet adrogatio ſit utilis, nec periculoſa, vel ignominioſa Pupillo; & ſi adrogator caveat perſonæ publicæ, ſive Tabulario, aut Scribæ, ſe, ſi pupillus impubes deceſſerint, redditurum bona proximis Pupilli Conſanguineis.

Nec poteſt Pater adrogator emancipare, ſive è poteſtate ſua dimittere Fi-

lium

lium adrogatum ſine juſta Cauſa, puta quod læſerit adrogatorem: & emancipato Filio, bona ejuſdem, quæ in adrogatoris Domum tranſtulit, reddere cogitur. Ac ſi adrogatum quis, vel exheredaverit, vel ſine cauſa juſta emancipaverint, præter bona reddita, quartam etiam adjicere debet propriorum bonorum ex Reſcripto Divi Pii a quo quarta Divi Pii nuncupatur. Per adrogationem autem Filii, aut Nepotes nominis adrogati, cum eo veniunt in poteſtatem adrogantis: cum, ſi Pater det proprium Filium familias in adoptionem alteri: Nepotes ex eo Filio familias ſuſcepti, ſub Patris naturalis, nempe Avi eorum poteſtate remaneant.

Imò noſtris temporibus ex conſtitutione Juſtiniani, (*a*) Filiusfamilias non exit a poteſtate Patris naturalis, neque tranſit in poteſtatem adoptantis, niſi adoptetur àb Avo Materno, vel Paterno, qui cum Filium emancipaſſet, adoptet Nepotes ex eo, poſt emancipationem natos.

In locum autem, non ſolùm Filii quis adoptare poteſt, ſed etiam Nepotis, quamvis Filium habeat nullum: Et ſi Filium habeat, non poteſt, quam in

(*a*) L. penult. C. de adoption.

in locum Nepotis, adoptare, niſi Filius conſenſerit . (*a*) Nemo autem adrogare, vel adoptare poteſt, niſi annis 18. præcurrat adoptatum; cum ea ſit ætas magis ad generandum idonea, & plena pubertas appelletur, & adoptio debeat imitari Naturam.

Caſtrati porro, & quotquot vitio inſuperabili corporis generare nequeunt, neque poſſunt adoptare. Quamobrem Spadones, quorum nomine veniunt etiam ii, qui ſanabili vitio Corporis ad generandum ſunt idonei, adoptandi facultatem habent.

Fœminæ quamvis adoptari poſſint, non tamen ipſæ poſſunt adoptare alios; niſi ex indulgentia Principis, unum tantum ad ſolatium amiſſorum Liberorum. (*b*)

(*a*) L. 6. ff. de adopt.
(*b*) C. de adopt. l. Mulierum 5.

Quibus modis Jus Patriæ Poteſtatis ſolvitur.

T I T U L U S V.

PRimum ſolvitur Patria Poteſtas morte Parentis: nam Filius remanet liber, & in ſua poteſtate retinet proprios Filios. Sed ſi Pater eorum, ante morte emancipatus fuiſſet, Filii ipſius, ſive Nepotes, qui remanſerunt in Avi poteſtate, Avo mortuo, liberi fiunt; neque recidunt in poteſtatem Patris eorum, niſi Filius, non emancipatione Patris ſuis, ſed ſuprema aliqua dignitate, de poteſtate Patris exiſſet; nam tum, ne dignitas ei ſit damno, mortuo Patre Filiorum ſuorum poteſtatem retinebit. (*a*)

Secundo ſolvitur Patria Poteſtas ea pœna, quæ adimit Civitatem Romanam: eaque appellatur media Capitis, ſive ſtatus humani diminutio.

Tertio ſolvitur ſervitute, ſive amiſſione libertatis, quæ maxima capitis diminutio nuncupatur.

Quar-

[a] Nov. 8. c. 2.

Quarto ſolvitur Patria Poteſtas Epiſcopatus, & etiam Cardinalatus dignitate.

Quinto ſolvitur emancipatione, qui eſt actus legitimus, per quem Pater ante Magiſtratum declarat, ſe nolle amplius Filium in ſua poteſtate habere.

Cum quis bello captus in ſervitutem hoſtium redigitur, Patria Poteſtas in ſuſpenſo manet: nam ſi apud Hoſtes decedat, fictione Legis Corneliæ, pro mortuo habetur ab eo ipſo tempore, quo in Hoſtium poteſtatem devenit: Si redierit in Patriam, per Jus, quod poſtliminii dicitur, Patria Poteſtas redintegratur.

Emancipato autem *Filio*, ſi ejus Uxor ediderit Partum conceptum tempore, quo Maritus erat in poteſtate Patris, is, qui naſcitur, non Patris, ſed Avi poteſtate continetur; contra ſi conceptus fuit poſt emancipationem.

Sicut autem Liberi, ſemel è poteſtate dimiſſi, revocari in poteſtatem nequeunt; ita & in poteſtate Patris manentes, cogere Parentes, ad emancipandum non poſſunt; (*a*) niſi ab eis ad turpitudinem, aut impietatem compellan-

(a) L. nec Avus C. de emancip. liber L. non poteſt. ff. adopt. & emancip.

pellantur ; (*a*) aut Parentes illicitas contraxerint, & inceſtas nuptias : tunc enim ab ipſa lege, ſupplicio ſceleris, e poteſtate liberantur. (*b*)

De Servis, & Captivitate minutis.

TITULUS VI.

PRæter perſonas Liberorum, ſive ingenuorum, ſive eorum, qui naſcuntur, & adhuc manent liberi ſunt etiam ſervi, & Liberti, quorum pene amiſimus uſum.

Servi ſunt ſive bello capiantur, qui veniunt in poteſtatem victoris, amiſſa libertate, arbitrioque ſuo, & rerum ſuarum tam quæſitarum, quam quærendarum, quarum proprietas Dominis adquiritur, & fructus ; ſive naſcantur Domi ex Ancillis, quarum dominium habemus ; ſive voluntate ſua tales fiant ; cum ultro ſeſe vendunt ad participandum

(a) L. ſi ſeniores C. de Epiſc. aud. L. ult. ff. ſi a Paren. quis fuerit manum.
(b) Novell. 12. c. 2.

dum pretium : qua venditione libertatis ſervi fiunt publicorum operum, puta nauticorum aut metallicorum, quibus ſeſe vendiderunt.

Servi autem e ſervitute pervenire poſſunt ad libertatem per manumiſſionem, quæ eſt libertatis datio per Dominum : quam qui accipiunt, non ingenui, ſed Liberti appellantur, & ad aliquod obſequium Patrono, ſive veteri Domino eorum liberatori præſtandum adſtringuntur.

De Tutelis.

TITULUS VII.

ETiam qui ſunt ſui Juris Homines, tamen vel ob ætatem impuberem, vel ob mentis vitium, alieno regimini ſubjiciuntur; donec vel ad pubertatem veniant, vel reſipiſcant, impuberes ſub tutela manere dicuntur; alii ſub curatione, ſub qua ſunt, etiam minores 25. annis.

Tutela eſt jus, & poteſtas in capite libero, ad tuendum eum, qui per ætatem ſe defendere nequit, jure Civili data, & permiſſa. Eaque triplex eſt,

Teſtamentaria, Legitima, Dativa. Teſtamentarius Tutor eſt qui datur a Patre in Teſtamento Filiis, aut Nepotibus, quos habet, vel quos ſi viveret, cum naſcerentur, habiturus eſſet in poteſtate. Nam ſi Tutorem dederit emancipatis, is Tutor, non tam jure paterno, quam ex juriſdictione Magiſtratus ſuſtinetur: cum Lex jubeat, hujuſmodi Tutores, ob reverentiam paterni judicii, etiam ſine inquiſitione confirmari. Sicut confirmatur etiam datus a Matre, vel ab extraneo iis Pupillis, quos reliquerint Hæredes, (*a*) ſed cum inquiſitione.

Dari autem poteſt teſtamento Tutor etiam Filiusfam. propter publicam cauſam, ad quam tutela trahitur: & in publicis cauſis Filiusfam. pro Patrefam. habetur.

Et ſi datus fuerit Tutor non idoneus, teſtamenti tempore, puta furioſus, aut minor; expectandum eſt, donec iſte reſipiſcat, & iſte ad majorem ætatem, nempe annorum 25. pervenerit, & interea datur alius à Magiſtratu.

Po-

(a) L. 2. & 4. ubi Gloſſ. ff. confirm. tut. & L. Mater cum Gloſſ. C. Teſtam. tut.

Poteſt & Tutor dari ad certum tempus, puta ad quinquennium, & ex certo tempore h. e. ab Anno à morte Teſtatoris tertio, aut ſecundò, & ſimiliter. Et datur Tutor tum educandæ perſonæ, tum rebus adminiſtrandis: quæ ſi diſſitæ in longinquas Regiones fuerint, licebit plures dare Tutores: qui quamvis diviſis Regionibus, & bonorum portionibus dentur, tamen ſinguli Tutelæ onus integrum ſuſtinent, cum ad omne Patrimonium, eorum quiſque datus intelligatur; & tantum adminiſtratio inter eos dividatur, integro in ſingulis manente jure tutelæ.

Fœmina ex Juſtiniani conſtitutione, poteſt ſuſcipere tutelam Filii ſui, vel Nepotis; ſi *Tutor nullus* teſtamento datus fuerit: & præfertur cæteris Conſanguineis, & datis a Magiſtratu. Sed hoc jure minime gaudet, ſi ad ſecundas nuptias tranſierit. (*a*)

Legitima tutela eſt, quæ à Lege defertur iis, qui vocantur ad Pupilli ſucceſſionem: quales hodiè ſunt omnes proximiores Conſanguinei, ſive cognati

 ſint,

[a] Auth. Matri, & Aviæ C. Quando Mat. tut. offic. fung. poſſ. & auth. Teſtamento auth. ad hoc C. eod.

ſint, hoc eſt, ex latere Matris veniant, ſive Agnati, hoc eſt, veniant ex latere Patris: inter quos hodie ſervata tantum vicinitate gradus, ſicut in hæreditaria ſucceſſione, ſic etiam & in Tutelæ jure, omne diſcrimen eſt ſublatum. Cognationis autem nomine, latius accepto, veniunt etiam Agnati. Qui ſi adoptentur, aut emancipentur, dicuntur exire de Agnatione paterna, & in novam Familiam tranſire, ideoque patiuntur capitis diminutionem minimam, ſive minimam mutationem ſtatus; cum retenta libertate, ac Civitate tantum amittant Familiam.

Habet autem locus Tutor datus à lege, quando vel nullus teſtamento datur Tutor, vel datus deceſſerit ante mortem Teſtatoris. Sed ſi datus teſtamento, ſe tutela excuſaverit, vel dolo fuerit remotus, tum non legitimus, ſed datus a Magiſtratu tutelam ſubibit.

Si verò deſit, aut deficiat Tutor teſtamentarius, aut legitimus, tunc Tutor dabitur a Magiſtratu, ex inquiſitione, & probatione perſonæ, qui dicitur dativus. Officium verò Tutoris eſt regere Pupillum, & bona illius prudenter adminiſtrare, atque in Pupulli contractibus interponere auctoritatem.

tem ſuam, ſine qua inutiliter cum Pupillo contrahitur, aut agitur. Pupillus enim commodum ſibi, ſine auctoritate Tutoris, parere poteſt; non autem ullam poteſt contrahere obligationem, aut ferre damnum, ideo cum tranſigit, aut remittit, aut etiam cum adit hæreditatem requiritur auctoritas, ne adeundo inconſulto ſe obliget æri alieno, ſine qua interpoſita auctoritate Pupillus, quamvis obliget ſibi alium, tamen alii non obligatur, neque convenitur, niſi in quantum fuerit locupletior, ne cum aliena jactura lucretur. Debetque auctoritas Tutoris interponi cum negocium geritur, ſive cum res calet, exigiturque præſentia ipſius Tutoris.

Nec licet Debitorem, aut Creditorem Pupilli Tutorem eidem a Judice dari; ſed tantum ex teſtamento, & ex certa ſcientia Teſtatoris, cui oportet debitum, & Creditum eſſe notum; excepta Matre, & Avia, quibus ad tutelam gerendam, contractum cum Pupillo debitum, & creditum, minime obſtat. (*a*)

(a) Auth. ad hæc C. quando Mul. Tut. off. fun.

Immobilia Pupilli vel minoris bona, ſine Judicis decreto, inutiliter alienantur, aut hypotecæ ſubijciuntur. (*a*)

Pubertate autem finita, non autem ante, ratio adminiſtrationis exigitur a Tutore. In qua reddenda Tutor præſtat Pupillo tum damnum datum, tum lucrum negligenter omiſſum. Neque Pater, qui Filio Tutorem teſtamento dedit, poteſt hanc rationum redditionem remittere: [*b*] quia publice intereſt manifeſtari fidem alienam.

Finitur porro tutela pubertate, cum Pupillus annum decimumquartum, aut Pupilla decimum ſecundum abſolverint. Secundo finitur qualibet capitis diminutione Pupilli, etiam minima, ſcilicet cum Pupillus adrogatur. At ſi adrogetur ipſe Tutor, legitima Tutela non perit, propter ſublatam Agnationis, & cognationis differentiam: unde maxima tantum, & media capitis diminutione Tutoris extinguitur.

De

]a] L. in prædiorum 2. C. de præd. min
[b] L. 5. §. Julianus ff. de admin. tut.

De Curatoribus.

TITULUS VIII.

CUratio eſt legitima poteſtas, per quam res adminiſtrantur vel minorum 25. annis, vel eorum, qui mentis vitio laborant. Ætas autem minor vel ad cœptum vel ad finitum Annum producitur. Nam ſi de pœna, vel damno declinando agatur, expectatur annus integer, & tempus de momento ad momentum computatur, & ultimus dies cœptus pro completo minime habetur. Contra vero ſi tractetur de commodo, vel honore minoris: nam ſufficiet primus vigeſimi quinti anni dies. (*a*)

Dantur autem Curatores ab iiſdem Magiſtratibus a quibus & Tutores: & quamvis datus teſtamento non conſiſtat, tamen eſt a Magiſtratu confirmandus. (*b*) Nec datur Curator regulariter, niſi volentibus, præterquam in li-

B 6

[a] L. ff. muner. & oner.
[b] l... in fin. S. 2. & 6. ff. confir. Tut.

litem, in qua minor Curatorem accipere cogitur; nec ad regendam Perſonam datur; ſed ad res adminiſtrandas Curator; ideoque poteſt ad certam rem, vel litem, vel Patrimonii portionem dari. Et datur Pupillo etiam repugnanti a Magiſtratu, quando illi ſuus adeſſe Tutor nequit.

Datur etiam Curator Prodigis, poſtquam eis Magiſtratus bonorum adminiſtrationem interdixerit. Sed ſi detur furioſis, curatio pertinet ad Proximiores Conſanguineorum. Et finitur ea poſt abſolutam minorem ætatem, aut ceſſante furore, aut ſublata neceſſitate rerum gerendarum.

De ſatiſdatione Tutorum vel Curatorum.

TITULUS IX.

CUm Tutor, vel Curator ſuſcipiunt Tutelam, coguntur ſatiſdare, ſive data cautione per Fidejuſſores promittere rem Pupilli, aut minoris ſalvam fore, & ſe cum illorum utilitate adminiſtraturos. Deinde jubentur deſcribere omnia illorum bona: quæ deſcriptio Inven-

ventarium appellatur. Et propter hanc cautionem, quæ vocatur *rem Pupilli ſalvam fore*, Tutorum, & Curatorum bona Pupillo, vel Adoleſcenti tacite ſunt obligata.

Eximuntur autem ab obligatione ſatiſdandi Tutores teſtamentarii, ſive teſtamento dati; & qui à Magiſtratu dantur ex inquiſitione. Quamvis autem ſatiſdare Teſtamentarii non cogantur, tamen ſi ultro ſatiſdederint, propter majorem Pupilli utilitatem in adminiſtratione capeſſenda præferuntur aliis Contutoribus. Quamobrem electio datur cuilibet eorum aut ſatiſdandi, aut offerendi alteri ſatiſdationem, in ejuſque arbitrio ponere an velit ſatiſdare ſi cupiat *præferri*; alioquin ipſe ſatis offerens præferetur. Quod ſi omnes erunt parati ſatiſdare, Prætoris erit eligere magis idoneum.

At ſi Pupilli, neque a Tutoribus, neque a datis Fidejuſſoribus ſuum Jus conſequi poſſint, & damnum acceptum reparare; tunc actio, quæ ſubſidiaria dicitur, eoquod in ſubſidium datur, vertenda eſt contra ipſos Magiſtratus, qui eos Tutores, vel Curatores, aut ſatiſdare non coegerunt, aut minus idoneam ſatiſdationem, ſive fidejuſſores non locupletes comprobarunt, exceptis Magi-
ſtra-

ſtratibus, Romanis, & Majoribus, quos Dignitas eximit ab hac actione. (*a*)

De excuſatione Tutorum, vel Curatorum

TITULUS X.

POteſt quis effugere onus gerendæ Tutelæ, aut Curationis, ſi juſtam adduxerit cauſam apud Judicem, per quam excuſetur. Prima cauſa eſt numerus Liberorum trium Romæ; in Italia quatuor, in Provinciis quinque.

Secunda excuſationis cauſa eſt admi-
publicarum dum geritur, fiſcalium, ſive
niſtratio, rerum.

Tertia eſt abſentia Reipublicæ cauſa: quæ excuſatio durat donec abſunt, ſi Tutelam ſuſceperint, nam redeuntes eam recipiunt; Sed ſi eam non antea ſubjiſſent; annum vacationis poſt reditum habent, antequam cogantur.

Quarta eſt ſublimitas Magiſtratus Majoris, quem qui gerunt oblatam recuſa-

re

(a) L. 4. C. de Magiſtr. conven.

re Tutelam poſſunt, at non deponere ſuſceptam.

Quinta litigium cum Pupillo de omnibus bonis.

Sexta eſt geſtio præſens trium Tutelarum ex Familiis, Patrimoniiſque diſtinctis, procedentium.

Septima notabilis inopia Tutoris.

Octava ægrotatio.

Nona ignorantia puerilium Litterarum.

Decima livor Teſtatoris, qui eum ad Tutelam vocaverit, ut litibus implicaretur.

Undecima capitales inimicitiæ ſine reconciliatione; niſi datus fuerit ab ipſo Teſtatore, qui ea delatione Tutelæ odium *remiſiſſe* cenſetur.

Duodecima ætas vel immatura, vel confecta Tutoris: vel ſi ſeptuageſimum annum exceſſerit, vel ad vigeſimum quintum non pervenerit.

Decimatertia eſt militia.

Decimaquarta eſt publica profeſſio liberalium artium. E quibus Juriſprudentia non tribuit excuſationem, niſi cum quis Romæ doceat: alioquin nemo plus proderit Pupillis, quam Juriſconſultus, & Cauſidicus Tutor: ideoque non excuſatur. Qui plures habet excuſationum cauſas, & ab aliqua fuerit rejectus, poterit

terit aliis uti, atque excuſationem probare intra quinquaginta dies continuos, in quibus ſcilicet, & feriæ numerantur, & alia impedimenta, ſi ad centum millia paſſuum Tutor abſit a loco, ubi eſt datus.

Si vero abſit ultra, tum dies unus in vicena millia paſſuum conceditur, & præter dies itineris alii triginta, itaut computatis triginta his cum diebus itineris, Tutor non habeat pauciores dies quam quinquaginta. Excuſatio vero propoſita, probanda eſt intra Menſes quatuor continuos.

Curatores has excuſationes habent præcipuas, quod ſi Tutelam geſſerint, poſſunt Pupilli ſui puberis curationem recuſare. Item Maritus quamvis ſit Dominus rei dotalis conſtante Matrimonio; tamen rerum extradotalium Uxoris minoris 25. annis non poteſt eſſe Curator.

Si quis falſam excuſationis Cauſam adduxerit, quamvis ea in Judicio recepta fuerit, Decretum tamen eſt nullum; nec Tutor ab injuncto onere liberatur.

De

De ſuſpectis Tutoribus.

TITULUS XI.

Tutores omnium generum, & Curatores propter fraudis ſuſpicionem à Judice removentur, & à quolibet de Populo accuſantur, immo etiam a Mulieribus, quamvis extraneis: nec aliqui ab hac accuſatione removentur, niſi propter conſilii imbecillitatem impuberes, qui fraudem odorari non poſſunt, niſi Curatorem accuſent proprium ex conſilio Conſanguineorum.

Suſpectus autem quis arguitur non ſolum ob egeſtatem, ſed propter mores & avaritiam, & fraudem.

At ſi quidem Tutor non ob culpam levem, & mediocrem negligentiam removeatur, ſed ex dolo &. culpa lata incurret infamiam; quam effugiet ſi Prætor remotionis cauſam in Decreto non inſeruerit.

In locum autem Tutoris remoti, donec ſuſpecti cognitio duret, intereà ſubſtituendus eſt alius, qui Tutelam abſoluto Tutori reſtituet.

Quia vero Pupillo ex propriis bonis ali-

alimenta capere non licet; ideo ei decernuntur a Prætore, præſente Tutore, ac facultates Pupilli profitente. Ac ſi Tutor copiam ſui non faciat, alimentorum cauſa mittitur Pupillus in poſſeſſionem bonorum Tutoris, veluti Debitoris latitantis. Ac ſi nequidem Tutor hac ratione adeſſe velit, ut ſuſpectus removebitur.

Si tutor fuerit mendax, & falsò neget bona Pupilli ad alimenta ſufficere; vel ſi probetur data pecunia Tutelam ſibi deferri curaſſe, aut Pupilli bona dolo deſtruxiſſe, aliamve fraudem comparaſſe, non modo cum infamia erit removendus, ſed etiam gravius a Magiſtratu puniendus. Nec proderit Tutori, qui Tutelam fraudolenter adminiſtrat, ſatis offerre, & Pupillo cavere. Et è contrario quamvis Tutor ſit pauper, tamen ſi probitate ſua ſuſpicionem fraudis excludat, Prætore adprobante Tutelam retinebit.

Finis Libri Primi.

IN-

INSTITUTIONUM

JURIS RECEPTIORIS

LIBER SECUNDUS

De Rerum diviſione, & adquirendo earum dominio.

TITULUS PRIMUS.

RES aut communes ſunt, aut publicæ, aut Univerſitatis, aut nullius, aut ſingulorum.

Communia ſunt ea, quæ ob eorum immenſitatem comprehendi univerſa nequeunt, ſed tantum particulariter a ſingulis occupantur. Qualis eſt Aer, Aqua profluens ſive de pluvia, ſive de Fluminibus, aut aliunde colligatur, quale item eſt Mare, & propter Maris uſum etiam Littus; adeo ut Maris uſus pateat omnibus ad navigandum, & ad piſcandum: ſicut & uſus Littoris, quo receptum omnes habere debemus, eo-

que

que jure proprio utimur, dummodo abſtineamus a Caſis, ſive Tuguriis, & Ædificiis eorum, qui ante nos opere ſuo ſolum illud occuparunt: quod ſi opus fuerit ſublatum, ea littoris portio ad communem redibit uſum: Unde ita licet opera in litore exercere, ne Maris uſus deterior evadat. Eſt autem littus quouſque hibernus Maris fluctus exiverit.

Et quamvis Mare ſub nullius dominium veniat, tamen Jure Gentium poſſumus Hoſtibus noſtris, quoad vires noſtræ pertinent, illud prohibere, ac ratione cuſtodiæ, ſumtuumque in ea faciendorum vectigal exigere a prætereuntibus, quibus opera noſtra Mare pervium, ac tutum præbemus.

Publica ſunt, quorum proprietas vel dominium eſt alicujus Populi, uſus verò ſingulorum, vel Civium, vel aliorum, qui Hoſtium numero a Populo illo non habentur. Qualis eſt Portus, & Flumen, ſive corpus illud aquæ ab Alveo comprehenſum; nam aqua particulatim haurienda, ut diximus, eſt communis, & appellatur aqua profluens. Fluminis item nomine non Torrens, ſed aqua perrenis venit.

Ideò cuilibet in Flumine piſcari licet, cum uſus illius ſit communis, pro-

proprietas publica; ſicut & venarum metallicarum, quæ ſunt etiam in dominio Populorum, & Populorum nomine venerunt in dominium Principum, a quibus Populorum Jura ſuſtinentur, eaque ratione arbitrio eorum Fluminum, & Metallorum uſus, quamvis communis, prohibetur, ex *tit. Feud. Quæ ſunt regalia*: qui etſi conditus fuerit Imperatoris cauſa; tamen illum ſibi omnes attribuerunt Reges, & ſummi Principes, a quibus Metalla ceteris interdicuntur.

Ripæ quoque uſus eſt publicus; quamvis proprietas ſit ſingulorum, qui prope Prædia poſſident: ideoque licet omnibus onera in Ripa deponere, ac funes Arboribus religare, dummodò ne Arbores evellat, & cædat, quæ ſunt pars finitimorum Prædiorum: unde illorum Domini dominium etiam retinent & Arborum in Ripa natarum. Eſt autem Ripa quò Flumen cum eſt pleniſſimum, naturaliter aſſurgit.

Res Univerſitatis ſunt quæ dominio ſubjacent alicujus civilis corporis, puta Urbis, Collegii: quarum uſum habent ſinguli Civium, vel Collegarum: qualia ſunt Theatra, Stadia, Porticus, Forum, Viæ, & ſimilia.

Res nullius dicuntur quæ aut in nullius dominio ſunt, aut uſu; ſed eſſe

tan-

tantum poſſunt, veluti feræ Beſtiæ, quæ antequam caperentur nullius dominio ſubjacent, ſed ſub capientium dominio cadunt; vel neque ſunt in dominio alicujus, aut uſu, neque eſſe queunt, quales ſunt res ſacræ, ſanctæ, religioſæ, quæ ad nullius dominium, & ad Numinum tantum vertuntur uſum.

Res autem ſacræ ſunt, quæ ritè, ac ſolemniter per Epiſcopos, & Antiſtites Deo conſecrantur.

Religioſæ ſunt ea quæ ad humationem Cadaverum ſpectant: quamvis nunc nomen hoc latius acceptum ſacras etiam res comprehendat; ſicuti & ſanctum, quod cum ſacro confunditur: quamvis ſancti etiam appellentur Muri Civitatis, quia publica lege ſancitur, ne quis eos tranſiliat: & ſancti quoque a Juriſconſultis dicuntur Legati ab Hoſtibus, vel ad Hoſtes miſſi, quos nefas eſt a quoquam Hoſtium, vel Civium violari: & qui eos violaverint, Hoſtibus deduntur.

Singulorum ſunt res, quæ cum antea eſſent nullius, poſtea occupatæ in privatorum dominium pervenerunt. Eſt autem dominium arbitrium, & jus de aliqua re diſponendi. Quod vel naturale eſt, quale dominium eſt Mulieris in re dotali, quæ ad Mulierem origine ſua

ſpectat: vel civile, quod vi, & poteſtate Juris transfertur in alium, quale dominium eſt, quod lex in eadem re dotali manente Matrimonio, concedit Marito. (*a*)

Item dominium vel plenum eſt, cum quis rei proprietatem habet, & poſſeſſionem, adjectis emolumentis; vel non plenum, cum quis ſine emolumentis, & poſſeſſione, tantum habet proprietatem.

Hinc rurſus dominium vel directum eſt, quod habet is, ad quem ſpectat proprietas rei, cujus alius potitur jure percipiendi fructus, qui dicitur uſufructuarius; & utile, ad quem emolumenta tantum, & poſſeſſio ſpectat, cum proprietas ſit apud alium, qui proprietarius appellatur. Ac dominium vel Jure Gentium, vel civili adquiritur. Ac primum de Jure Gentium diſſeramus.

Igitur Jure Gentium per occupationem Dominium adquirimus Ferarum, & Animalium, quoniam ſunt nullius, & noſtra evadunt, donec per fugam, aut per dimiſſionem noſtram, ſe in naturalem receperint libertatem, quocumque in loco capiantur, ſive in aere, ſive

(*a*) L. penult, C. de jur. dot.

ſive in Mari, ſive in Terra, non minus in fundo proprio, quam alieno; etiamſi Dominus antea prohibuerit ne ingrederemur. Nam ea prohibitio ei adquirit adverſus nos actionem injuriarum, quia illum ſprevimus, ſed non mutat naturam feræ, quæ, cum ſit nullius, ſemper eſt occupantis. Adeout quamvis quis Feram vulneraſſet, tamen ſi poſt vulnus alius eam cæpiſſet, fiat capientis, qui eam occupavit; cum plura evenire potuiſſent, ne a vulnerante caperetur.

Apes quoque, cum Avium inſtar feræ ſint naturæ, atque infinitam vagandi habeant libertatem, non ſunt noſtræ, niſi noſtris Alveariis exceptæ; nam inde migrantes, veniunt in poteſtatem alterius occupantis, quamvis prius in Arbore noſtra cellulas, ſive favos extruxerint, & nos ingredientes prohibuerimus, ex qua prohibitione actionem injuriarum habemus. Imo etſi Apes ab alio non occupentur, tamen ſi de fundo noſtro avolaverint, noſtræ non manebunt, niſi eas in conſpectu noſtro habeamus, atque ad nos revocare poſſimus.

Animalium autem, quæ feram quidem naturam origine ſua referunt, cura tamen hominum ſolent manſuefieri, qua-

quales Columbæ ſunt, Pavones & Cervi, dominium retinemus etiamſi è conſpectu noſtro abſceſſerint, dummodo redeundi animum retineant : quem animum abjeciſſe cenſentur, cum revertendi conſuetudinem dimiſerint. Quod Judicum prudentiæ diſcernendum relinquitur. Ac ſi revertendi animum dimiſerint, rurſus tranſeunt in dominium capientis.

Contra vero quæ feræ non ſunt naturæ, ut Anſeres, & Gallinæ, quamvis procul a noſtris oculis, & Ædibus abierint; tamen quocumque ſint loco noſtra remanent, ut qui ea cæperit, nec reſtituerit, Fur cenſeatur, nec dominium illarum nanciſcatur.

Bona hoſtium immobilia, & mobilia, quæ capiuntur in ipſo Prælio publice ab exercitus Duce indicto, Populo, & Reipublicæ, pro qua bellum geritur, adquiruntur; at mobilia hoſtium, quæ voluntariis Militum ſingulorum conflictibus, & excurſionibus capiuntur, de quibus loquitur *Textus Inſtitutionum*, migrant in capientium dominium. Quæ tantum hoſtibus auferuntur, cum bona ad ſuos remigraverint; ſicut & Servi, ſi Patriam repetant, in priſtinam libertatem revertuntur.

Per inventionem etiam dominium adquirimus, cum comprehendimus gemmas, & lapillos in littore Maris, ab ipſo littore Mari, vel Terra productos. Lapilli autem a Gemmis diſtinguuntur, quod non ut illæ pelluceant. (*a*)

Cum autem partus portio ſint maternorum Viſcerum, propterea noſtra ſunt quæcumque de Animalibus noſtris naſcuntur.

Alluvione quoque dominium adquirimus cum ſcilicet obſcuro, & aſſiduo incremento aliquam Terræ portionem Agro noſtro Flumen adjecerit; non verò aliquam Agri alterius partem Agro noſtro violenter addiderit: nam ejus partis dominium non adquirimus, niſi Arbores illius in noſtro Agro radices egerint.

Inſula in Mari nata eſt occupantis: nata verò in Flumine, Alveoque illius adquiritur proximiorum fundorum Dominis. At ſi Flumen diviſis brachiis complectatur, & in Inſulæ formam redigat Prædium aliquod, illud a priore dominio non abſcedit. Sed ſi Flu-

(*a*) L. cum autem 19. §. Gemmæ ff. de aur. & arg. leg.

ſi Flumen mutaverit Alveum novus Alveus ſit publicus, ſicut & Flumen, & vetus tranſit in dominium proximiorum Dominorum. Inundatus verò Ager dominium minimè mutat.

Per ſpecificationem adquirit rei dominium is, qui bona fide putans materiam eſſe ſuam, ſpeciem confecerit ex materia aliena, quæ non poſſit amplius ad priſtinam naturam reverti, puta ſi quis ex alienis Uvis, quas ſuas putabat, Muſtum expreſſerit; nam Muſti Dominus efficitur; quamvis Uvarum pretium perſolvere debeat. Sed ſi putans argentum eſſe ſuum, ſtatuam ex Argento alieno fuderit; tum quia opus vincitur potentia materiæ, quæ ſemper etiam in Statua argentum eſt, ſtatuæ dominium acquiritur materiæ Domino, qui pretium Opificii, ſi ſuum argentum repetat, perſolvere cogitur. Sed ſi quis partim ex ſua, partim ex aliena materia opus confecerit, tum quia, & Opificium, & materiæ partem propriæ contulit, ſine ulla diſtinctione, ſibi ipſi dominium ſpeciei adquirit.

Confuſione dominium adquiritur plurium liquidorum: quæ ſi voluntate Dominorum ſimul confluxerint, communia erunt; ſed ſi fortuitò, non aliter erunt communia, quàm ſi ſeparari nequeant:

ut ſi vina miſceantur variorum. At ſi res confuſæ recipiant ſeparationem, puta Plumbum, & Argentum, tum ſinguli materiæ ſuæ dominium retinent: ac re diſſoluta, alter Plumbum, alter Argentum ſuum vindicabit.

Conjunctione dominium adquiritur, cum bona fide in ſolo noſtro ex aliena materia ædificamus. Nam quamvis materiæ Dominus dominium illius retineat; tamen totius Ædificii dominium noſtrum erit, nec materiam ſuam poteſt Dominus, niſi diſſoluto ex aliquo caſu Ædificio, vindicare. Sed ſi ex propria materia in alieno Solo ædificavimus, alienum eſſe ſcientes, Ædificium ſolo cedet, & etiam materiæ Dominium ad Dominum Soli tranſibit, ut nequidem eo diſſoluto, materiam repetere poſſimus. Sed ſi Solum, quod erat alienum, noſtrum eſſe putaverimus, materiæ dominium retinebimus, neque Ædificium Domino ſoli tradere cogemur, niſi ab eo materiæ pretium acceperimus; aut ſi Ædificium non poſſideamus, ſumtus a nobis factos Judicis officio repetemus.

Satione dominium acquirimus, ſi ſemen alienum, quod noſtrum putabamus, in noſtro fundo ſparſerimus; ſed ad æſtimationem ſeminis Domino condemnabimur.

At

At ſi alius bona fide ſemen proprium jecerit in fundo noſtro, ſeminis dominium quidem amittit; ſed non ante fundum reſtituet, quam ſeminis pretium recuperaverit.

Si verò quis ſciens fundum eſſe alienum, in eo ſeminaverit, omni remedio deſtituetur.

Literæ, ex recepta jam Gloſſæ opinione noſtris temporibus, chartæ non cedunt; ideoque qui ſcripſit, dominium Chartæ adquirit, ejuſque cum literis retentæ pretium perſolvit.

Item ex Juſtiniani Conſtitutione, Tabula Picturæ cedit. Unde qui pinxerit in Tabula aliena, habebit actionem directam contra Dominum Tabulæ poſſidentem: Dominus verò per exceptionem doli mali, non ante reſtituit, quam pretium Tabulæ conſequatur. At ſi pictam Tabulam poſſideat, Dominus Tabulæ civili actione agit adverſus Pictorem; Pictor autem, exceptione doli mali, Dominum excludere poterit, ſi is, Tabulam repetens, Picturæ pretium ſolvere nolit.

Per poſſeſſionem bonæ fidei dominium adquirimus ementes, aut dono accipientes a non Domino, quem Dominum tamen exiſtimamus: Tum enim quia rem, etſi alienam, tamen juſto

emptionis, aut donationis titulo poſſidemus, fructus a nobis conſumptos, adeo noſtros facimus, ut nequidem eos reſtituere cogamur, ſi ad rem reſtituendam a Judice damnemur; ſed tantum ſeparatos a ſolo, & non conſumtos, vel perceptos poſt litem conteſtatam; a quo tempore, quia rem alienam novimus, incidimus in malam fidem, & ideo ad reſtitutionem obligamur. Malæ fidei enim poſſeſſor, neque de conſumptis, neque de extantibus lucratur; ſed omnes reſtituere tenetur.

Fructus autem vel civiles ſunt, nempe venientes ex civilibus contractibus, quales ſunt penſiones v. g. domus locatæ, atque uſuræ pactæ inter contrahentes; vel ipſius naturæ ſponte veniunt, ut herbæ, fœnum, & fructus naturales appellantur; aut accedente opera hominis a Natura producuntur, ut Frumentum, Vinum, & dicuntur induſtriales.

Uſufructuarius verò, & Colonus, ſive Conductor perceptorum tantum fructuum dominium adquirunt: quos autem non perceperint, ii poſt mortem illorum, ad proprietarium, non ad hæredes eorum pertinent. (*a*)

Quamo-

(a) L. 13. ff. quibus mod. uſufr. amit.

Quamobrem & fœtus Animalium tamquam fructus ad uſufructuarium ſpectant, excepto partu Ancillarum, qui ſpectat ad proprietarium; cum abſurdum viſum fuerit hominem homini eſſe in fructu. (*a*)

Ita verò Fructuarius in fructibus lucrandis verſari debet, ut de Agnis capita ſuppleat demortuarum Pecudum, & novas Arbores, & Vites loco veterum ſubſtituat.

Per inventionem quoque dominium, jure naturæ, ac gentium, adquirimus pecuniæ abſconditæ cujus Dominus ignoratur, nempe theſauri; ſed præſentibus ubique receptis moribus, tantum in Fiſci utilitatem, Theſaurus invenitur.

Per traditionem transfertur dominium rei traditæ in accipientem, ſi animus Domini tradentis, & juſtus titulus accedat; ſi vero de re incorporali agatur: puta de jure, aut ſervitute, traditionis loco, erit patientia Domini, & uſus alterius.

Rei autem venditæ, quamvis nondum traditæ, nobis dominium adquirimus, ſi nobis a venditore fides de perſolvendo pretio habeatur.

Nec minus dominium transfertur per

[a] L. 28. ff. de uſur.

ſimulatam traditionem, ut ſi rem, quam mihi Titius debet, juſſu meo ſibi tradat; eaque fictio brevis manus appellatur, aut ſi ſuam eſſe velim rem ſibi a me antea commodatam; vel ſi quis Claves Domus animo Domus donandæ tradiderit. Quæ venditio per ſymbolum dicitur.

Transfertur item dominium in certam perſonam, mittendis donis in vulgus, quæ colligentibus adquiruntur.

Item, & ſi quis aliquod habeat pro derelicto, & nolit ejus rei dominium habere; tunc enim dominium adquiritur ei, cui rem eam ſors obtulerit.

Secus erit, ſi aliquid, dum curreret, nolenti, de rheda exciderit, aut quid naufragio amiſerit, aut ſervandæ Navis cauſa in Mari quis projecerit, tunc enim rerum illarum dominium ab eo non abſcedit, & inventor Domino ſibi noto eas reddere debet, aut publico ſcripto rem a ſe inventam denunciare.

Res tandem ex alia diviſione, vel corporales ſunt, quæ ſenſibus comprehenduntur, vel incorporales, quæ cogitatione, atque animo contrectantur, ut ſunt Jura, ſive facultates agendi, aut retinendi, & ſervitutes, de quibus modo loquemur.

De

De ſervitutibus Ruſticorum, & Urbanorum Prædiorum.

TITULUS II.

SErvitus eſt Jus in aliena re conſtitutum, ut ejus Dominus tolerando, vel abſtinendo alteri proſit Tolerando, ſi ſuo in fundo patiatur v. g. ut alter tranſeat, vel jumentum agat; abſtinendo, ſi v. g. ſe contineat ab extollendo Ædificio ſuo, ne proximò Ædificio alterius lumen adimat.

Sunt autem ſervitutes rei ruſticæ, vel urbanæ, ſicut & Prædia. Prædia urbana ſunt Ædificia; ruſtica ſunt loca Ædificiis vacua. (*a*)

Servitutes ruſticæ ſunt iter, actus, via, aquæductus. Iter eſt jus eundi per Prædium alienum, & conſequenter jus etiam ambulandi, ſive eundi, & redeundi etiam voluptatis cauſa. Et ire intelligimus etiam eum, qui ſella vehitur, & qui Equo. Actus eſt jus

C 5 agen-

(a) L. Fundi 211. ff. de verb. ſignif.

agendi, ſive impellendi, ducendique Jumentum, vel Vehiculum; & conſequenter comprehendit etiam iter: cum minus majore contineatur. Et qui actum habet, poteſt etiam Armenta trajicere. (*a*) Via verò ad iter, & actum, eſt, ut totum ad partes. Quamobrem definitur jus eundi, agendi, & ambulandi, & trahendi etiam lapides, & rectam haſtam ferendi, dum ne fructus quis excutiat, aut lædat, (*b*) Aquæductus eſt jus aquæ ducendæ per fundum alienum, quod fit vel tubo, vel rivo per longitudinem depreſſo. (*c*)

His adjiciendæ aliæ ſervitutes ruſticæ, veluti Aquæ hauſtus ex Puteo vicini Prædii, Pecoris ad Aquam appulſus, ſive jus adaquandi, & appellendi Pecoris, & Jus Calcis coquendæ, Arenæ fodiendæ, & ſimilia perſonis prædiorum cauſa adquiſita, vel voluntate Contrahentium, vel teſtamento eorum, qui ſervitutem in ſuis Prædiis alicui relinquunt, vel præſcriptione, ſive longa patientia ejus, qui Prædii ſervientis eſt Dominus: qui modi ſunt ſervitutum indu-

(a) L. 12. ff. de ſervit. ruſt. præd.
(b) L. qui ſella ff. de ſervit. ruſt. præd.
(c) L. 1. §. 2. de Rivo.

ducendarum, ſive ruſticæ ſint eæ, ſive urbanæ.

Urbanarum autem ſervitutum celebriores ſunt hæ. Prima eſt ſervitus oneris, ut ſcilicet vicinus ſua columna regat onus Domus alienæ, quam columnam & reficere debet. (*a*) Secuncunda eſt ſervitus immittendæ trabis, aut tigni in parietem alienum, ut ibi quieſcat. Tertia, & quarta ſunt ſervitutes Fluminis, & ſtillicidii: quæ hoc differunt, quod ſtillicidium guttatim decidit, Flumen continenter fluit. Quibus ſervitutibus efficitur, ut quis Flumen vel ſtillicidium è Tecto noſtro recipiat in ædes ſuas, vel ne recipiat, ſi ego Aqua opus habeam. Quinta eſt ſervitus altius non tollendi, ſi lege Civitatis liceat cuique Ædes tollere. Sexta eſt ſervitus tollendi, ſi lex Civitatis prohibeat Ædium ſublationem in vicis vicinis.

Septima eſt ſervitus, ne luminibus officiatur, per quam prohibemus, ne vicinus Arbore, vel pariete nobis lumen adimat.

Octava eſt ſervitus Luminum, perquam Feneſtras habemus in Ædes, aut Atrium alienum. (*b*)

C 6 Ex-

(a) L. 33. ff. de ſerv. urb. præd.
(b) L. eos l. 3. ff. de ſervit. præd. Urb.

Extinguitur ſervitus primo confuſione ; cum quis dominium adquirit ejus Fundi , in quo ſervitutem fundaverat : cum enim habeat totum , ſervitus non conſtituit partem ſeparatam . Secundo , ſi quis Domino fundi ſervitutem remittat , & cedat . Tertio per non uſum decem Annorum inter præſentes , & viginti inter abſentes , ſi ſervitus habeat uſum intermiſſum , puta , ut quis alternis menſibus Aquæductu utatur : tum duplicato tempore opus eſt ad interitum ſervitutis , puta viginti annis inter præſentes , quadraginta inter abſentes ; hoc eſt , inter eos , qui habitant non in una , ſed in diverſis Provinciis . [a]

De

[a] L. ſi ſit. 7. ff. quemad. ſervit. amitt. l. 6. ff. de ſervit. Præd. urb. l. 3. C. de ſervit.

De Uſufructu.

TITULUS III.

USusfructus eſt ſervitus, quæ non Prædio, ſed Perſonæ debetur, ideoque ſervitus non realis, ſed perſonalis appellatur: Et eſt jus alienis rebus utendi, fruendi, ſalva earum ſubſtantia, Ideoque quando conſtituere volumus uſumfructum in iis rebus, quæ uſu conſumuntur, puta in Oleo, Vino, Tritico, quibus nemo poteſt uti frui, niſi ea conſumat; oportet caveamus, nos, jure utendi fruendi extincto, tantundem reddituros eorum, quorum accepimus; ut ſubſtantia illorum in cautione conſervetur.

Cum autem uſufructus ſit ſervitus, quæ Perſonæ debetur, propterea extincta illa Perſona, vel in ſervitutem redacta, vel Civitate privata, uſusfructus extinguitur, & redit ad ſuam proprietatem, nempè ad ipſum Fundi Dominum, qui uſumfructum alteri debebat. Item perit uſusfructus, quando uſufructuarius, per triennium non utatur, ſi habeat uſumfructum rei mobilis;

bilis ; vel per decennium inter præſentes , vicennium inter abſentes , ſi uſumfructum habeat rei immobilis . Perit etiam uſusfructus , ſi perierit ipſa res , cujus uſumfructum habemus , hac diſtinctione , ut ſi res mutata nomen etiam mutaverit , puta ſi tota Domus corruerit , uſusfructus Domus intereat ; quamvis enim area remaneat , area tamen non eſt Domus : aut res mutatione non amittit nomen , & tum uſusfructus durabit , puta , ſi relictus ſit uſusfructus Villæ , & ejus Villæ Domus collapſa fuerit : tum enim quia ſublata Domo , etiam Villa nuncupatur ; uſusfructus in Villa conſiſtet ; quamvis pars illius cum Domo perierit .

Tandem perit uſusfructus conſolidatione , puta , ſi proptietarius emerit jus , quod alter habeat eo fundo fruendi ; vel uſufructuarius emerit proprietatem , puta , fundum alienum , in quo habebat uſumfructum : tum enim ea conjunctio in unam , eamdemque perſonam , & reverſio ad ſuam cauſam , conſolidatio dicitur , & uſusfructus cum proprietate junctus , appellatur uſusfructus cauſalis ; uſusfructus enim ſeparatus a proprietate verus eſt uſusfructus , & formalis nuncupatur.

Si

Si quis autem cedat alteri uſumfructum, tamen ipſe uſufructuarius manebit, eoque mortuo, uſusfructus ad proprietatem redibit; neque ceſſionarius habebit, niſi utilitatem fructuum, donec uſufructuarius vivat.

De Uſu, & Habitatione.

TITULUS IV.

Uſus eſt jus utendi ſalva rei ſubſtantia; ideoque tantum neceſſitati ſubvenit, cum affert lucrum, quod ex fructibus venit: neque uſuarius capere poteſt, niſi ad quotidianum victum. Ceterum in eo conſtituendo, & amittendo locum habent eadem, quæ de uſufructu diximus, neque locare licet, aut vendere uſum.

Eſt etiam & Ædium uſus, diſtinctus ab habitatione, quæ vendi, locarique poteſt, & neque per non uſum, neque per capitis diminutionem amittitur, cum in facto conſiſtat. Neque admodum habitatio differt ab uſufructu: nam licet alteri concedere habitationem, cujus jus habemus: cum is, qui Ædium habet uſum tantum, ipſe cum Familia poſſit habitare, aut ad ſummum cum hoſpite.

De

De Uſucapionibus , & longi temporis præſcriptionibus.

TITULUS V.

NUnc veniamus ad modos adquirendi dominii ex Jure Civili, ac primo ad Uſucapionem. Quæ eſt adjectio dominii ex continuatione poſſeſſionis per tempus lege definitum. Quod procedit quando quis, juſto, ſive à Legibus adprobato titulo, puta, emptionis, aut donationis, & bona fide rem poſſideat à non Domino, quem verum Dominum eſſe putabat. Igitur ſi quis mobilia triennio ita poſſideat, immobilia decennio inter præſentes, hoc eſt inter eos, qui ſunt in eadem Provincia; vicennio inter abſentes, hoc eſt inter eos, qui ſunt in diverſis Provinciis, eorum dominum, per uſucapionem adquirit. Sed requiritur primò poſſeſſio continuata, quam neque dejectio ab ea, neque lis a vero Domino conteſtata interruperit.

Secundò requiritur ex Jure Canonico, ut bona fides, quam ab initio habet poſſeſſor adeo duret; ut verum Dominum

num

num ignoret, donec uſucapionem impleverit. (*a*) Quamobrem, ſi poſt mortem Poſſeſſoris, hæres illius ſciat eam rem eſſe alienam, uſucapio ceſſat.

Tertio requiritur ut res poſſeſſa ſit in commercio privatorum, hoc eſt venditioni, aut donationi ſubjaceat, quibus non ſubjacent res publicæ, aut Sacræ: item opus eſt ut careat vitio violentiæ, aut furti. Nam res immobiles alienæ violenter poſſeſſæ, ſi à poſſeſſore vendantur, item furtivæ, quamvis bona fide emantur, nunquam tamen uſucapiuntur, neque a vero Domino abſcedunt; quamvis neſciat emptor eſſe furtivas, niſi poſt violentam occupationem, & poſt furtum res illæ redierint ad ſuum Dominum, nam tum vitium exuunt, ideoque ſi a non Domino alicui vendantur, aut donentur, is, qui bona fide accipiat, dominium illarum per uſucapionem adquirit.

Res Fiſci, cum non ſint in commercio, uſucapi nequeunt, exceptis bonis hæreditatis Fiſco vacantis; cum quis nimirum ſine teſtamento, ac ſine legitimo hærede deceſſerit, quæ antequam Fiſco

(*a*) L. ult. de præſcription.

Fiſco denuncientur, uſucapere licebit.

Qui rem alienam a Fiſco, vel ab Imperatore, aut ab Auguſta, ſive Imperatrice emerit, etiamſi eam non uſuceperit, tamen ab initio eſt ſecurus, neque ab eo avelli poteſt; ſed Dominus ejus rei actionem per quadriennium habebit adverſus Fiſcum: quam ſi intra quadriennium non exercuerit, omni remedio deſtituetur. (*a*)

Præſcriptio, poſt Juſtinianum, ab uſucapione ferè non differt, niſi quod præſcriptio extenditur ad longiora tempora, pluraque habet ſpatia, pro qualitate rerum præſcribendarum. Itaque res violenter poſſeſſæ, aut furtivæ, quæ ſpatio decem, aut viginti annorum, aut triennio uſucapi nequeunt, longiſſimo tempore, nempè triginta annorum præſcribuntur, ſicut & actiones omnes perſonales. (*b*) At actiones hypothecariæ [*c*] item actiones in Judicio motæ, deinde omiſſæ; (*d*) & actio-

(*a*) L. 2. C. de quadrienni præſcript.
(*b*) L. 1. & 3. C. de præſcript. 30. vel 40. ann.
[*c*] L. 7. C. de præſcript. 30. vel. 40. ann.
[*d*] L. 1. §. ad hæc C. de annal. except.

actiones fiſcales, ad res repetendas, nonniſi quadraginta annorum ſpatio præſcribuntur. (*a*)

Præterea Eccleſiæ bona, nonniſi quadraginta annorum ſpatio præſcribuntur, etiamſi Eccleſia præſcribat adverſus aliam. [*b*]

Contra Eccleſiam autem Romanam præſcriptio non prævalet, niſi centum annorum. (*c*)

Eſt aliena præſcriptio prodiens e poſſeſſione, cujus initium in nullius memoria ſupereſt, quæ dicitur præſcriptio immemorabilis, per quam bona fides præſumitur, & juſtus titulus. [*d*]

De Donationibus.

TITULUS VI.

AD acquiſitiones de jure civili pertinet etiam donatio, propter formam

(*a*) L. ult. C. de fundo Patrim.
(*b*) C. illud. de præſcript.
[*c*] Novell. ult., & inter 23. C. Sacros Eccleſ.
[*d*] Cap. 1. de præſcript. in 6.

mam inde acceptam. Donatio autem eſt, quod ſponte, & nullo cogente conceditur. Nam quod ad referendam gratiam, vel ad ſervitium remunerandum datur, donatio improprie dicitur, appellatur autem remuneratoria.

Duo ſunt donationum genera *mortis cauſa*, *&* *inter vivos*.

Donatio *mortis cauſa* eſt illa, cujus cauſa dirigitur ad mortem, adeout viventis arbitrio revocetur, propterea quod a mortis contemplatione procedit. Quamobrem ſi quis donet cum vivit non contemplatione mortis, ſed tantum utilitatem ejus donationis ad mortem differt, & executionem; is non mortis cauſa, ſed inter vivos donare cenſetur, quia obligatio incipit a tempore vitæ.

Donatio autem inter vivos conſiſtit ſtatim ut quis voce, aut ſcripto donaverit, & alter rem donatam acceptaverit, dummodo eam donationem, ſi quingentum ſolidos excedat, actis inſinuet, hoc eſt, referat in acta publica. Nam ea pars, quæ talem ſummam excedit, ſi donatio non fuerit inſinuata, remanet adhuc in dominio donantis. (*a*)

Sunt

(*a*) L. Sancimus C. donation.

Sunt autem donationes quædam, quæ cujuſcumque ſummæ ſint, etiam ſine inſinuatione valent: nempe remuneratoriæ, aut ad piam cauſam, vel quæ venit a Principe, aut a Duce in ſuos Milites, aut quæ cedit in inſtaurationem Ædificii. (*a*)

Donatio autem inter vivos revocari nequit, niſi aut Donatarius fuerit ingratus, (*b*) aut Donator poſt donationem ſuſceperit liberos. [*c*]

Si vero Parentes effuſas donationes contulerint in aliquem liberorum, poterunt eæ ab aliis uſque ad competentem ſibi portionem reſcindi. [*d*)

De Dote.

TITULUS VII.

EST & donatio, quæ a Muliere, vel Mulieris nomine confertur in

(*a*) L. ſi quis per reum C. de donat.
[*b*] L. ult. C. de donat.
[*c*] L. ſi umquam C. eod.
[*d*] Tot. tit. C. de in off. don.

in Virum, nuptiarum, & ſubſtinendorum Conjugalium onerum cauſa, quam dotem appellamus. Cui reſpondet alia donatio, quæ in retributionem acceptæ dotis a Marito dirigitur in Mulierem, quam Juſtinianus donationem propter nuptias appellari, & doti per omnia reſpondere, pariterque incedere juſſit, tamquam ſecuritas Dotis: (*a*) quæ donatio nunc obſolevit: & in ejus locum ſucceſſerunt certæ portiones, quas poſt mortem Uxoris Vir ex dote lucratur.

Dos autem vel adventitia eſt, quæ aliundè quam a Patre venit; vel profectitia, ſive neceſſaria, quæ procedit a Patre, cujus officium eſt dotare Filiam, & ad quem dos revertitur, ſi ea ſine liberis moriatur; non verò ſi cum Liberis, (*b*) ex interpretatione Martini ubique recepta.

Item vel eſt æſtimata, quæ tranſit in perpetuum Mariti dominium; adeout ſoluto Matrimonio, Maritus non debeat, niſi pretium, tanquam rei venditæ, etiamſi perierit; vel in æſtimata, cujus poſſeſſio, & dominium civile

[*a*] L. ult. C. de donat. ant. nup.
[*b*] L. Dos a Patre C. de Jure dot.

vile manet apud Maritum, donec Uxor vivit: eaque mortua redditur talis, qualis reperitur, dum ne culpa Mariti fuerit facta deterior. Ac mobilia quidem dotalia ſoluto Matrimonio reſtituuntur intra annum, immobilia ſtatim. (*a*) Sed & aliquando, manente etiam Matrimonio, poteſt Uxor cautionis gratia dotem repetere, ſi Vir ad inopiam vergat. [*b*]

Quibus alienare licet, vel non licet.

TITULUS VIII.

ALiquando evenit, ut qui Dominus eſt alienare non poſſit, & contra qui Dominus non eſt poſſit alienare. Dominus non quidem naturalis, ſed civilis rei dotalis, ut diximus, eſt Maritus, donec Matrimonium duret: & tamen alienare fundum dotalem non poteſt, ne quidem Uxore conſentiente, niſi fun-

(*a*) L. unic. C. rei Uxor. act.
[*b*] L. ubi ad hoc C. Jur. Dot.

fundum acceperit æſtimatum : cujus loco debet Maritus pecuniam. (*a*)

Alienare verò poſſunt, quamvis Domini non ſint, Tutor bona Pupilli, Curator bona minoris, & Creditor pignus Debitoris, quando ſolemnia *legis ult. C. de Fure dom. impetr.* obſervaverit in alienando pignore, & illic Decretum Judicis obtinuerit : quod eſt etiam neceſſarium, ut ſupra innuimus in alienationibus immobilium Pupilli, & Minoris : (*b*)

At Pupillus contra, & Minor, & prodigus, & furioſus, cum ſint Domini, alienare tamen non poſſunt, (*c*) uti nec Filiusfam., bona adventitia ſibi ſcilicet vel donata, vel relicta ab alio quam Patris quæritur uſusfructus, cujus & uſusfructus dimidium qui filium emancipavit, poſt emancipationem retinebit ; manente ſemper apud Filium proprietate. Eaque bona peculii adventitii nomine veniunt.

Pecu-

(*a*) L. 5. 10. §. 4. ff. de Jur. dot.

(*b*) L. 1. & 2. C. de reb. cor. qui ſub tut. & C. de præd., & aliis reb. min. ſin. decret.

(*c*) L. cum alienam. L. lex quæ C. de admin. tut.

Peculium vero profectitium conſtat ex iis bonis, quæ à Patre ad Filiumfam. veniunt; quæque adeo à Patris dominio non abſcedunt, ut quidquid ex iis per Matrimonium Filius comparaverit, & illis negociando adjecerit, totum Patri adquiratur.

Eſt & peculium Caſtrenſe quod componitur ex lucro militari, & quaſi Caſtrenſe, quod conſtituitur ex lucro literario: in quibus peculiis Filiusfam. pro Patrefam. habetur, ideoque neque uſumfructum eorum Pater habet, ſed plena proprietas eſt Filii adquirentis. Veniamus nunc ad adquiſitiones Juris Civilis ex titulo univerſali.

De Teſtamentis ordinandis.

TITULUS IX.

TEſtamentum eſt voluntatis noſtræ juſta ſententia de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri velit. Teſtamur autem vel ſcripto, vel voce, hoc nuncupativum, illud ſcriptum appellatur.

Scriptum teſtamentum ut valeat ita eſt ordinandum.

Primò teſtari oportet unico actu, eodemque contextu: adeoùt tantum propter naturales Corporis neceſſitates intermitti poſſit teſtandi actus. (*a*)

Secundò adhibendi ſunt ſeptem Teſtes, Cives Romani, puberes, ad hoc rogati, ut interſint, ſciantque cui negotio adhibeantur. Cives autem Romani hodie ſunt quotquot in communione Pontificatus, & Imperii Romani continentur.

Tertiò, ut Teſtes, & Teſtator ſe ſubſcribant, vel Teſtatoris nomine octavus Teſtis, ſi Teſtator literas neſciat.

Quartò, ut Teſtes ſinguli teſtamentum obſignent.

Quintò, ut Teſtes adſint in conſpectu Teſtatoris, ipſumque adſpiciant. Quæ omnes obſervationes præſcribuntur. *L. hac conſultiſſimâ C. de Teſtam.*

Verum eæ ſolemnitates in aliquibus Teſtamentis benigne remittuntur. Ac primò in Teſtamento, ubi inſtituuntur liberis Teſtatoris, ſivè in Teſtamento inter Liberos; quod ut valeat, ſatis eſt ſi con-

(*a*) L. hac conſultiſſima 21. C. de teſtam. L. hæredes palam C. qui teſtam. fac.

ſi conſtet eſſe veram Teſtatoris voluntatem. (*a*)

Secundò in teſtamento Ruſticorum, ubi quinque ſufficiunt teſtes, nec requiritur ſubſcriptio Teſtatoris, aut teſtium, ſi literati deſint. (*b*)

Tertiò in teſtamento tempore Peſtis condito, ubi non plus requiruntur teſtes, quam inveniri poſſunt. (*c*)

Quartò, teſtamentum apud acta Principis inſinuatum valet, etſi ſolemnitatibus careat. (*d*)

Quintò, remittuntur in teſtamento poſteriore, ubi inſtituuntur hæredes, qui venirent ab inteſtato: in eo enim ſufficiunt quinque teſtes. (*e*)

Sextò, in teſtamentis ad pias cauſas, ubi ſufficiunt teſtes duo. (*f*)

Septimò, in teſtamentis Clericorum. (*g*)

(*a*) Auth. quod ſine C. de teſtam., & L. hac conſultiſſima C. eod.
(*b*) L. ult. C. de teſtam.
(*c*) Miſing. obſ. 96.
(*d*) L. omnium 9. C. de teſtam.
(*e*) L. 2. §. penult. ubi DD. C. de teſtam.
[*f*] C. relatum de teſtam.
(*g*) D. C. relatum, & C. cum eſſes de teſtam.

Denique jure Canonico teſtamentum valet conditum coram Parocho, & duobus teſtibus. Quod habet locum etiam in cauſa profana, præcipue in Eccleſiaſtica ditione, & Foro.

Obſignari verò poſſunt a teſtibus teſtamenta non ſuo ipſorum tantum, ſed & alieno, atque Teſtatoris etiam annulo; nec modò pluribus, ſed & uno quolibet annulo, qui characterem imprimat. (*a*)

Ut quis autem poſſit eſſe teſtis, neceſſe non eſt eum habere teſtamenti factionem activam, hoc eſt poſſe teſtamentum condere; ſed habere debet ſaltem teſtamenti factionem paſſivam, hoc eſt, ut poſſit capere ex teſtamento. Excepta Muliere, Servo, Furioſo; Muto, Surdo, Cæco, qui Teſtatorem cernere nequit; & Prodigo, cui a Judice ſit bonorum adminiſtratio interdicta. Hi etenim omnes quamvis capere poſſent ex teſtamento, tamen teſtes eſſe prohibentur.

De una Domo plures adhibere teſtes permittitur, adeout etiam Pater cum ſuo filiofam. teſtes eſſe liceat in teſtamento alieno.

Fi-

[*a*] L. 22. ff. qui teſtam. fac.

Filiusfamilias verò in teſtamento Patris ; & Pater in teſtamento filiifam. de caſtrenſi peculio in Urbe teſtantis teſtes eſſe non poſſunt : quamvis conjunctæ aliæ perſonæ non prohibentur in Conſanguinei ſui teſtamento teſtes adeſſe.

Hæres verò non modo ipſe, ſed & qui ſecum unam perſonam conſtituunt, puta Pater, ſub cujus poteſtate eſt, vel Filius, quem hæres habet in poteſtate, vel Frater hæredis qui cum ille ſub ejuſdem Patris poteſtate manet ; repelluntur a munere teſtium ejus teſtamenti, ubi hæres aliquis eorum inſtituitur : quamvis non repellantur legatarii, & fideicommiſſarii particulares, aliique, cum quibus principale teſtamenti negocium ſicut in hærede non geritur. (*a*)

In teſtamento verò ſine ſcriptis, ſive nuncupativo, ſufficit Teſtatorem palam, hoc eſt, coram ſeptem teſtibus voluntatem ſuam declarare, ut iidem omnes audiant, qui eo mortuo, ſunt de illius voluntate teſtaturi.

Sed ut vitaretur incommodum, quod accidere poſſet ex morte teſtium, ex quibus fides teſtamenti exquirenda eſſet,

(*a*) L. 22. C. de teſtam.

conſuevere teſtamenta hæc a Notariis mandari ſcriptis, Notarii enim fides pro fide teſtium recipitur præmortuorum. Hinc; ſi voce quis aperire nolit mentem ſuam, ſufficiat ei ſchedulam præferre, quam coram Notario, & ſeptem teſtibus declaret ſuam teſtantis eſſe voluntatem. Quod de utriuſque teſtamenti natura participat.

Miles verò, qui eſt in Caſtris, ſi teſtetur, nulla Solemnitate opus habet, dum, quocumque modo, de ſuæ voluntatis veritate, poſt mortem conſtare poſſit. Et is, quamvis Filiusfam. ſit, tamen de peculio caſtrenſi teſtari non prohibetur. Quod extenſum eſt ad peculium quaſi Caſtrenſe, de quo profeſſores literari, quamvis Filii familias ſint, teſtari poſſunt, dummodo communes, ac ſupra expoſitas Juris Civilis Solemnitates adhibeant.

In ceteris verò bonis filiifam. teſtari prohibentur etiamſi Pater conſentiat, ne jus publicum, privatorum voluntate lædatur: adeout nec eo Patrefam. facto, Teſtamentum antea conditum confirmetur.

Teſtari prohibentur, & impuberes, Maſculi nempe ante decimum quartum, Fæminæ verò ante duodecimum annum completum. Qui Anni hac in

re,

re, utpote favorabili, completi dicuntur ab iis, ſi ſupremam ejus anni diem attigerint.

Item prohibentur furioſi, niſi vel ante furorem Teſtamentum fecerint vel illud condant furore intermittente, nempe reſipiſcentiæ tempore.

Item Prodigus, poſtquam ei bonorum adminiſtratio fuerit interdicta; & ſurdus, aut mutus ſi literas neſciant. [*a*]

Cæcus etiam, ſi ſolo Corporis vitio laboret, per nuncupationem teſtari permittitur, dummodo voluntatem voce protulerit coram Septem Teſtibus, & Tabulario: vel eo abſente adhibeatur octavus Teſtis, omneſque ſubſcribant, aut ſignent. [*b*]

Qui eſt apud hoſtes, quia Civitatem amittit, ibi Teſtamentum facere non poteſt. Verum quod fecit, dum erat in Civitate, ſubſtinebitur, ſive apud hoſtes decedat, ſive redierit; Lex enim Cornelia fingit eum nunquam Urbe ceſſiſſe.

Obſides etiam, quia pignoris loco ſunt, & voluntatem habent impeditam, teſtamentum facere prohibentur, eorumque bona Fiſcus occupat. [*c*]

D 4 Pater

(*a*) L. diſcretis 10. C. de Teſtam.
[*b*] L. hac conſultiſſima C. de Teſtam.
[*c*] L. 10. ff. quib. non eſt perm. l. Divus 31. ff. de jur. Fiſci.

Pater autem familias, ut ritè condat Teſtamentum debet Filium nominatim aut inſtituere, aut exhæredare; nam ſi omnino de Filio taceat, dicitur præterire Filium; ideoque teſtamentum erit ab initio nullum ex cauſa præteritionis.

Eſt autem exhæredatio ademtio portionis lege debitæ. Qualis eſt ea, quæ a Patre debetur Filiofam. vel nepotibus ex eo, qui locum illius, ſive mortui, ſive emancipati ſubierint; non autem aliis Conſanguineis, quibus ſi nihil relinquatur, non dicuntur exhæredati, quia nihil ex teſtamento iis lege debetur, cum Filio, & Nepotibus ex eo locum illius occupantibus certa portio a lege in teſtamento paterno ſtatuatur cujuſcumque ſint ſexus; niſi ſint emancipati, qui ſi prætereuntur, teſtamentum non erit ipſo jure nullum, ſed rumpetur per remedium a Prætore, ſive a Magiſtratu inventum, quæ appellatur bonorum poſſeſſio contra tabulas, per quam Magiſtratus aditur, ut ejus auctoritate teſtamentum paternum rumpatur, & Filio emancipato præterito, debita portio, ex paterna ſubſtantia decernatur.

Adoptivis Filiis Pater adoptivus non cogitur quidquam relinquere ſi adoptatus non fuerit ab Avo materno, vel pa-

paterno; in quorum poteſtatem tranſit, nam ſi adoptetur ab extraneo, & a Patre naturali prætereatur, habebit contra Patris naturalis teſtamentum bonorum poſſeſſionem contra Tabulas; ex qua legitimam portionem conſequetur.
Miles vero propter militare privilegium, & Mater, & Avia, itemque Avus maternus, quia Filios, & Nepotes in poteſtate non habent, ſi filios præterierint, ipſo ſilentio cenſetur eos exhæredare. Ita vero exhæredati per querelam inofficioſi teſtamenti, de qua inferius, debitam ſibi ex lege portionem obtinebunt.

De Hæredibus inſtituendis.

TITULUS X.

INſtituere eſt, cum quis alium ſubrogat in locum ſui morientis. Omnes autem illos inſtituere poſſumus, quos a Jure, ſive in toto, ſive in parte inſtituere non prohibemur.
Quamobrem qui filios habet legitimos, non poteſt naturalibus relinquere, niſi unciam, nempe duodecimam hæreditatis partem; at ſi Liberos legitimos

non habeat, poterit naturalibus relinquere quantum velit: (*a*) dummodò, ſi habeat aſcendentes, eis reliquerit legitimam portionem.

Apoſtatas verò, & Hæretichos ulla in parte permittitur inſtituere. (*b*)

Dividi hæreditas poteſt in quotcumque quis velit hæredes, dummodò ad infinitum numerum non excurrat, & in quotcumque velit partes, quæ poteſtate Juris trahuntur ad duodenas, ex quibus conficitur as, qui appellatur hæreditarius, quique idem eſt atque hæreditas. Sed præſentibus moribus potius per certas ſpecies corporum hæreditariorum, quam per partium nomina hæreditas a Teſtatore diſtribuitur.

Inſtituere autem poſſumus vel purè, hoc eſt ſine adjectione ulla conditionis, aut diei, puta *Titius hæres eſto*: vel ſub conditione, puta, hæres eſto, ſi Navis ex Aſia veniet. Quæ inſtitutio ſi Navis venerit ex Aſia, redditur pura, & hæres intelligitur uſque a morte Teſtatoris, antequam Navis ex Aſia veniret, quia conditio poſtquam evenerit,

(*a*) Auth. licet. C. de natur. lib.
(*b*) L. 3. C. de Apoſt. L. 4. C. de Hæret. & Manich.

rit, trahit diſpoſitionem ad tempus ante reditum; Si Navis non venerit, nullo tempore erit hæres, quaſi defunctus deceſſerit inteſtatus.

Sed ſi quis inſtituatur in diem, puta ad quinquennium poſt mortem meam, vel ex ea die puta, hæres ſit a quinto poſt mortem meam Anno; iſtæ adjectiones rejiciuntur, & hæres erit a morte Teſtatoris, ne ſi per ea tempora, quæ inter deſignatos dies interfluxerunt, quis non ſit hæres, defunctus contra Juris regulam decedat inteſtatus. Repugnat autem quem partim teſtatum, partim inteſtatum decedere: excepto Milite. (*a*)

Dies incertus pro conditione habetur; quia ignoratur, an dies ſit venturus, puta Titius hæres eſto, cum conſulatum injerit. (*b*)

Perſona hæredis debet eſſe certa, & expreſſa ſaltem aliquo indubitato ſigno, propteteaque conferri non poteſt in alterius perſonam inſtitutio, puta, hæres mihi eſto quem Titius voluerit.

Irritæ etiam ſunt inſtitutiones illæ, quibus alterius voluntatem captamus,

D 6 quæ-

[*a*] L. miles ita ff. de Teſtam. mil.
[*b*] L. ſi dies ff. quando die leg. ced.

quæque propterea captatoriæ appellantur, veluti ex qua parte me Titius hæredem fecerit, (*a*) ex ea illi mihi hæres eſto.

Conditio impoſſibilis pro non adjecta habetur, nec vitiat inſtitutionem; veluti hæres eſto ſi digito Cælum attigeris. Inter impoſſibiles autem refertur conditio, quæ bonis moribus repugnat, veluti *ſi hominem occideris*; vel quæ facto impleri nequit, veluti ſi montem aureum mihi dederis; vel quæ verborum repugnantia evertitur, veluti *ſi Titius hæres erit, Sejus hæres eſto; & ſi Sejus hæres erit, Titius hæres eſto*; altera enim harum alteram tollit.

Si plures conditiones ſint adjectæ conjunctim, veluti, *ſi hoc & illud factum fuerit* utramque oportet implere; ſi verò disjunctim, nempe, *ſi hoc, aut illud*, ſatis erit alterutrum præſtari.

Hæres inſtituitur recte is etiam, quem Teſtator non vidit, dum ſit certus, veluti Fratris mei *Filius*, qui Athenis vivit.

Inſtitui autem ſub conditione poſſunt omnes, præter Filiumfam., qui inſtitui non poteſt, niſi ſub conditione, quæ ab ipſius pendet arbitrio, quam poteſtatem appellant nempe *ſi Capitolium aſcenderit*.

De

(*a*) L. captatoris ff. hæred. inſtit. l. captatoriæ ff. legat. 1.

De Uulgari ſubſtitutione.

TITULUS XI.

SUbſtitutio eſt ſecundo, vel ulteriori gradu facta inſtitutio. Eaque vel omnibus perſonis, & temporibus convenit, & vulgaris appellatur, nempe hæc, *ſi Titius hæres non fuerit. Sempronius hæres eſto*: vel convenit Pupillo tantum, uſque ad pupillarem ætatem, & pupillaris dicitur, veluti *Filium meum hæredem inſtituo, eique ſi hæres ſit, & in pupillari ætate deceſſerit ſubſtituo Cajum*. Ad hujus exemplum prodiit alia ſubſtitutio, quæ dicitur exemplaris, & fit à Patre Filio mentecapto, & minime ad teſtandum idoneo, deſinitque cum Filii furore ſi reſipiſcat, quæ propterea exemplaris appellatur, inque tertio inſtitutionum loco ponitur. Quarta eſt breviloqua, ſeu melius reciproca., qua inſtituti hæredes, invicem ſubſtituuntur, ſi unus, aut plures eorum hæredes non fuerint. Quinta vocatur compendioſa, quæ plures ſubſtitutionum ſpecies comprehendit, per hæc verba: *Quandocumque deceſſerit*. Qua formula continetur vulgaris,

garis, pupillaris, & exemplaris. Sexta militaris privilegiata, quæ fit a Milite.

Quæ omnes ſunt ſubſtitutiones directæ, a quibus differt fideicommiſſaria, ubi hæres inſtitutus rogatur reſtituere ſubſtituto, quæ & obliqua nuncupatur.

Militaris porrò id habet præcipui quod directo fit in duplicem caſum, nempe, *ſi hæres non ſit*, & *ſi hæres ſit*, & *poſtea deceſſerit*. Nam & hoc altero caſu ſubſtitutus non tanquam ex Fideicommiſſo veniet, ſed tamquam directo vocatus.

Traduntur autem in ſubſtitutione vulgari regulæ tres. Prior eſt, ut quando inſtitutus adire poterit, ſubſtituto non ſit locus. Secunda ut ſubſtitutio expiret, ſi hæreditas adita fuerit ex inſtitutione. Tertia, ut ſubſtitutio non proſit, niſi ſubſtitutis viventibus; adeo ut qui hæreditatem ex ſubſtitutione non adjerit, eam moriens ad hæredem tranſmittere nequeat.

Si autem quis non adjiciat clauſulam *ſi hæres non erit*, ſed ſimpliciter dicat, *Titium inſtituo: eique ſubſtituo Cajum*, perinde erit ac ſi eam clauſulam adjeciſſet. Quæ clauſula comprehendit non ſolum caſum ſi heres eſſe noluerit, verum etiam caſum ſi heres eſſe nequive-

verit. (*a*) Eademque clauſula *ſi heres non erit*, varios pro hæredum qualitate parit effectus. Nam ſi adplicetur heredi extraneo ſui juris continet caſum, quo quis neque ipſe ſit heres, neque tranſiens in poteſtatem adoptantis eum heredem fecerit. Etſi adplicetur heredi extraneo juris alieni, continet caſum, quo neque ipſe ſit heres, neque hereditatem Parenti, Dominove quæſierit. Si vero adplicetur heredi ſuo, quem ſua Teſtator habet in poteſtate, ſignificat, ſi ſe abſtinuerit hereditate paterna uſus beneficio Prætoris: cum jure Civili Filius etiam ſine aditione ſit heres.

Si autem unus ſubſtituatur pluribus, is ad omnium partes vocatur, adeout iis decedentibus cunctis, veniat ad totum aſſem. Si plures ſubſtituantur uni, divident ſibi aſſem æqualiter. Si plures pluribus etiam inæqualibus ex partibus inſtitutis ſubſtituantur, partes inter ſubſtitutos itidem æqualiter dividentur. Si ſinguli ſubſtituantur ſingulis, tum quiſque ſubſtitutus auferet partem adſcriptam illi, cui ſubſtituitur.

At ſi plures inſtituantur, & invicem ſubſtituantur, quantitas cuique adſcripta in

(*a*) L. 2. B. hæred. inſt. l. 56. ff. ſolut. Matr.

in inſtitutione, cenſetur in ſubſtitutione repetita; & diviſio inter ſubſtitutos in partes hæreditarias fiet non in viriles, ut hoc in exemplo; *Titius ex uncia hæres eſto*, *Mævius ex beſſe*, hoc eſt ex octo unciis, *Cajus ex quadrante*, hoc eſt ex tribus unciis. Mortuo Cajo quadrans ipſius dividetur in partes novem, quarum octo feret Mævius, qui fuerat inſtitutus in octo unciis, unam verò Titius, qui fuerat in uncia inſtitutus. (*a*)

Eadem ratione repetitæ putantur etiam in ſubſtitutione additiones, & clauſulæ adjectæ in inſtitutione; [*b*] & legata relicta ab inſtitutis, repetita cenſetur à ſubſtitutis, qui debent præſtare, quod ex mandato Teſtatoris præſtitiſſet inſtitutus. [*c*]

Si verò quis Titium, & Mævium ſcripſerit hæredem, & Mævium Titio; Mævio autem Sempronium ſubſtituerit, eo caſu ſive Mævius præmoriatur Titio, ſive Titius Mævio, Sempronius utriuſque partem habebit. Cum enim alterius hæredis pars adhæreſcat alteri; per

(*a*) L. 1. C. de impub. & ali. ſubſt. l. 24. ff. vulg.
(*b*) Cujac. cum l. 1. ff. de Impub. & aliis ſubſt.
(*c*) L. licet Impubes 74. ff. legat. 1.

per regulam Juris, ne quis pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus, decedat, neceſſe eſt ut ſubſtitutus ſubſtituto, cenſeatur etiam ſubſtitutus inſtituto.

De Pupillari ſubſtitutione.

TITULUS XII.

SUbſtitutio pupillaris, quæ ſit, ſupra eſt expoſitum. Quæ cum à Patre fiat Filio impuberi, quem habet in poteſtate, ſi hæres ſit, & in pupillari ætate decedat, propterea fieri non poteſt Filio emancipato. [*a*]

Per vulgarem autem ſuccceditur Patri; per pupillarem ipſi Filio, cui ſubſtituendo Pater teſtamentum condidiſſe cenſetur; propterea ſubſtitutus ſuccedit Filio, non ſolum in Paternis, ſed in aliis etiam bonis Filio aliunde quæſitis. [*b*] At qui adrogato Filio ſubſtituitur, admittitur ad ea tantum bona, quæ adrogatus habuit beneficio adrogatoris. [*c*]

Et

(*a*) L. jam hæc jure ff. de vulg.
(*b*) L. ſed ſi 10. §. ad ſubſtitutum ff. vulg.
(*c*) Loco cit.

Et cum quis Filio vulgari modo ſubſtituit, nempe *ſi hæres non ſit*, cenſetur etiam ſubſtituiſſe pupillariter tacite; nempe *ſi hæres ſit, & in pupillari ætate deceſſerint:* è converſo ſi quis pupillariter ſubſtituerit, nempè, *ſi hæres ſit, & in pupillari ætate deceſſerit*, cenſetur etiam tacitè ſubſtituiſſe vulgariter, nempe, *ſi hæres non ſit*: adeout vulgaris expreſſa pupillarem tacitam contineat, & expreſſa pupillaris tacitam vulgarem. [*a*]

Nec ſolum inſtituto ab ſe Filio, ſed etiam exheredato, Pater dare poterit ſubſtitutum; in Filii enim commodum cedit, ut Pater pro eo teſtetur, cum Filio providere cenſeatur.

Niſi autem Pater teſtamentum fecerit, ſubſtitutio pupillaris non valet. Quæ ſubſtitutio adeo ab eo teſtamento pendet, ut illius caſum ſequatur, eoque currente, ſimul etiam illa ſit, ſi ab initio ipſum Teſtamentum paternum nullum fuerit.

Dupliciter verò concipere ſubſtitutionem pupillarem poſſumus: primo generaliter, nempe ita *Quiſquis mihi hæres erit*,

(*a*) L. 14. ff. de vulg. & l. 4. C. imp. & alii ſubſt.

erit, cum Filio meo, ſi hæres ſit, & decedat in pupillari ætate, ſubſtituo. Secundo nominatim nempe ita: *Si Filius meus hæres erit; & impubes deceſſerit, Titius hæres eſto.* Per generalem ſubſtitutionem non venient ad hæreditatem impuberis, niſi qui ſcripti ſunt hæredes in teſtamento Patris; non qui per ſcriptos hæredes portiones hæreditarias ſubſtulerunt, veluti Pater, qui per Filium ſuum familias hæredem ſcriptum adquiſivit Teſtatoris ſubſtituentis portionem, niſi adhuc filiusfamilias adquirens maneat in poteſtate. Nam ſi de poteſtate exierit, portionem Pupilli, cui ſubſtituitur, ſibi, non Patri adquiret.

Et ſimiliter hæres illius hæredis, qui a Patre fuit inſtitutus, nihil poterit ex pupillari teſtamento petere. (*a*)

Deinde ad hæreditatem Pupilli non admittitur, niſi qui Patris hæreditatem adierit; alioquin non comprehenderetur ſub illa clauſula: *Quiſquis mihi hæres erit.*

Præterea ſubſtitutus pupillaris, ſub ea clauſula eas ex ſubſtitutione pupillari feret

---

(*a*) L. 3. l. 8. §. 1. ff. vulg. DD. comm. l. Filiofam. ff. l. 1. Duar. de vulg. c. 14.

ret partes ; quas habuit ex inſtitutione.

In ſubſtitutione autem nominatim facta hæc oppoſito modo procedunt. Nam neceſſe non eſt, ut ſubſtitutus filio ſcriptus ſit hæres Patri; aut ſi ſcriptus ſit, neceſſe non habet hæreditatem paternam adire. Satis eſt enim ſi utramque adeat ex pupillari. Tandem ſubſtituti nominatim veniunt in viriles, non in partes eas, quas habuerunt ex inſtitutione: quia ſingulorum nominum expreſſio partium æqualitatem inducit.

Igitur nemo ſubſtitutum directo dare poteſt extraneo aut filio puberi ſed ſolum Miles in iis tantum bonis, quæ ab ipſo Milite veniunt. [*a*] Et ſive per compendium verborum, ſive poſt pubertatem ei ſubſtituerit, ſubſtitutio dum hæres erit impubes, valebit jure communi; at poſt pubertatem valebit ex privilegio militari, jure fideicommiſſi. [*b*] Si verò Paganus puberi directo ſubſtituerit, *quandocumque deceſſerit*, ut directe quidem non valebit, ſed trahitur ad fidei-

(*a*) L. 5. Miles ff. Milit. teſt. l. centurio 15. ff. de vulg.

(*b*) L. precibus ff. impub. & al. ſub.

fideicommiſſariam ſubſtitutionem . Et legitimi ſucceſſores cenſetur rogati ſubſtituto reſtituere. (*a*)

Quibus modis teſtamenta infirmentur.

TITULUS XIII.

Teſtamenta, vel nulla ſunt, quando legitima facultate quis caret, aut legitimas ſolemnitates non adhibuit; vel ſi valeant ab initio, tamen infirmari poterunt: vel quia rumpuntur, vel quia irritentur.

Rumpuntur cum quis facto teſtamento in Filium ſibi aliquem adrogaverit, vel ſi Avus, aut maternus, aut paternus Nepotem adoptaverit; tum enim hi ſuccedentes in locum heredis ſui teſtamentum rumpunt ex cauſa præteritionis: (*b*) qua ex cauſa etiam rumpitur, ſi Teſtator poſt teſtamentum conditum, ſuſcipiat ex Uxo-

(*a*) DD. l. verbis civilibus ff. de vulgar.
(*b*) L. ſi quis 18. ff. injuſt. rupt. & irr. fact. teſtam. l. 23. §. 1. ff. de lib. & poſth.

Uxore liberos, (*a*) aut ſi Nepos, Patre de medio ſublato in ejus locum ſuccedat, Avoque fiat heres ſuus; aut ſi ante teſtamentum ſuſceptus ex Concubina Filius, poſt teſtamentum, per Principis Reſcriptum fiat legitimus. (*b*)

Rumpitur præterea teſtamentum voluntatis mutatione, hoc eſt teſtamento poſteriore, etiamſi prioris inſtitutio ſit pura, & poſterioris conditionalis: adeout etiamſi conditio non eveniat, poſterius Teſtamentum ſit inutile, prius vero ſemel collapſum minimè convaleſcat. Immo etiamſi poſterius Teſtamentum contineat inſtitutionem hæredis in re certa, rumpetur prius, in quo hæres in toto aſſe inſtituitur. Nam detracta rei certæ mentione, habetur pro inſtitutione univerſali. Et ſi Testor in poſteriori hoc Teſtamento, ubi hæres inſtituitur in re certa adjecerit ſe velle prius teſtamentum valere, tum hæres iſte ſcriptus in teſtamento poſteriore accipiet rem illam certam, & quod deſit ad quartam explendam; reliquum verò reſtituet hæredi ſcripto in anterioribus tabulis: ſed etſi quis novum

(*a*) L. 3. §. ff. injuſt. rupt. & irr.
(*b*) Nov. 83. c. 8. 9.

vum teſtamentum non condat, ſi tamen conditum deleverit, aut cancellaverit, illud infringet. (*a*)

Irritum verò redditur teſtamentum, ſi poſtea Teſtator ſtatum mutaverit ſive per capitis mutationem minimum, veluti adrogationem, ſive per mediam, veluti deportationem, ſive per maximam, puta per ſervitutem pœnæ. Sed Filiusfam., qui de bonis caſtrenſibus teſtatus fuerat, ſi emancipetur, teſtamentum non irritabit ſui ſtatus mutatione. [*b*]

Beneficio autem Prætoris, teſtamenta, quæ valuerunt ab initio, quamvis poſtea Teſtatores ſe in adrogationem dederint, ſi tamen ſui juris, tempore mortis inveniantur, neglecto medii temporis vitio, confirmantur. [*c*]

Quo verò prius teſtamentum per poſterius rumpatur, oportet in poſteriore ſolemnitates juris interveniſſe: alioquin ex imperfecto teſtamento poſteriore, prius perfectum non rumpetur. Niſi agatur de teſtamento Militis, vel Paren-

---

[*a*] L. ult. ff. injuſt. rupt. & irr. fac.
(*b*) L. 6. §. ult. ff. injuſt. rupt. & irr.
(*c*) L. 2. §. 2. ff. bon. poſſ. ſec. tab.

rentum inter Liberos, (*a*) vel eorum, qui legitimos ſucceſſores inſtituerunt. His enim, quamvis poſterioribus, & imperfectis, priora, & perfecta rumpentur: ſicuti rumpentur etiam, ſi a priore teſtamento condito decennium effluxerit, & Teſtator coram tribus Teſtibus declaraverit ſuam revocandi voluntatem, ſive in teſtamento imperfecto, ſive alio modo, nempe apud acta. (*b*)

Porrò ex recepta interpretum ſententia, poſteriori teſtamento abrogatum non cenſeri prius, ſi in priore derogatum omnibus poſterioribus voluntatibus inveniatur: niſi Teſtator in poſtrema voluntate nominatim eidem priori teſtamento derogaverit: nec enim ad illud rumpendum ſufficeret generalis derogationis clauſula in poſteriori adjecta teſtamento. Antonius Faber (*c*) addit ipſius clauſulæ derogatoriæ mentionem in poſteriore teſtamento eſſe faciendam. [*d*]

Si

[*a*] L. 2. ff. in juſt. rup. l. 22. §. 1. cum auth. ſeq. & §. 2. C. de teſtam.
[*b*] L. ſancimus C. de teſtam.
[*c*] Defin. 6. in ſuo C. de teſtam.
[*d*] Vid. Cujac. obſ. 14. c. 7. l. ſi quis 22. ff. legat. 3.

Si autem in poſteriori teſtamento Liberi fuerunt inſtituti, non rumpetur per poſterius, niſi hoc perfectum fuerit, & ſpecialem, expreſſamque prioris illius revocationem contineat. [*a*] Et quamvis generalis regula tradatur, ne prius teſtamentum, niſi per aliud prefectum rumpatur, tamen ſi quis, cum imperfecta teſtetur, declararet heredem in priore teſtamento inſtitutum, eſſe indignum ex injuria, qua Teſtatorem affecit; inſtituto excluſo, hereditatem Fiſcus occupabit: (*b*) Quamvis alioquin, neque ex imperfecto teſtamento Princeps capere poſſit, neque illam hereditatem adire, in qua inſtitutus fuit ad opprimendum Adverſarium Teſtatoris metu potentatus.

E *De*

(*a*) Auth. hoc inter Liberos C. de teſtam. Perez. eod. tit. ſub n. 28.
[*b*] L. hereditas. C. de his quib. ut ind.

De inofficioſo Teſtamento.

TITULUS XIV.

QUando quis contra naturale pietatis officium Filium exheredaverit per quærelam, quæ *inofficioſi teſtamenti* nuncupatur, ut furioſus arguitur, & ejus voluntas poſtrema, tamquam amentis evertitur: ſicuti evertitur etiam teſtamentum Matris per hanc quærelam, ubi Filius fuit ab ea præteritus; quia præteritio Matris, quæ non habet Filium in poteſtatem, non reddit nullum teſtamentum ab initio. Sed quoniam ipſius præteritio pro exheredatione habetur, ideo Filius tamquam exheredatus quærelam intendet.

Militis tantum teſtamentum eſt ab omni quærela ſecurum propter militare privilegium.

Non licet autem exheredare Filium, niſi expreſſa per ipſum Teſtatorem cauſa, probanda vero per heredem.

Cauſæ verò, propter quas Patri licet Filium exheredare ſunt quatuordecim, nempe. [a]

Pri-

(a) Auth. non licet. C. de lib. præter. nov. 115. c. 3.

Prima ; ſi quis Parentibus violentas manus attulerit . Secunda , ſi contumelia eos affecerit . Tertia , ſi capitali crimine eos accuſaverit , excepta cauſa Majeſtatis . Quarta , ſi cum maleficis , maleficii cauſa conſueſcat . Quinta , ſi Parentibus mortem moliatur . Sexta , ſi cum Noverca , vel Patris Concubina ſe conjunxerit inhoneſtè . Septima , ſi Parentes ingenti eorum diſpendio , aut detulerit , aut Magiſtratibus prodiderit . Octava , ſi eos fidejubendo vinculis exhimere noluerit . Nona , ſi eos teſtamentum condere prohibuerit . Decima ſi præter voluntatem , & profeſſionem paternam cum Arenariis , Gladiatoribus , & Mimis verſetur. Undecima, ſi Filia nondum 25. annum egreſſa, nec Patre Dotem negante , luxurioſæ vitæ ſe dederit . (*a*) Duodecima , ſi Patrem furentem curare , aut alere neglexerit . Decimatertia , ſi Patrem captivum non redemerit : quo etiam Patre in captivitate mortuo , bona Filio erepta , tamquam indigni , Eccleſiæ , in aliorum Captivorum redem-

[*a*] L. ſi Filia , junct. auth. ſeq. C. inoff. Teſtam.

demtionem traduntur. Decimaquarta, ſi Pàtre Ortodoxo, Filius in hæreſim labatur. (*a*)

Filio verò licet exheredare Patrem ex his cauſis: Prima, ſi Filium capitis accuſaverit, excepto crimine Majeſtatis. Secunda, ſi lethales ei ſtruxerit inſidias. Tertia, ſi cum Nura concubuerit. Quarta, ſi Filium teſtari volentem de bonis ſibi permiſſis prohibuerit. Quinta ſi Filium captivum redimere noluerit. Sexta, ſi eumdem furentem alere recuſaverit. Septima, ſi Pater ſit hæreticus. (*b*)

Frater autem his ex cauſis Fratrem exheredare poterit. Primo, ſi Fratris teſtantis vitæ inſidietur. Secundo, ſi Fratrem eumdem capitis accerſierit. Tertio, ſi bonis eum exuere tentaverit.

Sciendum eſt, reſciſſo per quærelam Teſtamento, inſtitutionem tantum corruere, firmis manentibus legatis, & Fidecommiſſis (*c*)

Com-

[*a*] D. novell. 115. h. e. auth. ut cum de appellatione cognoſc. §. aliud quoque cap. 7.

[*b*] Nov. 22. §. penult. auth. de nupt. Coll. 4. tit. 2.

[*c*] Auth. ex cauſa C. de lib. præt.

Competit quærela hæc liberis etiam adoptivis, ſi ab Avo paterno, vel materno adoptentur: exceptis adrogatis propter quartam, quam accipiunt ex reſcripto D. Pii. [*a*] Non tamen à quærela legitimati excluduntur. (*b*) Et qui è Concubina ſuſcipiuntur, quamvis Patris nequeant Matris tamen accuſare *inofficioſi* teſtamentum poſſunt: cum ab ejus Succeſſione non repellantur.

Undè quamvis legitimus, non verò naturalis Pater quærelam hanc habeat adverſus Filii teſtamentum; tamen Mater, etſi non legitimis ex nuptiis conceperit, tamen accuſare Filii naturalis teſtamentum poterit, cum ad ejus Succeſſionem vocetur. [*c*]

Parentibus autem utriuſque ſexus legitimis quærela competit, etiamſi non exheredentur, ſed prætereantur: quia ea præteritio teſtamentum non irritat, ſed pro exheredatione habetur.

(*a*) L. 8. §. ſi quis 15. ff. inoff. teſt.
(*b*) Novell. 89. §. 2. tit. de hæredit. quæ ab inteſt. def.
[*c*] L. 17. C. inoff. Teſtam.

Fratribus verò tàm utrinque conjunctis, quàm ſaltem Conſanguineis, non uterinis (l. 24. C. de inoff. teſt. & C. Theodoſ. eod.) contra teſtamentum Fratris tum quærela competit, cum in eo turpis perſona inſtituitur: niſi ipſe actus non ſit turpis. (*a*)

Porrò tum accuſare *inofficioſi* teſtamentum licet, cum nullum aliud vitium invenitur, unde corruat; vel cum inutiliter aliud vitium fuerit objectum. (*b*)

Adeout ſi vel minimum quid fuerit a Patre relictum, quærela conticeſcat: liceatque Filio ſupplementum legitimæ debitæque portionis petere per condictionem ex l. *omnimodò C. inoff. teſtam.* reputatis bonis a vivente Patre donatis. (*c*) Et relinquenda eſt legitima portio titulo honorifico inſtitutionis. [*d*]

Eſt autem portio debita, quæ legitima

[*a*] L. 11. C. inoff. teſt. l. 45. ff. ſolut. Matrim.

[*b*] L. contra 16. C. inoff. teſtam.

(*c*) L. ſi quando 35. §. 2., & 3. C. inoff. Teſtam.

(*d*) Nov. 115. §. aliud quoque Capitulum tit. ut cum de appell. coſt.

tima vulgo nuncupatur, vel triens, ſi minus quàm quinque liberos Teſtator reliquerit, nempe quatuor unciæ, vel ſemis, nempe Sex unciæ, ſi reliquerit ſupra quatuor. [*a*] Eaque portio cum omni onere carere debeat, nullum Fideicommiſſum, aut conditionem impoſitam recipit: rejici enim ex ea portione (*b*) ab herede poteſt.

Perimitur jus opponendæ quærelæ quinquennio: nec ad hæredes tranſmittitur, niſi præparata. [*c*]

Caret ea qui agnovit legatum ex teſtamento; ſicut & qui teſtamentum accuſavit legatum inde capere prohibetur.

Datur autem contra omnes, qui hæredes ſunt, vel in ejus locum ſuccedunt, ut Fideicommiſſarius, & Fiſcus.

(*a*) Loco ſupr. cit.
(*b*) L. quoniam in prioribus 32. C. inoff. teſtam.
[*c*] L. 38. C. eo d. l. 6. §. ult. cum. ſeq. C. eod.

De Hæredum qualitate, & Differentia.

TITULUS XV.

HÆredes, aut neceſſarii ſunt, quales erant ſervi, quorum nunc per quam rarum eſt uſus; aut ſui & neceſſarii, quales ſunt liberi in poteſtate, puta Filius, aut Nepos, qui ſuccedit in locum Filii deſcendentis; aut extranei, qui pluribus rationibus differunt ab hæredibus ſuis, & neceſſariis: & præcipuè quia heres ſuus eſt Filius in poteſtate, quem nemo gradu præcedit, & propter vim patriæ poteſtatis, & conjunctionem paternam heres intelligitur; ſivè Dominus, etiam vivente Patre, cum tantum exercitio careat, ideoque ſuus nuncupatur, eaque vox non raro nomen eſt in hoc articulo Juris, ſed nomen adjectivum. Extraneus verò heres eſt qui, aut nullo vinculo poteſtatis, aut nullo nexu Cognationis cum Teſtatore conjungitur.

In aditione item hereditatis extranei differunt plurimum à ſuis, quos ut hereditatem paternam adeant, ſufficit eſſe

capaces tempore Teſtamenti, & tempore mortis Teſtatoris; jam enim niſi ſe abſtinuerint beneficio Prætoris, poſt mortem Patris confeſtim heredes extiterunt; cum extranei, ut hereditatem adquirant capaces eſſe debeant etiam tempore aditionis: quo tempore, ſi Civitatem amiſerint, nihil ejus prodeſt capaces fuiſſe tempore teſtamenti, & mortis.

Immò, ſi de inſtitutione conditionali agatur, capax eſſe debet etiam implendæ conditionis tempore: nam quæ inter hæc extrema currunt tempora minime conſiderantur. Capax autem dicitur is, qui teſtamenti actionem habeat, ſaltem paſſivam: hoc eſt, qui etſi teſtamentum condendi facultate careat, ex teſtamento tamen capere non prohibeatur.

Ad hæreditatem adeundam (*a*) lex annum dat heredi, exordiendum à die quo ſcivit hereditatem ſibi delatam. Et ſi heres ulterius aditionem diſtulerit, Creditoribus perinde ac ſi adjiſſet, obli-

[*a*] L. ult. §. & hæc quidem C. de jur. delib.

ligatur ; obligatur ; item & legatariis . (*a*) Et reſpectu ſubſtituti , ac legitimorum hæredum hereditas habetur pro repudiata, & ad eos tranſit : [*b*] ſubſtituto, quamvis in illius locum ingrediatur , tamen & tempus aliud ad deliberandum datur.

At ſi heres deceſſerit deliberationi, tempore nondum expleto, quod ſibi ſuperfuit temporis ad heredem tranſmittit proprium : ut intra id reſiduum de adeunda hereditate deliberet. [*c*] ſuus vero heres , qui ſe abſtinuit , poteſt , rebus integris ; hoc eſt, non venditis , intra triennium abſtenſionem revocare . (*d*)

Verùm hoc deliberandi jus per annum a lege conceſſum minus eſt neceſſarium poſt inventarium à Juſtiniano excogitatum . Cujus inventarii bene-

---

[*a*] D. L. ult. §. ſin autem hoc. C. jur. delib.

(*b*) Leg. quandiu *69*. ff. adquir. hered.

(*c*) L. cum antiquioribus. C. de jur. delib.

[*d*] L. ult. C. repud. vel abſtin. hered.

neficio expeditius pericula hæreditaria, & creditorum onus evitamus. Si enim ritè, ut Juſtinianus præcepit bona omnia, &, jura hereditaria deſcripſerimus; hereditas defuncti cum heredis patrimonio minimè confundetur, neque heres ſupra vires hereditarias creritoribus, & Legatariis obligabitur.

Conficiendum eſt autem Inventarium, ſi res hæreditariæ præſtò ſint intra nonaginta dies ab hereditatis delatæ ſcientia; vel ſi res procul abſint intra annum a morte Teſtatoris per Tabellarios, ſive Notarios, coram Teſtibus tribus, vel ſaltem duobus, convocatis legatariis, & Creditoribus, adjecta ſubſcriptione heredis; aut ſi literas neſciat, pro herede ſubſcribet Tabularius Teſtibus præſentibus. [a]

Quæ tamen ſolemnitates noſtris temporibus aliquatenus neliguntur proter uſum ejus cautionis, quam adjicere ſolemus, per quam dolus heredis excluditur, & Creditoribus pro emergentium bonorum notitia cavetur, cujus cautionis formula talis eſt; *Si quæ ponenda ſunt, quæ poſita non ſuerint, & ſi quæ poſita ſunt, quæ poni non debuerint; ne cuiquam ſit fraudi, neque damno.*

(a) L. ult. C. jur. delib.

Inſpectis opibus hereditariis, hereditas vel repudiatur, vel aditur expreſſis verbis: In locum etiam aditionis ſuccedit pro herede geſtio, cum ſcilicet quis aliquid agit tamquam heres, aut quod citra nomen heredis agere nequeat: ut ſi bona hereditaria vendat, prædia colat, locet iſtar Domini. (*a*) Quo actu adire cenſetur ſurdus, & mutus: cum pro Infante, & impubere adeat Tutor.

At ſi Furioſo hereditas deferatur Curatori adminiſtranda traditur, ut poſt reſipiſcentiam de illa vel adeunda, vel repudianda deliberet: ac ſi non reſipuerit, hereditas transfertur ad alios vel a lege, vel a Teſtatore vocatos. (*b*)

De

(*a*) L. 20. & Sequen. ff. adquir. hered.

[*b*] L. ult. §. 12. cum ſeq. C. de curat. furioſ.

De Legatis.

TITULUS XVI.

Legatum eſt Donatio a Defuncto relicta, ab hærede præſtanda, ut intelligamus non propria auctoritate, ſed ab heredis manu eſſe capiendum.

Si autem heres legatum præſtare recuſet, tribus actionibus conveniri apud Judicem poteſt. Prima eſt actio perſonalis, quæ contra ipſam perſonam heredis, qui adeundo Legatariis, & Creditoribus obligatur, ex ipſo teſtamento deſcendit. [a]

Altera eſt actio realis; ſive vindicatio, quæ naſcitur ex rei legatæ dominio, quod ex Conſtitutione Juſtiniani tranſit in Legatarium.

Tertia eſt actio hypothecaria contra bona omnia hereditaria a quocumque poſſeſſa, quæ Legatariis obligata cenſentur.

Si

---

[a] L. 1. Comm. de legat.

Si verò legatum ita relinquatur, ut Legatarius illud alteri reddere jubeatur, id appellatur Fideicommiſſum particulare, quod non differt a Legato, niſi ex hoc onere reſtitutionis: in cæteris verò legato exæquatur. (*a*) Legari autem poteſt quidquid eſt, aut habere in commercio poſſumus; & ſi res ſit heredis, aut aliena, & paratu difficilis, quam heres redimere jubetur: aut ſi nequeat, cogitur illius æſtimationem præſtare: dummodò Legatarius probet, Teſtatorem ſciviſſe rem eam eſse alienam; nam ſi ignoraſset, non creditur eam fuiſse legaturus.

Sicuti & ſi legaſset rem alteri datam pignori: ejus enim legatum valet; ſed heres non cogitur pignus, perſoluta pecunia, liberare, niſi Legatarius probaverit Teſtatorem ſciviſse rem eam eſse obligatam: alioquin Legatarius propria pecunia, rem eam ſibi legatam liberare pignoris nexu debebit.

At, ſi rem alienam ſibi legatam Legatarius conſecutus fuerit vel ex donatione Domini, vel ex legato ejuſdem, vel ex quacumque alia cauſa lu-

[*a*] L. 2. C. de legat. & Fideic.

lucrativa, heres non cogitur ejus æſtimationem Legatario præſtare: quia duæ cauſæ lucrativæ in eamdem perſonam, & eadem re concurrere nequeunt; unde tum tantum æſtimationem ab herede conſequetur, quando Legatarius illam antè emerit; vel ex alia cauſa oneroſa comparaverit. Et ſi duorum teſtamentis quid alicui legetur, tum ex alterius teſtamento Legatarius potere poterit rem, ſi ex altero teſtamento tantum æſtimationem fuerit conſecutus, nam in æſtimatione res non continetur, ſed æſtimatio in re; propterea que, ſi ex uno teſtamento rem habuerit, non poteſt ex altero æſtimationem petere.

Res, quæ in rerum natura non ſunt ſed eſse poſsunt, ut fructus fundi, rectè legantur.

De Jure accreſcendi.

TITULUS XVII.

QUando eadem res legatur pluribus, eſse ſolet inter eos jus accreſcendi, per quod in ultimis voluntatibus vacans portio cedit occupatæ. Quamobrem pars deficiens accreſcit heredi, ſi alter heres non ſit, aut eſse nolit, ne quis pro parte teſtatus remaneat, pro parte inteſtatus. Nam, ſicut qui ſolus heres inſtituitur, ſi partem hereditatis adeat, neceſſariò totum adjiſſe cenſetur; ita & ſi ſunt duo, aut plures heredes, uno repudiante pars repudiata adcreſcit adeuntibus.

Naſcitur etiam inter Legatarios jus accreſcendi per tacitam voluntatem Teſtatoris, ex complexu, & conjunctione verborum.

Conjuncti dicuntur qui ad unam eamdemque rem, ſive eadem, ſive diverſa oratione, in eodem teſtamento vocantur. Eſt autem conjunctio triplex.

Prima eſt conjunctio re, & verbis, veluti *Titius*, *&* *Mævius mihi heredes ſunto*;

ſunto; vel *Titio & Mævio fundum Cornelianum relinquo.*

Secunda eſt conjunctio re tantum, veluti *Titius mihi heres eſto; Mævius heres eſto; vel Titio fundum Tuſculanum do, lego: Mævio eumdem fundum do, lego.*

Tertia eſt conjunctio verbis tantum, veluti *Titium, & Mævium æquis partibus heredes inſtituo; vel Titio, & Mævio æquis partibus fundum Tuſculanum do, lego.* Ubi naſcitur diſtinctio rei ex verbis *æquis partibus*, quibus fit ab ipſo Teſtatore diviſio. Unde primi dicuntur conjuncti re, & disjuncti verbis; Tertii dicuntur conjuncti verbis tantum.

Quoniam autem in legatis permittitur partem agnoſcere, partem repudiare; & pars legatorum repudiata cedit heredi, quando inter Legatarios non verſatur jus accreſcendi; propterea plurimum refert cognoſcere genus conjunctionis, quo Legatarii nectuntur; ut inter eos jus accreſcendi eſſe, vel non eſſe cognoſcatur.

Igitur, ſi plures ſint conjuncti re, & verbis, pars deficiens, vel repudiata omnibus adcreſcit pro parte legati agniti, & cum onere, quia ex deficientis perſona, cui eſt conjunctus, eam quiſ-

que

que partem capit : ideo vicem ſubeundo alterius, in ea portione, illius onera ferre debet.

Si eodem in legato ſint plures conjuncti quidem re, ſed verbis disjuncti, pars deficientis accreſcit alteri, abſque ullo onere: quia huic ſolidum eſt ab initio relictum; partes autem tantum concurſu fiunt; unde altero deficiente, quod proprium erat recipere intelligitur, non alienum; propterea onus alienæ perſonæ ſuſcipere non cogitur. Etenim in conjunctis re tantum, Teſtator cenſetur, altero non concurrente, totum ab initio reliquiſſe; ſolo autem concurſu partes fieri voluiſſe. Undè deficientis partem Legatarius capit, non tàm accreſcendi jure, quàm non decreſcendi: ne ſibi decreſcat; ſcilicet, quod ab initio habuit. (*a*)

Aſt in conjunctis tantùm verbis ut jus accreſcendi locum habeat, late inter interpretes diſputatur; & receptior eſt ajentium opinio.

Cum quis rem ſuam legat, putans

eſſe

[*a*] L. unic §. 11. venit ſi vero nemo C. de caduc. toll.

eſſe alienam, non ambigitur legatum valere, etiamſi putaverit eſſe Legatarii.

Si quis rem a ſe legatam ante mortem alienaverit, non receſſiſſe a legato cenſetur, ſi non neceſſitate, ſed ſponte alienaverit. Et ſi rem legatam pignori dederit, non extinguitur legatum, ſed pignus eſt ab herede luendum.

Creditor cum legat debitori quod ſibi debetur, cum liberare velle cenſetur, ideoque legatum ſuſtinebitur.

Cum verò debitor Creditori legat quod bebet, quamvis leget quod eſt illius, tamen quia plenius eſt in legato, quàm in debito, propter expeditiores, & plures legati actiones, legatum valebit: quia Creditor ex eo aliquid majus aſſequitur. Ideo quando Maritus legat Uxori dotem legatum valebit, quamvis eam reſtituere debeat heres ipſius: quia hoc amplius ex legato Mulier adquirit, quod ſtatim petere poteſt dotem ex legato, ſine quo heres dilationis beneficium ad ſolvendum habuiſſet.

Si ſpecies ſit legata, eaque ſine culpa heredis perierit, neque res iſle, neque æſtimatio debebitur, ſed ſi legata fuerit quantitas, ea ſemper debetur, quia genus, & quantitas nunquam perit.

rit. Sed ſi ſpecies perierit per culpam, aut poſt moram heredis, obligatio adverſus eum perpetuatur: & res adhuc extare fingitur.

Si quando non res tota perierit, ſed pars ipſius, tum ſi plura ſimul æquè principalia, & ſeparata corpora legato comprehendatur, quæ corpora ſuperſunt, legatario debebuntur. Unde ſi Gallina cum pullis legetur, mortua Gallina pulli debebuntur. At ſi legetur fundus cum inſtrumento; & fundus voluntate Teſtatoris alienetur, inſtrumenta non debebuntur, quia ſine fundo minimè conſiſtunt,

Grege legato, quia eſt univerſitas Ovium, & ſi ceteris intereuntibus, una ſuperfuerit, ea debebitur: Et conſequenter quidquid Gregi accreſcit, vel armento, poſt teſtamentum conditum, & in hereditate reperitur, Legatario cedit, in quem lucrum acceſſionum, & damnum deceſſionum, in ſimilibus legatis confertur. Domo legata, ſi ea conflagraverit, area debetur.

Eadem ratione tamquam partes congregatæ legato cedunt columnæ, & Marmora adjecta Domui legatæ poſt teſtamentum. Immo ſi areæ legatæ ſit Ædificium impoſitum, hoc etiam in legatum venit uti ſuperficies, quæ ſolo cedit.

Si

Si legatum ſit genus, cujus ſpecies ſint a Natura diſtinctæ, aut circumſcriptæ, ut eligi poſſint, veluti Equus, Mulus, Bos, regulariter arbitrium eſt Legatarii quem eligere velit: niſi ex conjectura, vel teſtamenti verbis, electio ad heredem dirigatur.

Cum autem optio, ſive facultas eligendi expreſſe legatur alicui, veluti *optet Titius ex Equis meis quem volet;* ſi Legatarius ante optionem moriatur, ad ejus heredem eam facultatem tranſmittit. (*a*) Et ſi optio legata ſit pluribus legatariis, qui de corpore eligendo inter ſe non conveniant, ſortis arbitrio res dirimetur. [*b*]

Legatum porrò rectè relinquitur iis omnibus, qui poſſunt ex alieno teſtamento capere; adeout etiam poſthumis rectè legetur, & perſonis etiam incertis, quæ aliquo eventu innoteſcere queant.

Si Teſtator in nomine Legatarii, vel rei legatæ erraverit, veluti ſi pro Titio Sempronium, vel pro fundo Tuſculano Albanum expreſſerit; dummodo conſtet de

[*a*] L. ult. C. com. de legat.
(*b*) Eadem l.

de qua perſona, vel quo fundo Teſtator cogitaverit, legatum valebit: niſi Teſtator cum rem expreſſit, erraverit in nomine appellativo, & communi, puta, ſi veſtem nominaverit pro ſuppellectile, non enim revera debebitur.

Item falſa demonſtratio, puta Equum, quem emi a Sempronio; & falſa cauſa, veluti Titio centum, quia negocia mea curavit, non vitiant legatum: undè dummodo Equus in hereditate inveniatur, & Titius vivat, legatum debebitur: quamvis neque Equus emtus fuerit a Sempronio, nec Titius negocia curaverit.

Sed ſi cauſa vertatur in conditionem, puta Titio centum, ſi negocia mea curaverit, legatum non valebit, niſi Titius negocia curaſſet.

At ſi legetur ſub modo, puta Titio centum, ut mihi monumentum extruat, peti poſſunt centum ante monumenti extructionem, præſtita cautione de iis reſtituendis, ſi modus non adimpleatur.

Legatum autem conditionale non petitur ante conditionis eventum; niſi agatur de conditione negativa, quæ conſiſtat in non faciendo, cujus poteſtas collata ſit in Legatarium, puta *Titio lego centum, ſi Cajum non accu-*

ſa-

ſaverit. Tum enim per cautionem a Q. Mutio inventam, quæ Mutiana propterea dicitur, poteſt Legatarius petere centum, ita tamen, ut ſi Cajum acouſaverit, per cautionem jam præſtitam, ea centum, una cum fructibus, ſit redditurus.

Valent etiam per Juſtiniani Conſtitutionem legata ita relicta: nempe *relinquo Titio centum poſt mortem heredis mei*; aut pridie quam heres moriatur. (*a*) Sicuti valent etiam nunc per ejuſdem Conſtitutionem legata relicta pœnæ nomine, veluti *Heres meus ſi Filiam ſuam in Matrimonium Titio collocaverit, vel ſi non collocaverit Titio, centum dato*. Niſi conditiones iſtæ ſint aut impoſſibiles, aut turpes: quæ rejiciuntur manente legato. (*b*)

Permiſſum verò eſt relicta legata, vel teſtamento æque ſolemni, vel codicillis adimere, vel etiam tacitè, ſcilicet ex alienatione rei legatæ voluntaria, vel exactione pecuniæ nobis debi-

tæ,

(*a*) L. unic. C. ut actio ab herede. l. ſcrupuloſitatem. C. de contrah. emt.
[*b*] L. unic. C. de iis, quæ pænæ nom.

tæ, quam alteri legaverimus; vel cum vice Teſtatoris adimit lex exortis inimicitiis capitalibus inter Teſtatorem, & Legatarium aut mutatione formæ, atque rei legatæ interitu.

Transfertur autem legatum, ſi quis fundum Titio relictum poſtea Sejo leget, vel ſi quis juſſit ab alia perſona dari, veluti *centum, quæ juſſi Sempronium dare Titio, Cajus dato*. Vel ſi quis rem alienam loco rei legatæ dari jubeat; aut rei purè legatæ conditionem adjecerit. [*a*]

De Lege Falcidia.

TITULUS XVIII.

LEge Falcidia, quæ nomen ducit a Falcidio Tribuno Pleb. Auctore ſuo, heredibus, quibus nihil, aut minus quarta parte relictum fuerit, licet eam quartam ex legatis detrahere, vel ſupplere, & ex donationibus cauſa

[*a*] L. 5. & 6. ff. de adim. & transf. legat.

ſa mortis : (*a*) inſpecta quantitate Patrimonii ex tempore mortis Teſtatoris : unde, ſi hereditate jacente, patrimonium augeatur, heres habebit quartam, & præter illam etiam augumentum ; ſi minuatur, tantundem ei decedet ex quarta ; non vero ex legatis . Eaque quarta detrahenda eſt deducto ære alieno ; ſicut obtinet & in legatis, quæ nonniſi deducto ære alieno debentur.

Ac ſi plures ſint heredes, qui ſimul omnes legatis onerentur, unam quartam detrahent inter ſe dividendam ; ſi ſeorſum proprium onus habeant legatorum, ſinguli quartam ſuam detrahent.

Atque ita quarta detrahitur, ut cuique Legatario quarta pars pro rata ſuæ portionis adimatur.

At non habet locum quartæ detractio in Teſtamento Militis ; (*b*) neque in Legatis ad pias cauſas, (*c*) & n re, quam Teſtator alienari prohi- F buit,

[*a*] L. in donationibus C. ad leg. Falcid. & l. 5. C. eod.
(*b*) L. 7. C. ad l. Falcid.
(*c*) Auth. ſimiliter C. eod.

buit, (*a*) neque in hereditate, cujus Inventarium heres omiſerit, (*b*) neque ſi ejus detractio fuerit a Teſtatore prohibita. (*c*)

De Fideicommiſſariis hereditatibus.

TITULUS XIX.

FIdeicommiſſum eſt omne id, quod quis rogatu defuncti dare debet, aut facere: ad quod implendum neceſſitate Juris adſtringitur. Eſt autem vel univerſale, cum tota hereditas reſtituenda eſt ei, qui in omnibus heredis loco ſuccedit, ſuperſtite tantum nomine, ac Juribus inefficacibus in herede rogato reſtituere, vel particulare, quod per omnia legatis comparatur. Eaque reſtitutio non ſolum heredibus in teſtamento ſcriptis, ſed etiam Conſanguineis ab inteſtato venientibus injungi a Te-

(*a*) Auth. ſed & ea C. ad l. Falcid.
[*b*] L. ult. §. ult. C. de jur. delib.
[*c*] Auth. ſed cum Teſtator C. ad l. Falcid.

Teſtatore poteſt, licetque heredem ita rogare, ut ad certam diem, vel ex certo die reſtituat.

Cum quis autem ita reſtituere rogatur, ut nihil, vel minus quarta parte ſibi remaneat, jus habet ex S. C. Trebelliano detrahendi, vel ſupplendi ſibi quartam, quæ Trebellianica nuncupatur, quæquæ detrahitur ex Fideicommiſſis, ſicuti Falcidia detrahitur ex legatis. Quâ Trebellianica detractione, heres gravatus retinet onera hereditaria in portione ſua, cetera verò tranſmittit in Fideicommiſſarium, cui reſtituit, ſimul cum portione reſtituta, [a] ſive rogetur reſtituere totum, ſive partem, ex qua quartam detrahere poteſt.

Sed qui hæreditatem reſtituere rogatur, deducta certa re, aut ſumma; is Legatarii loco habetur, nec ullus hæreditarium onus in ea ſpecie, vel quantitate ſuſtinet, quia non eſt portio hæreditaria, ſicut quarta, ſed totum onus tranſmittit in Fideicommiſſarium.

Si autem non ſolum hæres, ſed his, cui hæreditas reſtituta fuit, alteri deinde reſtituere rogetur, & heres quar-

---

[a] L. 1. C. ad Trebell.

tam detraxerit, ſecundus reſtituens aliam quartam detrahere prohibetur.

Si Parens Filium rogaverit, ut hereditatem reſtituat; Filius, qui poſt Patris mortem ſuſcepit Liberos, cum putetur ſub tacita conditione rogatus, ſi liberos non habuerit, eam reſtituere non cogetur. [*a*]

Et cum quis rogatur reſtituere ſub expreſſa conditione, ſi Liberos non habuerit, & ſine Liberis Monaſterium, ſed Deo devovens, ingrediatur, filiorum loco Monaſterium ſuccedit, & hereditatem aſſequetur. (*b*)

Tandem Filius a Patre quamvis hæreditatem reſtituere rogetur, tamen, ſi ei aliunde deſit, poteſt res Fideicommiſſo ſubjectas conferre in dotem Sororis, aut filiarum. (*c*)

Verba Fideicommiſſorum propria ſunt omnia, quæ deſiderium, & voluntatem rei alicujus dandæ, aut faciendæ declarant: ex quibus ſolemniora, & antiquiora ſunt illa, *peto*, *rogo*, *volo*, *mando*, *fideicommitto*. Sed de verbis hodie nihil laborandum; quia Fidei-com-

[*a*] L. cum acutiſſimi C. de Fideicomm.
(b) Auth. niſi rogati. C. ad S. C. Trebell.
(*c*) Auth. res quæ C. de legat. & Fideicom.

commiſſum inductum cenſetur quibuſcumque verbis exprimatur.

Ceterum quæcumque de legatis tradidimus, licebit transferre ad Fideicommiſſa particularia; quæ cum legatis per omnia fuerunt a Juſtiniano exæquata; ut communes jam habeant regulas, nec niſi reſtituendi obligatione diſtinguantur.

De Codicillis.

TITULUS XVIII.

COdicilli quaſi parvi Codices dicuntur, cum inventi fuerint pro acceſſione, atque appendice Teſtamentorum, ideoque minorem ſolemnitatem requirunt, & a Cujacio definiuntur *teſtati, inteſtatique voluntas minus ſolemnis*: receptum eſt enim poſtea, ut quamvis quis teſtamentum non fecerit, relinquere tamen codicillos poſſit, quibus roget heredes ab inteſtato; (*a*) ita tamen, ut legata ita relinquat, non autem hæreditatem; niſi per Fidei-

(*a*) 2. C. comun. de Legat. & Fid.

commiſſum præſtandum ab hæredibus ab inteſtato, qui reſtituere rogentur, quique ex S. C. Trebelliano detrahent quartam: hereditatem enim relinquere directò non licet in Codicillis, ne cum teſtamento confundantur. Quamvis autem ante teſtamentum Codicilli ſcribantur, tamen ſuſtinentur, & teſtamento poſtea condito confirmari putantur eodem.

Unius hominis plures quidem eſſe poſſunt Codices teſtamenti, ſed ejuſdem, ut ſint totidem exemplaria illius, non verò teſtamenta plura; contra verò Codicilli poſſunt eſſe plures, quibus diverſa diverſis Perſonis relinquantur: quia in iis de univerſa hæreditate non agitur, neque de ſumma voluntatis, ſed de rebus particularibus, quæ poſſunt partim uni, partim alteri, diverſa ſcriptura, & voluntate relinqui.

Præterea in Codicillis non requiruntur aliæ ſolemnitates, niſi quinque teſtes ad probandam, & muniendam eorum fidem, neglectis ſolemnitatibus teſtamentorum aliis. (*a*)

Quoniam autem hereditas relinqui directò nequit in Codicillis, & ſi di-

re-

(*a*) L. ult. C. de Codicil.

recto relinquatur, trahitur in Fideicommiſſum, & ſucceſſores ab inteſtato rogati cenſentur, detracta quarta, eam reſtituere heredi in Codicillis directo inſtituto; propterea introducta eſt clauſula, quæ codicillaris appellatur; eaque cum robur habeat Codicillorum, adjicitur teſtamento minus ſolemni, ut ſi pro teſtamento non valeat; Valeat pro Codicillis, & voluntas Teſtatoris ſuſtineatur.

Et eſt illa *ſi non valet uti teſtamentum, valeat uti Codicilli*. Item alia *valeat omni meliori modo*, per quas clauſulas inſtitutio directa trahitur in fideicommiſſariam, & teſtamentum vertitur in Codicillo.

Codicilli autem teſtamento adjecti ſequuntur eventum illius, & ſimul cum eo infirmantur: quod periculum non ſubeunt Codicilli ſine teſtamento ſcripti, quia per ſe conſiſtunt. Quamobrem in Codicillis teſtamento confirmatis nullas ſolennitates requirunt interpretes, quia cum ſolemnitatibus ipſius teſtamenti comprehenduntur. (*a*)

F 4 *De*

[*a*] D. D. ad l. ult. D. de Codicill.

De Succeſſionibus ab inteſtato.

TITULUS ULTIMUS.

FOns hodie ſucceſſionum omnium ex Jure recepto, ubi ſpecialibus Statutis non corrigitur, eſt Novella Juſtiniani centeſima decima octava, quæ in vulgatis Codicibus eſt *Collat. 9. tit. 1. De heredibus ex inteſtato venientibus, & de Agnatorum jure ſublato*. Itaque nunc ex Juſtiniani Novella triplex eſt ſuccedentium ordo, diſcrimine omni Agnatorum, & Cognatorum, itemque diſcrimine filiorum in poteſtate, & emancipatorum ſublato. Primus nempe eſt Deſcendentium, ſecundus Aſcendentium, Tertius Collateralium.

Quoniam ſucceſſio defertur proximioris gradus Conſanguineis, propterea graduum diſcrimina tum & Conſanguinitatis lineam ex jure civili cognoſcere oportet; & gradum computandorum rationem.

Quæ ratio ex Jure Civili eſt faciliima: ſiquidem tam in linea tranſverſa, nempe collateralium, quam in recta,

ſta, nempe aſcendentium, & deſcendentium hæc regula ſervatur.

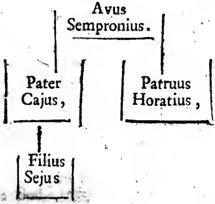
Quælibet perſona generata gradum producit, unde ſi tenuerimus communem ſtipitem, unde certæ perſonæ, ſeu generationes prodeunt, continuo habebimus numerum graduum. Sit igitur Mævius Pater, Titius Filius. A Mævio ad Titium eſt una generatio. Igitur Mævius, Liberi, & Titius erunt in primo cognationis gradu, & conſequenter Sempronius Titii Filius erit Mævio Avo ſuo in gradu ſecundo, atque ita deinceps. Et hac in linea tam deſcendenti, quam aſcendenti. Etenim ſit Cornelius Proavus, Sempronius Avus, Cajus Pater, Sejus filius. Si quæratur quoto gradu ſit Sejus Cornelio proavo ſuo, exordiar ab eodem Cornelio, & deſcendendo inveniam Sempronium, quæ eſt generatio una; poſt Sempronium inveniam Cajum, quæ eſt generatio altera; poſt Cajum inveniam Sejum, quæ eſt generatio tertia. Ideoque cognovero Cornelium Proavum a Sejo pronepote diſtare gradu tertio. Quia tres a Sejo ad Cornelium ſunt generationes. Atque hoc de linea recta.

Idem tenendum eſt in linea tranſverſa numerationis inſtitutum. Pro-

dibunt enim tot gradus, quot generationes, indeque eveniet, ut nullum primum gradum, ex Juris Civilis numeratione, in linea tranſverſa cognoſcamus. Quia fratres inter ſe per ſemetipſos non conjunguntur, ſed per mediam perſonam Patris, qui eſt communis ſtipes. Ideoque fratres inter ſe diſtabunt gradu ſecundo; quia ab uno Fratre ad communem Fratrem eſt alia generatio. Unde quia fratres ſunt duæ generationes ſecundo gradu inter ſe conjunguntur. Idem numerandi ordo producitur ad lineam tranſverſam inæqualem. Unde ſi ſcire cupiamus quoto gradu diſtet Sejus a Patruo ſuo, nempe a Patris fratre, capiemus communem ſtipitem Avum, & aſcendendo a Sejo ad Patrem Seii Cajum, & a Cajo ad Sempronium Avum, inveniemus duas generationes, deſcendendo poſt a Seii Avo ad Horatium Seii Patruum Caii Fratrem, invenimus aliam generationem, quia Horatius eſt Filius Sempronii. Unde quia numerando a Sejo ad Horatium invenimus tres generationes, comperiemus Sejum cum Horatio Patruo tertio gradu eſſe conjunctum: & ita deinceps ſive inferius, ſive ſuperius percurramus, ex his intelligitur gradum eſſe partem lineæ, tamquam puncta, ex quibus linea con-

ſtat;

ſtat; lineam vero eſſe plurium graduum ſeriem, Cognationem vero nexum linearum. Affinitas eſt conjunctio duarum Cognationum per copulam, per quam Cognati duorum Conjugum inter ſe Affines evadunt, & appellantur. Cetera ex Textu.

De ſucceſſione deſcendentium.

Liberi omnes, ſive in poteſtate, ſive emancipati, ſive primi, ſive ulterioris, ſive virilis, ſive Muliebris ſexus, aut ex virili, vel muliebri ſexu venientes, ſive prioris, ſive

poſterioris Matrimonii, ſive naturales, & legitimi, ſive naturales tantum, & poſtea per ſubſequens Matrimonium legitimi ſuccedunt excluſis aſcendentibus morientis, etiamſi aſcendentes ſint proximiores defuncto quam Liberi, adeout Pronepos defuncti excludat Patrem ejuſdem; Et quamvis Liberi ſint diſparis gradus, ut ſi Nepos ex filio mortuo concurrat cum filio vivente, ſive thio, is tamen Nepos ſuccedendo in locum Patris ſui exæquatur thio, ſive Filio ejus, de cujus hereditate quæritur per jus repræſentationis, cujus efficacia eſt ut Liberi cenſeantur in eorum perſona parentem jam mortuum exhibere. Et propterea ſucceſſio deſcendentium eſt in ſtirpes non in capita, hoc eſt dividitur hereditas in ſtirpes ſingulas, ut ſcilicet plures unius ſtirpis pro uno habeantur; non in capita, hoc eſt in viriles in ſingulos eorum. Unde ſi ſint tres Nepotes ex uno Filio concurrentes cum Filio morientis, hereditas dividetur in duas partes, quarum unam capiet Filius, aliam vero ſibi divident æqualiter tres Nepotes Patrem ſuum repræſentantes. Quamvis autem jure communi ſublata ſit ſexus differentia, & Filia, vel Maſculi ex ea pariter cum Filiis ſuccedant; jure tamen pecu-

culiari ſtatutorum Urbis adhuc ea differentia manet : etenim ſorores ab hereditate Patris a fratribus dotem offerentibus excluduntur. (*a*)

Atque hæc de naturalibus, & legitimis, ſuperſunt naturales tantum, & legitimati per reſcriptum, de quorum nunc ſucceſſione differemus.

Naturales tantum ſunt filii, vel ſpurii, hoc eſt vulgò quæſiti; vel ex Concubina ſuſcepti. Spurii nunquam ſuccedunt Patri, quia nullum Patrem certum indicare poſſunt iis, quorum Mater ſe pluribus obtulit : ſed ſuccedunt in bonis Matris, quæ certa eſt, & in bonis Parentum maternorum, non ſecus ac legitimi : cum quibus etiam naturales admittuntur quando Mater non fuerit illuſtris. (*b*) At ſuſcepti ex Concubina quamvis Patrem habere non poſſint eum, quem juſtæ nuptiæ non dederunt, qualis eſt Pater naturalis : tamen quia concubitus hic legibus civilibus non vetatur, alimenta conſequentur ex bonis Pa-

(*a*) Lib. 1. cap. 147.
(*b*) L. penult. C. ad S. C. Orph. l. 19. 23. 24. ff. de ſtat. hom. novell. 89. c. 12. §. noviſſime inſtit. de S. C. Orphit.

Patris. Et ſi Pater deceſſerit ſine Liberis, & ſine legitima Conjuge, Concubina cum filiis ſuis ad ſextantem, ſivè ad duas hereditatis paternæ uncias vocatur. Verum ſi Filii nati ſint ex coitu legibus damnato, puta adulterino, ſacrilego, nefario, inceſtuoſo: non modo a paterna, ſed etiam a materna ſucceſſione prorſus excludentur. Tantum Pontificia commiſeratione, ac lenitate Juris Canonici eis alimenta ex Parentum bonis decernuntur. (*a*)

Tranſeamus ad legitimos tantum, ſive adoptivos, & adrogatos. Atque adoptivi quamvis inofficioſi arguere teſtamentum nequeant; tamen Patri adoptivo ab inteſtato morienti ſuccedunt ſimul cum legitimis; & naturalibus æqualiter, ſi tempore mortis non reperiantur emancipati. Adrogati verò ſuccedunt adrogatori in quartam bonorum ejus, & propterea recuperant bona propria, quæ in poteſtatem adrogatoris tranſtulerunt. Si verò ante mortem Patris emancipentur ab omni jure ſucceſſionis cadent, & bona tantum ſua recipient. (*b*)

Tran-

[*a*] Auth. ex complexu C. de inceſt. nupt. D.D. tit. de eo qui dux. in matrim.
[*b*] Inſtit. de adopt. §. item non aliter.

Tranſeamus tandem ad legitimos per reſcriptum Principis ex Patris voluntate, qui tunc denique ſuccedunt cum nulli extiterint Liberi legitimi ex juſtis nuptiis nati: quibus Princeps imminuere invitis paternam ſuſtantiam velle non creditur, cum neque ſoleat iis extantibus naturales ad legitimorum conditionem perducere. (*a*)

De ſucceſſione Aſcendentium.

DEficientibus deſcendentibus defuncto ſuccedunt aſcendentes, ac primo Pater, & Mater, deinde remotiores alii ſervata gradus prærogativa, ut remotiores a proximioribus excludantur: (*b*). Etſi præter Parentes defunctus reliquerit fratres, aut ſorores utrinque conjunctos hi cum Parentibus admittuntur in capita; (*c*) immò, etſi Fra-

(*a*) §. ſit igitur auth. quib. mod. natural. effic. Sui.

[*b*] Novell. 118. cap. 2. auth. defuncto C. ad S. C. Tertyl.

(*c*) d. cap. 2. novell. 118. d. auth. defuncto C. ad S. C. Tertyl.

Frater, aut ſoror utrinque conjuncti deceſſerint relictis Filiis; hi Filii Fratrum, & Sororum præmortuorum concurrent cum Parentibus defuncti repræſentando perſonam Patris ſui, ideoque ſuccedent in ſtirpes, (*a*) quæ repræſentatio deſinit in Filiis Fratrum præmortuorum: nam Nepotes, Pronepotes, & alii, qui ſunt deinceps, non concurrunt cum Parentibus defuncti, quia in collateralibus ultra fratrum filios repræſentatio non extenditur. Neque præterea cum Parentibus concurrunt Fratres, & Sorores conjuncti ex uno latere, nempe uterinus, & conſanguineus. [*b*] Quamvis autem Pater habeat uſumfructum in omnibus bonis, quæ adquirit Filius, tamen in portione, quam habet ex ſucceſſione Fratris Patri non quæritur uſusfructus: quia ſatis conceſſum eſt Patri per ſucceſſionem ad hæreditatem inteſtatam Filii, a qua olim aſcendentes repellebantur, ideoque cum hoc habeant novum lucrum, æquum eſt ut Pater lucro.

(*a*) Novel. 127. cap. 1. auth. ceſſante C. de legit. hered.

(*b*) D. cap. 2. novell. 118. auth. defuncto C. ad S. C. Tertyl.

cro veteri, nempe uſufructu privetur. (*a*) At ſi Pater cum Matre ſuccedat, Matris cauſa non amittet Pater uſumfructum, quem in bonis adventitiis Filii retinebat, quia proprietarii morte non perit uſusfructus, ſed morte tantum Patris uſufructuarii; propterea que vivente Patre Mater non ſuccedet niſi in dimidio ſolius proprietatis.

Porrò duobus caſibus Parentes a Filiorum hæreditate arcentur. Primo ſi ad ſecundas tranſierint nuptias, ſive de Matre agatur; de qua Lex expreſſe loquitur, ſive de Patre, quem occulta legis ratio comprehendit. Etenim ſi tranſierint ad ſecundas nuptias, & Filius prioris Matrimonii moriatur relictis fratribus, Parentes, qui ſecundo nupſerint in aliis quidem bonis promiſcue cum fratribus defuncti ſuccedent, at tantum ſuæ portionis uſumfructum retinebunt ex bonis Conjugis mortui, quæ in hæreditate Filii reperiuntur, eorumque amittent proprietatem, quæ cedit aliis filiis propris Matrimonii, quorum ſi nulli extabunt, tum Parentes, quamvis ad ſecundas nuptias tranſierint uſumfructum ſimul

& pro-

(*a*) D. cap. 2. verſ. Si vero.

& proprietatem ex bonis prioris conjugii, & a priori Conjuge ſibi relictis aſſequentur. (*a*)

Alter caſus, in quo Mater Filii ſucceſſione privatur, eſt, quando Mater Vidua Filio ſuo impuberi intra annum Tutorem petere neglexerit, aut ad infamem vivendi rationem ſe projecerit: indigna eſt enim Filii ſucceſſione, quæ vel illius educationem negligit, vel familiæ famam labefactat. Quando vero non ſuperſit Pater, & Mater, tum hæreditas defertur ad Avum & Aviam, & quidem in ſtirpes, & non in capita, diviſa in duas partes hæreditate, quarum unam capiat Avus paternus, aliam maternus, adeout ſi duo ſint ex parte Patris Avus, & Avia: unus ex parte Matris, nempe Avus dimidium capiat hic unus; dimidium illi duo ſimul (*b*) neque intereſt unde nam bona vel major pars eorum proficiſcantur, a linea paterna, ne, an materna. (*c*)

Cum

(*a*) L. Fæminæ C. de ſec. nupt.

(*b*) Novel. 118. cap. 2. auth. defuncto C. ad S. C. Tertyl.

(*c*) d. cap. 2. verſ. ſi autem Gudelin. de jure novis lib. 2. cap. 14. Faber in C. ſuo lib. 6. tit. 33. defin. 2.

Cum diſſeruerimus de Parentibus naturalibus, & legitimis; nunc ad Parentes legitimos tantum veniamus. Atque hi non ſuccedunt impuberi adoptato, ſed bona devolventur ad proximiores impuberis conjunctos: ſi vero ſucceſſuri ſunt puberi, diſtinguendum eſt an pubes ille fuerit adrogatus, aut adoptatus ab aliquo ex aſcendentibus, & tum Parentes legitimi ſuccedent, aut fuit adoptatus ab extraneo, & tum a ſucceſſione adoptans excluditur; (*a*) at non excluditur adrogator. (*b*)

Pergamus nunc ad Parentes, qui Filios legitimarunt. Hi autem legitimatis filiis eodem modo ſuccedunt, quo ſuccederent Filiis ſuis legitimis: & naturalibus. (*c*) Poſtremo de naturalibus Parentibus diſſeramus, qui ſuccedunt Filiis ex Concubina ſuſceptis in duabus unciis, ſive in ſextante, ſicuti de Filiis naturalibus dictum eſt quando ſuccedunt Parenti, qui cum eandem inter ſe relationem habeant, pari

---

(*a*) L. penult. C. de adopt.

[*b*] §. mortuo infra de adquiſit. per adrog.

[*c*] Forſter. de ſucceſſ. cap. 19. n. 1. & 2.

ri propterea jure comprehenduntur; Spuriis vero, aut ſuſceptis ex damnato coitu minime ſuccedunt. (*a*) Aſcendentes tamen ex linea materna ſuccedunt omnibus Filiis ex damnata conjunctione non ſuſceptis perinde ac ſi e juſtis nuptiis nati eſſent, nulla differentia inducta inter Matrem illuſtrem, aut non illuſtrem: cum ea differentia in Jure inveniatur quando ſucceditur Parentibus, non vero quando ſucceditur liberis. (*b*)

De ſucceſſione Collateralium.

Collateralium nomine veniunt omnes alii agnati, & cognati, qui non ex recta, ſed ex tranſverſa linea, ſive ex lateribus proficiſcuntur. Unde deficientibus aſcendentibus, & deſcendentibus, ſucceſſio defertur ad collaterales omni ſexus, & agnationis diſcrimine ſublato, ſpectataque ſolum gra-

(*a*) L. ſi ſpurius ff. unde cognati auth. ex complexu C. de inceſt. nupt.
(*b*) Oinot. hic n. 48.

gradus proximitate. Ideoque primi admittuntur Fratres, ſi Sorores ex utroque latere conjuncti, vel iis deficientibus eorum Filii, qui ſuccedentes in locum Patris præmortui hæreditatem ſibi divident in ſtirpes. Et quia Fratres utrinque conjuncti præferuntur conjunctis ex uno tantum latere, Filii etiam Fratrum ex utroque latere conjunctorum Patres ſuos repræſentantes, quamvis ipſi remotiori gradu ſint, ex uno tantum latere conjunctos, nempe Conſanguineos, aut uterinos etiam excludent, quæ repræſentatio uti diximus non extenditur ultra fratrum filios in collateralibus; ideoque frater conſanguineus, aut uterinus non excludetur à nepotibus fratris utrinque conjunctis, vel filiis eorum, vocantur ad ſucceſſionem conjuncti ex uno tantum latere, ſive conſanguinei ſint, ſive uterini, ſive utrique ſimul: qui hæreditatem inter ſe ita divident, ut uterini capiant bona venientia ex parte Matris; Conſanguinei vero bona ex parte Patris, quæ eſt opinio receptior. At bona cetera inter ſe partientur æqualiter. At ſi non ſupererint fratrum filii, tum hi hæreditatem ſibi divident in capita, ut tot ſint æquales portiones, quot ſunt perſonæ, quia neceſſe

non

non habent repræſentare Patrem ſuum, ut exæquentur fratribus Patris, ideoque ſuccedent uti ſuccedebant jure antiquo, (*a*) quemadmodum docuit Azo, (*b*) cujus receptior eſt ſententia, *Caroli Quinti* Conſtitutione in Spirenſibus comitiis comprobata; nam jus novum novellarum, quo fratrum filii vocantur in ſtirpes, pertinet ad caſum, quo concurrunt cum fratribus defuncti, qui eos gradu præcedunt, ideoque neceſſe habent repræſentare Patrem ſuum, ut iis exæquentur. [*c*]

Hinc a pleriſque Accurſii ſententia, qui aliter docuit reprobatur. Nam quamvis Nepotes Avo ſuccedentes ſuccedant in ſtirpes, tamen id contingit, quia in linea recta deſcendentium neceſſaria ſemper eſt repræſentatio introducta etiam jure veteri; quæ neceſſaria non eſt in Collateralibus, ubi introducta fuit jure novo, niſi tantum quando Nepotes concurrunt cum Patruis,

(*a*) §. hoc eſt Inſtit. de legit. agnat. ſucceſſ. lib. 1. ff. de ſuis & legit. Donell. comm. de Jure Civ. lib. 9. c. 4.
(*b*) In ſumma C. de legit. hæred.
(*c*) Novell. 118. §. reliquum eſt.

truis, & Avunculis. (*a*) Porrò ex Statuto Urbis nullis aſcendentibus, & deſcendentibus ſuperſtitibus ſuccedunt Fratres excluſis Sororibus: nam ſtatuta tum pleraque municipiorum, & mores, veterem agnationis, & in virilis ſexus prælationem Juſtiniano Principi mulieroſo, & uxorio improbatam tamen adhuc ex veteri jure retinuerunt.

Utque ad Jus commune redeamus, notandum eſt quod dictum fuit de fratribus utrinque conjunctis, & eorum in Patris locum ſuccedentibus, etiam valere quando nullis exiſtentibus fratribus utrinque conjunctis, & eorum filiis, vocantur conjuncti ex uno latere tantum; nam filii uterinorum, & conſanguineorum una cum fratribus uterinis, & Conſanguineis per repræſentationem mortui Patris admittuntur. (*b*) At ultra fratres, & eorum filios duplex conjunctio non præfertur conjunctioni ſimplici, ſed promiſcue ceteri agnati, & Cognati admittuntur ſola gradus proximitate ſpectata:

[*a*] Vide Fachin. controv. lib. 6. cap. 3.

[*b*] d. novell. 118. cap. 3. auth. poſt Fratribus C. de legit. hæred.

ta: etſi plures ſint ejuſdem gradus, cui ſucceſſio defertur hæreditas in capita dividetur, (*a*) fratres verò illegitimi, qui tamen ex damnato coitu non prodierint ſi Matrem eamdem habeant, quamvis diverſum Patrem, ſibi invicem ſuccedunt, & conjunctis a latere per Matrem, itemque hi viciſſim illis jure naturalis cognationis. (*b*)

Nunc de fratribus adoptivis videamus. Hi ſane cum fratribus naturalibus, & legitimis nullam mutuam ſucceſſionem habent, niſi fuerint adoptati ab Aſcendente, in cujus poteſtatem, & familiam tranſierunt. (*c*) Inter fratres verò legitimatos eſt ſucceſſio mutua; ſed non inter legitimatos. (*d*) Ac ſucceſſio Collateralium Agnatorum, & Cognatorum ad gradum tantum decimum ex receptiori ſententia porrigitur: nam poſt decimum vocantur primo Conjuges, de-

in-

[*a*] d. novell. 118. cap. 3. in fin.
[*b*] Inſtit. de ſucceſſ. cognat. §. penult. l. 2. ff. unde cogn.
(*c*) L. ſancimus C. de adopt.
(*d*) §. Filium vero auth. quib. mod. natur. effic. ſui.

inde Fiſcus. Conjuges enim invicem ſibi ſuccedunt propter onera Matrimonii, quæ ſuſtinent, & propter Divini, atque humani juris communionem, quæ inter eos verſatur. Unde hoc præterea tributum eſt iis, ut ſi Matrimonium dote careat ſuperſtes Conjux ex bonis Conjugis divitis decedentis quartam capere poſſit, etiam extantibus Liberis, vel virilem portionem ſi plures extent Liberi, quam tres. (*a*) Si verò nulli ſucceſſores decimi, aut proximioris gradus ſuperſint, neque ſuperſit Conjux, tunc bona vacantia dicuntur, & ob id a Fiſco demum occupantur: niſi excludatur ab eo, qui per quadriennium ea bona fide poſſederit. Poſſeſſor enim quadriennii a bonis vacantibus Fiſcum excludit. (*b*) Fiſcus verò bona vacantia occupans obbligatur Creditoribus omnibus hæreditariis pro viribus hæreditatis. Et ſi quis diverſis in locis Patrimonium habeat dipertitum, cujuſque loci Princeps in ſuam bonorum partem vocatur. Antequam autem a ſucceſſionibus diſcen-

(*a*) Auth. præterea C. unde Vir, & Uxor.
(*b*) L.3. ff. ſucceſſ. adict. l.4. C. de bonis vacantibus.

damus, aliquid afferemus de Collationibus in ſucceſsione Liberorum locum habentibus.

Quoniam igitur hodie Parentibus filii emancipati cum aliis fratribus, qui erant in morientis poteſtate ſuccedunt æqualiter; coguntur emancipati omnia, quæ a Patre vivente acceperunt, ſive bona profectitia in commune conferre, (*a*) ne iis retentis plus ex ſucceſsione Parentis ſubeant, quam Filiifam. qui Patri adquiſiverunt. Unde bona, quæ parens reliquit ſimul cum iis, quæ habuerunt emancipati permiſcentur., ut æqualiter inter ſuos, & emancipatos Liberos dividantur. (*b*) Habet enim locum collatio tantum in deſcendentibus ſive ab inteſtato ſuccedant, ſive ex teſtamento (*c*) niſi eam Teſtator prohibuerit, hac enim ratione tantum non vero pacto aliquo, collationem licet excludere. (*d*)

Liberalium verò Artium, & ſcientia-rum

[*a*] L. 1. ff. de Collation. L. ult. C. eod.
[*b*] Novell. 8. cap. 6. auth. ex teſtamento C. Collation.
[*c*] Novell. 8. cap. 6. auth. ex teſtamento C. Collation.
[*d*] L. 15. C. de pact.

rum honore non cogitur emancipatus conferre, ſive imputare in partem ſucceſſionis ſibi debitam impenſas ſtudiorum. (*a*) Ceterum Dotem a Patre profectam filiæ; ſive ſuæ, ſive emancipatæ conferunt, tam ſi ſuccedant ab inteſtato, quam ſi ex teſtamento: niſi collatio eis a Patre remittatur: (*b*) eamque dote conferunt ſive cum ſuis, ſive cum emancipatis ad ſucceſſionem concurrant. (*c*)

Finis Libri Secundi.

(*a*) L. quæ Pater 50. ff. fam. heriſ. Jus in auth. quod locum n. 3. & 4. C. Collation.
(*b*) De collat. dot. & nov. 18. cap. 6.
(*c*) L. 4. l. 8. l. 1. C. Collat. dot.

INSTITUTIONUM JURIS RECEPTIORIS

LIBER TERTIUS.

De Obligationibus, & iis, quæ re contrahuntur.

TITULUS PRIMUS.

OBligatio eſt Juris vinculum, quo neceſſitate adſtringimur ſecundum Romani Orbis Jura. Illæ namque obligationes, quas diſſolvere nulla Juris Civilis neceſſitate cogimur, ſed æquitate Juris Pontificii, qualia ſunt pacta nuda, quæ non habent cauſam, nec tranſierunt in certum nomen contractus, & ſimplices pollicitationes: appellantur obligationes naturales, non civiles, quibus præſens definitio congruit: quæ jure Canonico ad omnes porrigitur.

Naſcuntur autem obligationes vel ex re; vel ex verbis, vel ex literis, vel ex nudo conſenſu, ſcilicet ſine re, aut ver-

verbis, & literis; quibus tamen omnibus etiam conſenſus intervenit, ſine quo nullus contractus conſiſtit, ſed ideo diſtinguuntur, quia in tribus prioribus præter conſenſum intervenit etiam res, vel vox, vel ſcriptio.

Re igitur contrahitur obligatio quando ad conſenſum res accedit: eaque vel ex contractu ſive ex conventione nominata naſcitur, vel contractu innominato. Contractus nominati ſunt, qui certum nomen invenerunt in Jure Civili; innominati qui nullum ab eo nomen acceperunt. Tales ſunt Conventione illæ *do, ut des; facio, ut facias; facio, ut des; do, ut facias.*

Nominati autem contractus qui re ineuntur, ſive reales, ſunt, Mutuum, Indebitum, commodatum, depoſitum, pignus.

Mutuum dicitur, quod ex meo tuum, ſive accipientis fiat; in quem rei dominium adeo tranſit, ut non cogatur eamdem rem, ſed tantundem ejuſdem generis reddere. Ideoque non in ſpecie, vel ſtatua, pictura, Libro, ſed in quantitate mutuum conſiſtit, ejus rei, quæ uſu conſumitur, nempe Vini, Tritici, Olei, Pecuniæ, ſimiliumque rerum, quæ functionem recipere dicuntur in genere ſuo, quod aliorum vice

fungatur. Conſumpta enim certa Vini quantitate, eamdem etiam Vini reſtituere debemus; & quamvis ſit aliud Vinum, tamen idem reddere videmur, quia genus rerum, & idea nunquam perit.

Actio autem, qua repetimus genus illud, & quantitatem ab eo, qui accepit, appellatur certi condictio, quia quantitas illa certa eſt, & definita.

Simile mutuo eſt indebitum, quando ſcilicet putantes nos debere aliquid, illud ſolvimus, cum non debeamus: cujus dominium tranſit in accipientem, velut ex mutuo, ſi in pondere, numero, & menſura conſiſtat: ad quam repetendam etiam certi condictio datur; Si is qui accepit, etiam ſibi debitam putabat: nam ſi ſciebat indebitam, inſtar Furis tenebitur condictione furtiva. Si vero res, quæ tamquam debita, indebite perſolvitur ei, qui etiam ſibi deberi putabat, in ſpecie conſiſtat; tum competet actio, quæ ſpecialiter indebiti condictio appellatur.

Sicut autem ex mutuo uſuræ nullæ; ita neque ex indebito repetuntur.

Alius contractus realis appellatur commodatum: quod eſt gratuita traditio rei ad uſum, tempus modumque cer-

certum, ut deinde ſpecies eadem reſtituatur: nam ſi res commodata quocumque tempore repeti queat, præcarium appellatur.

Et quoniam mutuum transfert rei dominium, & accipientem obligat ad reddendum idem genus; propterea mutuatarius tenetur reddere, quamvis apud ſe res mutuata ſine culpa ſua perierit; cum tantum commodatarius non præſtet caſum fortuitum, quia rei debitor eſt, ſive ſpeciei, non generis, ideoque non tenetur, niſi ex culpa, etiam leviſſima: etenim adhibere debet ſummam diligentiam, quia ſua ſolius; non vero commodantis cauſa contractus initur. Nam quando contractus initur cauſa utriuſque contrahentis, tum præſtatur, niſi culpa levis, quia mediocrem diligentiam adhibuiſſe ſufficit. Lata vero culpa præſtatur ſemper & in omnibus contractibus; etenim dolo comparatur; eaque culpa committitur, quando quis omiſit diligentiam læviſſimam, ut ſi Domus fores nullo relicto claudere omiſiſſet.

Tertius contractus realis eſt depoſitum; quod eſt traditio rei ſuæ gratis ab accipiente cuſtodiendæ, dominoque reddendæ. Quoniam autem ſolius deponentis commodum in depoſito verſa-

tur, propterea ſolus dolus, aut lata culpa depoſitarii arguitur; neque ex leviſſima, vel levi tenetur, ſi res perierit. Cum autem alicui res immobilis cuſtodienda committitur, ſequeſtratio appellatur.

Quartus contractus realis eſt pignus, quod eſt traditio rei mobilis a debitore in Creditoris manus, ad ſecuritatem rei debitæ, ut, ea perſoluta, reſtituatur. Ac ſi res immobilis Creditori obligetur hypotheca dicitur. Datur autem debitori ad repetendum pignus, re perſoluta, actio pignoratitia directa; ut diſtinguatur ab actione pignoratitia contraria; quæ creditori datur ad repetendos ſumptus in re pignorata factos. Et quoniam in hoc contractu tam debitoris propter nummorum inveniendorum facilitatem, quam Creditoris propter ſecuritatem utilitas vertitur: propterea levis tantum, & lata culpa utrinque præſtatur.

De

De verborum obligationibus, ſive de ſtipulationibus.

TITULUS II.

Contrahitur ſtipulatio verbis ab interrogante, & reſpondente prolatis quibuſcumque, dum ſenſus petentis, & promittentis appareat (*a*) puta *dabis mihi centum aureos? dabo*. Ac ſi promittatur res certa, puta talis equus, naſcitur actio, quæ certi condictio appellatur, per quam rem promiſſam petimus; nam ſi petamus rem incertam, ſed finibus circumſcriptam, puta equum in genere, tunc actio naſcitur, quæ extipulatu dicitur.

Stipulationum autem quædam puræ ſunt, quædam ſub conditione, quædam in diem. Puræ ſunt, quarum una ceſſit, & venit dies, h. e. quarum cauſa, quod promiſſum eſt, debetur, & ſtatim peti poteſt. In diem ſtipulatio concipitur, quando ad contractam obli-

G 5

[*a*] L. 10. C. de contrahen. & commit. ſtip.

obligationem adjicitur ſolutionis dies, veluti *decem aureos ad triduum dare ſpondes?* hujus autem ſtipulationis quamvis cedat ſtatim dies ſolutionis, tamen dies venire non dicitur, niſi poſt triduum a promiſſione: quia adjectus cenſetur cauſa debitoris. Condictionales ſtipulationes ſunt, quæ obligationem differunt in aliquem eventum, ante quem non obligamur, & poſtquam ab initio ſtipulationis obligari cenſemur.

Triplex eſt autem conditio caſualis, ut *ſi Conſul fueris*, poteſtativa, ut *ſi per hanc viam ambulaveris;* & mixta, quæ de poteſtate conſtat, & fortuna; veluti ſi *ſocietatem cum Titio contraxeris*. Ac ſi moriatur ſtipulator pendente conditione, & caſus evenerit poſt mortem illius, promiſſor ſtipulatoris hæredi tenebitur.

Porro non ſolum rem, ſed etiam factum ſtipulari poſſumus, nempe *promittis mihi fulcire Domum*; vel *promittis mihi nunc te per hanc viam tranſiturum?* quod ſi promiſerit quis, & non præſtiterit, damnabitur in id, quod ſtipulatoris intereſt id eſſe, aut non eſſe factum. Atque ut liquido conſtare queat id, quod ſtipulatoris intereſt; adjicienda eſt in ſtipulatione pœna certæ quantitatis a promiſſore præſtandæ, ſi do-

mum

mum non fulcierit, aut per illam viam tranſierit; veluti ſi Domum non fulcias, aut per illam viam tranſeas mihi dabis centum.

Rei nomen generale eſt, & comprehendit tam promiſſiorem, quam ſtipulatorem, ſive Creditorem, ideoque duo dicuntur, & eſſe poſſunt, ex eadem ſtipulatione, rei ſtipulandi, & promittendi; ſive duo Creditores, & duo debitores ex eodem contractu, puta ſi Titius, & Mævius ſeparatum interrogaverint Cajum an ſibi ſtipulanti dare ſpondeat; & poſt utriuſque interrogationem Cajus reſponderit, *ſpondeo*, vel *utrique veſtrum dare ſpondeo*; tum enim eorum utrique in ſolidum Cajus eſt obligatus ex eodem contractu. Nam ſi ſingulis ſeparatim interrogantibus, Cajus ſeparatim reſponderit; tum diverſæ ſunt ſtipulationes, puta ſi Titius rogaverit, *centum dare ſpondes?* Et Cajus ſe ſpondere dixerit; poſtea Mævio roganti *an centum dare ſponderet; ſpondere* quoque illi adjecerit; tum enim non ſunt duo rei ſtipulandi, ſed ſibi quiſque ſeorſim propriam, & peculiarem obligationem adquirit.

Duo vero pluresve rei promittendi fiunt, ſi unus duos, aut plures interrogaverit, & ſinguli ſeparatim reſpon-

derint ſe ſpondere; veluti ſi Titius Cajum roget *centum dare ſpondes?* Deinde Mævium *eadem centum dare ſpondes?* & Cajus, & Mævius ſeparatim reſponderint *ſpondeo*; vel ſimul *ſpondemus*.

Qua ex obligatione oritur ut una, & ſolida res omnibus, & ſingulis ita debeatur, ut ſi unus ex reis promittendi ſolverit, ceteri liberentur. Etenim duo rei ſtipulandi ſunt, qui unam, eamdemque rem ita ſibi ſtipulantur, ut illa eadem ſolida ſingulis, una vero omnibus debeatur. Et duo rei promittendi ſunt, qui rem unam eamdemque ita promiſerint, ut ſinguli ſolidam, unam tamen debeant omnes. Verum hodie (*a*) unus ex reis debendi conventus in ſolidum, poſtulare poteſt, ut pro parte tantum virili conveniatur; dum reliqui adſint, & ſint ſolvendo. [*b*]

Poteſt autem ad unius præſtationem alter pure, alter ſub conditione, vel in diem obligari, nec tamen minus erunt duo rei ſtipulandi. [*c*]

Di-

(*a*) Auth. hoc ita C. h. t.
(*b*) Aut. hoc ita C. de duob. reis ſtipul. & prem.
(*c*) L. 7. ff. eod.

Dividuntur ſtipulationes in judiciales, quæ interponuntur juſſu Judicis poſt litem conteſtatam, ut ſententia effectum aſſequatur, in prætorias, quæ interponuntur juſſu Magiſtratus, ſive illius, qui dat judicem, quique fungi dicitur officio Judicis nobili cum alium judicare jubeat; in conventionales, quæ voluntate contrahentium ineuntur; & in communes, quos tam Magiſtratus extra Judicium, quam Judex in judicio ad ſententiæ ſuæ ſecuritatem poteſt partibus imperare; ut cautio a Tutore exigenda rem pupilli ſalvam fore; & ea, quæ exigitur a Procuratore, ut Dominus factum illius ratum habeat.

Stipulari poſſumus res omnes, quæ exiſtendi facultatem habent a natura, quæque ſunt, & eſſe poſſunt in humano, & civili commercio, ſive quæ donari, vendi relinqui teſtamento queunt.

At nemo ſtipulando poteſt alteri quærere obligationem, niſi ſit in illius poteſtate, qualis eſt filius familias Patri; non verò quærere poteſt obligationem extraneo. Sed poteſt pœnam adjicere, ut niſi extraneo teneri velit, ſibi ſtipulanti centum pendat. Ideo ſi quis ſibi, aut Mævio decem dari ſtipuletur obligationem omnem ſibimet adquirit; Mævio verò nihil, niſi

niſi legitimam facultatem recipiendæ pecuniæ pro ſtipulatore, ideoque Mævius dicitur adjectus ſolutioni: proptereaque promiſſor, quamvis ſtipulatori non ſolvat, tamen cum ſolverit Mævio, liberabitur. Verum noſtris temporibus receptum eſt, ut obligationem per Notarium, quaſi per ſervum publicum, pro nobis ſtipulantem adquirimus.

Si quis ſub conditione impoſſibili ſtipuletur, veluti *ſi digito Cælum tetigeris*, ſtipulatio erit inutilis, quia contrahentes luſiſſe cenſentur; at hæreditas, & Legatum ſub impoſsibili conditione relictum valebit, quia illa impoſsibilis conditio irrepſiſſe per errorem cenſetur; nemo enim in ultima voluntate ludere voluiſſe putatur ideoque manente diſpoſitione, conditio rejicietur.

Stipulatio hæc *pridie quam moriar dare ſpondes?* hodie poſt Juſtiniani Conſtitutionem valet; atque etiamſi concepta ſit poſt mortem promiſſoris: quia quod defuncto, vel a defuncto præſtandum fuiſſet, id nunc hæredi, vel ab hærede præſtatur. (*a*)

Si-

(*a*) L. unic. C. de action. quæ ab hæred. l. 11. C. de contrah. ſtip.

Sicut & hodie valet hæc ſtipulatio, *ſi cras Navis ab Aſia veniet, hodie dare ſpondes?* quia rei obligatæ exactio confertur ad eventum conditionis. (a)

Quando in Inſtrumentum ſcriptum invenitur aliquem promiſiſſe, tum niſi contrarium ab altera parte doceatur, credendum erit interveniſſe ſtipulationem; adeout interrogatio præceſſerit, ſucceſſerit reſponſio: quia veritas, & ſolemnitas actus ex inſtrumento præſumitur.

Cum ſua ſtipulantis intereſt alicui dari, tum quis utiliter pro altero ſtipulantur; ideo, ſi duo ſint Tutores Titius, & Mævius, ac Mævius Titio integram adminiſtrationem cedat, poteſt Mævius in utilitatem pupilli, a Titio ſtipulari rem pupilli ſalvam fore, ne etiam ipſe Mævius, dilabentibus pupilli facultatibus, pupillo teneatur.

Mutus, ſurdus, quia percipere, ac reddere ſenſum animi nequeunt, ſicut, & pupillus, ſtipulari nequeunt, niſi pupillus ſex menſibus exceſſerit infantiam, nempe ſeptennium: tum enim in

(a) L. 25. §. item autem C. de teſtam.

in ſuum commodum utiliter ſtipulatur: quamvis ſine Tutore auctore alteri ſe obligare nequeat.

Qui factum alterius promiſit, nempè qui ſpopondit Titium ſibi Domum ædificaturum, præſtare factum alterius non tenetur; ſed tenebitur perſolvere pœnam, cui ſe ſubjecerit, ſi Titius non ædificaret.

Inutiles quoque ſunt ſtipulationes initæ inter eos, qui ſunt, & habent in poteſtate, veluti inter patrem, & filium, qui ſane inter ſe naturaliter obligantur, non tamen civiliter; adeout actio nulla inter eos naſcatur.

At ipſe Filiusfamilias alteri contrahendo, utiliter obligatur, & civiliter: cum ſit Civis: excepta cauſa mutui: ex qua, per S. C. Macedonianum, omnis obligatio à filiofam., contracta irritatur.

Stipulatio conditionalis mortuo ſtipulatore, vel promiſſore, ante conditionis eventum, ad hæredem ſtipulatoris, & adverſus hæredem promiſſoris tranſit, quia eveniente conditione, obligatio retro ad contractus diem trahitur: perinde ac ſi contractus ab initio purus fuiſſet.

Cum quis hoc anno, aut menſe promittit, conveniri non poteſt, niſi ad

finem

finem poſtremi diei, anni, & menſis illius perventum fuerit: cum ante anni, aut menſis extremum diem, non putetur eſſe in mora: debitor, cujus cauſa tempus adjectum cenſetur. At ſi quis purè promittit, conveniri ſtatim poteſt, impetrato tamen aliquo ſpatio temporis ad commoditatem traditionis.

De Fidejuſſoribus.

TITULUS III.

FIdejuſſor eſt, qui pro alio ſe obligat, ut fide ſua Creditor ſit ſecurior. Et fidejuſſio eſt contractum verbis ad firmamentum obligationis alienæ initus: qui tum ad civilem, tum ad naturalem obligationem firmandam poteſt accedere; puta obligationem eam, quæ inter Patrem, & Filium intercedit: quæ naturalis eſt, non civilis, quia Patris à filii perſona civiliter minimè diſtinguitur, cum filius manet in poteſtate.

Quoniam, ſi plures fidejuſſores pro debitore ſpondent, poteſt a Creditore quilibet in ſolidum conveniri; propterea D. Adrianus conceſſit iis beneficium diviſionis, ex quo Creditor cogi-

tur non ſolidum a ſingulis, ſed virilem cujuſque portionem exigere, dummodo ſolvendo ſint litis conteſtatæ tempore. (*a*) Quo beneficio fidejuſſor, poſtquam ſolverit, uti non poteſt, ne amplius ei conceditur, vel a Creditore quod ſupra portionem ſuam ſolvit repetere, vel ab aliis fidejuſſoribus.

Tum autem poteſt Creditor fidejuſſores convenire, quando excuſſis bonis principalis debitoris, quod ſibi debeatur exigere nequiverit. [*b*]

Porro nulli licet a fidejuſſoribus ſtipulari pluſquam reus debet, aut majus commodum, cum fidejuſſor in duriorem cauſam, quam ſuſtinet debitor, accipi non debeat.

Ex fidejuſſione non ſolum fidejuſſor, ſed ejus etiam hæres tenetur, & quod fidejuſſor ſolverit, a principali debitore, pro quo ſolvit mandati actione repetet, vel actione negociorum geſtorum, ſi pro abſente ſe obligaſſet.

Ut autem ſolemniter fidejuſſum cenſeatur, ſatis eſt ſi in Inſtrumento relatum fuerit, fidejuſſionem acceſſiſſe.

De

(*a*) L. inter 51. §. 1. ff. fidejuſſ.
(*b*) Auth. præterea C. de fidejuſſ.

De Literarum obligationibus.

TITULUS IV.

SI quis confiteatur alicui pecuniam, aut res alias, quæ pecuniæ omnes nomine veniunt ex mutuo debere, neque intra biennium confeſſionem ſuam, quam edidit ſub ſpe proximæ numerationis retractaverit, quamvis pecuniam non acceperit a Creditore, tamen ex confeſſione illa ſcripta, perinde obligatur, ac ſi ei numerata fuiſſet: ideoque recte literarum obligatio appellatur; quia ex ſcripta confeſſione, non autem ex vera numeratione procedit; cum in aliis contractibus ſcriptura tantum ad rei geſtæ memoriam adhibeatur; obligatio vero, etiam ſine ſcriptura naſcatur.

Verum intra biennium reus, qui pecuniam accepiſſe confeſſus fuerit, tripliciter cavere ſibi poterit, ſi pecuniam, quam accepiſſe confeſſus fuerit, revera non acceperit; Primo habebit condictionem ſine cauſa, ſive actionem ad repetendum e manibus debitoris Chirographum ſuæ confeſſio-

nis

nis ob cauſam datæ pecuniæ non ſecutam, hoc eſt quia pecunia promiſſa numerata revera non fuerit. Secundo querelam, ſive denunciationem ſcriptis tradendam, qua quis publice proteſtatur, pecuniam a Creditore non accepiſſe, quamvis eam acceptam tulerit. Tertio Creditore pecuniam intra biennium, poſt confeſſionem debiti, repetente; debitori ſuccurritur per exceptionem, quæ appellatur non numeratæ pecuniæ, qua debitor creditorem excludit dicens, pecuniam ab eo ſibi non fuiſſe numeratam, eaque exceptione confert in creditorem onus probandæ numerationis, contra naturam aliarum exceptionum, quarum veritatem probare debet ipſemet excipiens. Quod ſi Creditor exceptionem redarguerit, ac probaverit ſe revera numeraſſe, reus, qui falſo excepit, damnatur in duplum. (*a*)

De

(*a*) Auth. contraq. C. de non numer pec.

De obligationibus ex conſenſu, & primo de emptione.

TITULUS V.

OBligationes ex conſenſu dicuntur, quia dum conſenſiſſe contrahentes probetur, nihil intereſt qua ratione, ſive per epiſtolam, ſive per Procuratorem, ſive verbis, ſive ſcriptis contraxerint. Quorum contractuum primum locum tenet emptio, & venditio, quæ eſt commutatio rei cum pretio. Eaque perfecta dicitur, quando de re tradenda, & pretio ſolvendo conventum fuerit etiam non datis arrhis; conſummata vero, cum res tradita fuerit, &. pretium numeratum.

Si tamen ex conventione contrahentium venditio ſcriptis committenda fuerit ad ſubſtantiam illius, tum ſi de privata ſcriptura tractetur, ad perfectionem venditionis ſatis erit, ſi manu contrahentium ſcripta detur; niſi literis imbuta ſcheda aliqua deletitia proferatur; tum enim in mundum ea ſcheda redigenda erit, quo contractus perficiatur; etſi folium fuerit aliena

manu

manu conſcriptum, & in mundum redactum, ſufficiet ſubſcriptio contrahentium. At ſi publica ſcriptura, & Tabellionis manu contrahatur, perfecta venditio cenſebitur poſt Inſtrumentum a Notario recitatum, & a contrahentibus comprobatum. (*a*)

Dum autem ſcriptis contrahitur locus eſt pœnitentiæ donec aliquid deeſt; & licebit tam emptori, quam venditori a contractu diſcedere; ſed ſi arrhæ datæ fuerint, tum emptor recuſans adimplere, h. e. perficere contractum, arrhas amittit; ſi vero recuſet venditor, duplum emptori præſtabit ejus, quod arrharum nomine accepiſſet; [*b*] ſive a ſcripto, ſive ſine ſcripto contractus initium accepiſſet.

Aliud vero ſancitur ex Statuto Urbis, (*c*) ex quo recuſans adimplere contractum, poteſt ab alio contrahente compelli ad perfectionem illius.

Pretium vero eſſe non dicitur niſi fuerit definitum vel ab ipſis contrahentibus, vel ab eo cujus arbitrio pretium definiendum tradiderint; quo non

(*a*) L. Contractu C. de fide inſtrument.
(*b*) L. contractus C. de fide inſtrum.
(*c*) L. 1. cap. 112.

non definiente venditio diſſolvetur.

Si vero alteruter contrahentium in venditione lædatur ſupra dimidium juſti pretii, venditio reſcindetur ex remedio *l.* 2. *C. reſcind. vend.*

Poſt venditionem contractam omne periculum rei venditæ pertinet ad emptorem, ad quem pertinet & commodum, & incrementum ejus, quamvis res adhuc tradita non fuerit, niſi culpa, dolove venditoris res perierit, corruptave fuerit.

Poteſt venditio etiam ſub conditione celebrari, & etiam ſub eo additamento, ut liceat venditori poſt certum tempus reddito pretio, rem ad ſe revocare, quæ venditio ſub pacto retro vendendi vulgo appellatur, vel redimendi. (*a*)

Poteſt etiam reſolutio venditionis ex conditione pendere; quamvis venditio pura in principio fuerit, quod evenit in addictione in diem, cum res certo pretio vendita, ita venditur, ut ſi intra certum tempus alter meliorem conditionem attulerit, res ab emtore abſcedat; (*b*) & in lege commiſſoria,

---

[*a*] L. 2. ubi DD. C. de pact. inter empt. & vend.

[*b*] L. 1. & tot. tit. ff. addict. in diem.

ria, cum ita in venditione conveniatur, ut ſi ad certam diem pretium venditori perſolutum non fuerit, pro non empta res habeatur. (*a*)

Res porro, quæ in commercio non ſunt, ſub venditione non cadunt.

Et ſi quid hujuſmodi deceptus quis emerit, conſequetur a venditore quanti ſua intereſt non fuiſſe in ea re deceptum.

Si vero res empta vitioſa inveniatur, venditor per actionem reddibitoriam reddito pretio rem ſuam recipiet; vel emptor actione quanti minoris repetet ex pretio partem eam, quæ rei æſtimationem exſuperat. (*b*)

De Locatione, & Conductione.

TITULUS VI.

LOcatio eſt translatio uſus rei ad certum tempus in Conductorem acceptæ ab eo certa mercede; ex quo con-

(*a*) L. 2. & tot. tit. ff. de leg. commiſſ.
(*b*) L. 1. l. 9. l. 3. ff. edict.

contractu Locator habet actionem locati ad mercedem petendam; Conductor actionem conducti ad petendam rem, vel exigendas operas. Utilitatis autem cauſa receptum eſt, ut Conductor ſi ita convenerit, loco pecuniæ portionem fructuum pro mercede ſolvat: (*a*) Et mercedis definitio etiam in alterius arbitrium conferri poteſt, quo non definiente contractus reſolvitur, ut dictum eſt in venditione.

At ſi fundum in perpetuum alicui colendus, & fruendus, vel ad longum tempus ſub certa mercede, aut penſione tradatur; tum nec venditio, nec locatio, ſed novum contractus genus, quamvis utrique affine prodit, quæ vocatur emphytheuſis, & præcipuas habet, ac diſtinctas ab utraque leges. Dicitur enim emphytheuſis tamquam implantatio, quia plerumque deſertos Agros, & ſquallidos ad longum tempus, vel in perpetuum ſub ea conditione trahamus, ut excolantur. Ideo qui accipit veluti Dominus habetur, & quidem utilis; cum Domino concedenti ſuperſit directum dominium. Ideo qui fundum in emphyteuſim accepit fa-

H cul-

(*a*) L. 2. C. locati.

cultatem ejus habet obligandi, & hypothecæ ſubjiciendi, & donec ſuum jus duret permutandi; immo etiam & vendendi, ſi antea Domino directo denunciaverit, eique optionem obtulerit an malit emere pro eodem pretio, quam alii emendum permittere. Tum enim ſi Dominus per duos Menſes voluntatem ſuam declarare diſtulerit, nec vendendi veniam concedat, liberum erit vendere alii æque ad ſolutionem penſionis idoneo: reddita Domino directo parte quinquageſima pretii, honorarii loco, quod vulgo Laudemium appellatur a laudando, ſive adprobando. Quod Laudemium Domino directo debetur, etiamſi per donationem, aut permutationem emphytheuſis in alium transferatur. (*a*)

Si autem penſionem quis per triennium directo Domino ſolvere neglexerit, expelli poterit ab eo ex eo fundo auctoritate non propria, ſed ut plerique volunt, Judicis. Et ſi de emphytheuſi agatur Eccleſiaſtica, ſufficiet biennium ad expellendum eum a fundo, ſi penſione per id tempus non ſolverit; conceſſa tamen ei moræ purgatio-

---

(*a*) L.3. in fin. C. de jur. emphyt.

gatione, & oblatione penſionis quam diſtulerat. (*a*)

Penſio ſolvenda eſt etiam ſi damnum Ager acceperit ab aliqua tempeſtate, & ſterilitate, ut pars illius perierit: niſi perierit integer: nam re deficiente, cum ea ruit etiam penſioni onus. Quamobrem totus Ager quidem Domino directo, pars vero Domini civili perit. (*b*)

Sed ut ad contractum locationis redeamus, quoniam in eo Locatoris, & Conductoris commodum vertitur, propterea Conductor præſtare debet ea damna, quæ ex dolo, vel culpa levi ſua contigerint; non vero quæ acciderint ex culpa leviſſima, eoque minus fortuito eventu. Unde non tenetur Conductor, niſi omiſerit eam diligentiam, quam prudens quivis Paterfam. adhibuiſſet.

Conductore mortuo in ejus locum ſuccedit hæres, in quem conductio continuatur, ſi mortuus Conductor fuerit ante locationis terminum: unde & hæ-

(*a*) Auth. qui rem C. de Sacroſ. Eccleſ. cap. ult. extr. de loc. & Cond. Cap. potuit eod.

(*b*) L. 1. C. de jur. emphyt.

res locatoris in ipſius etiam jus ingreditur. (*a*) Succeſſor vero ſingularis, qualis eſt emptor, & Legatarius minime ſtare cogitur Locationi auctoris ſui, nempe Venditoris, aut Teſtatoris.

De Societate.

TITULUS VII.

SOcietas eſt communio vel omnium bonorum, vel partis, conventione inſtituta inter plures, ut lucra, & damna dividantur, vel prout contrahentes ab initio pacti fuerint, vel prout jure præſcribitur: nempe ut lucra, ex parte, quam quiſque contulit bonorum, ſive mercis, dividantur. Unde ſi lucrum factum ſit 12. aureorum, & ego contulerim centum, Titius quinquaginta, mihi tribuenda erunt octo, Titio quatuor; quia duplum fructuum, ex duplo collatæ ſortis ferre debeo.

Si vero alter convenerint contrahentes, adeo ſervabitur eorum voluntas, ut

(*a*) L. 10. C. locat.

ut etiamſi unus totam ſortem contulerit, alius nihil; & pepigerint ut qui nihil contulit partem lucri ferat, ejuſmodi conventio adprobetur, quia poteſt ejus qui nihil contulit, induſtria eſſe adeo utilis mercimonio, ut ſine illa nihil proficeretur.

Hinc etiam valebit ea conventio, ex qua quis partem aliquam lucri accipit; nullam verò damni, æſtimatis omnibus mercibus, compenſatoque damno in una merce accepto cum lucro facto in merce alia: cum non intelligatur lucrum, niſi ab omnibus partibus damno deducto; neque damnum, niſi detracto undique lucro.

Nequaquam verò valebit pactum, ex quo lucrum omne ad unum, damnum omne verò ad alium perveniat. Dicitur enim hæc Leonina Societas meritò legibus improbata.

Si partes expreſſæ ſint vel in damno tantum, vel in lucro tantum; quod expreſſum eſt in uno, & in altero expreſſum cenſetur; unde qui pactus eſt duas lucri partes pro ſe; is ſi damnum contigerit, debet duas damni ſuſtinere partes.

Finitur ſocietas diſſenſa ſociorum, etiam ſi contracta fuerit in perpetuum, ne voluntates cogantur: (*a*) niſi quis

 ſpe-

(*a*) L. nulla 70. l. 14. ff. pro Soc.

ſperans aliquod ſibi proximum lucrum ab omnium bonorum ſocietate diſceſſerit, ne lucrum illud cum Sociis dividere compellatur; nam detecto fraudulento conſilio communicationem illius lucri cum aliis effugere non poterit, perinde ac ſi à ſocietate non diſceſſerit. (*a*)

Finitur & morte ſive naturali, ſive civili, vel ceſſione bonorum unius ſocii, ſive cum altero, ſive cum pluribus ſuperſtitibus inita fuerit, neque ſocii mortui hæres illius locum occupabit: niſi aliter contrahentibus in ineunda ſocietate placuerit. Et ſi certi alicujus negocii ſocietas, inita fuerit, diſſolvitur ſocietas, ſi negocium illud ad finem pervenerit.

Actione verò, quæ *pro Socio* appellatur, quiſque ſocius convenire poteſt alium ad præſtandum, quod bona fides in hujuſmodi contractibus tacitè poſcit; vel ad diviſionem lucrorum, & damnorum; vel ad vindicandam culpam, aut dolum a ſocio admiſſum.

Et quia ſocietas omnium ſociorum gratia initur, ſocius alter in alterum, præter dolum, & lata, levem etiam cul-

(*a*) L. actione §. 3. ff. pro Soc.

culpam ulciſcitur ; non vero culpam leviſſimam ; cum ipſe ſocium elegerit, & potuiſſet diligentiorem ſocium invenire, ſi majorem communi diligentia voluiſſet adhibere.

De Mandato.

TITULUS VIII.

Mandare dicimur, & Mandatores appellamur, cum gratuito alicui aliquid gerendum committimus, qui ab accepto mandato Mandatarius nuncupatur.

Aliquando etiamſi quis non mandaverit, ſed conſilium tantum dederit, obligatur ei, cui conſilium dedit perinde ac ſi mandaſſet. Quod evenit, ſi pecuniam otioſam, ſivè fænori non occupatam Titius habeat, & ego ei mandem, ut illam Cajo fænaretur ; tum enim propter expreſſam, & deſignatam Caii perſonam, cui ſine mea ſuaſione, Titius pecuniam non crediđiſſet, ego ex mandato meo, Titio ſi damnum tulerit, obligabor.

Item ſi turpem rem perſuaſerim, aut mandaverim, pœnæ obligabor ; ſed pro-

miſſam pecuniam ei, qui mandatu meo crimen admiſerit, perſolvere non tenebor.

Mandatum autem voluntatis eſt ſuſcipere; neceſſitatis adimplere: & quidem ad præſcriptam formam, & ſummam, quam excedere non licet; adeout ſi fundum emere juſſus centum, emat octoginta, poſſit à Mandante octoginta quæ ſolvit repetere: at ſi emerit centum viginti, repetere à Mandante Mandatarius non poſſit, niſi centum, non verò viginti, quæ ſupra præfinita centum impenderit.

Solvitur verò mandatum pænitentia Mandantis, ſi illud revocat, dum res eſt integra; nam ſi Mandatarius rem inchoaverit, quamvis mandatum ſolvatur, tamen a mandante repetere poterit quidquid ob negocium inchoandum fecerit ſumptuum (*a*) quos item repetere poteſt ab herede Mandatoris, ſi ejus morte diſſoluto mandato, ipſe mortem neſciens, aliquid impenderit, ut mandatum impleret: quod obitu Mandantis extinguitur.

Solvitur mandatum renunciatione a Mandatario tempeſtivè facta, ſine damno

[*a*] L. 15. l. inter 26. ff. mand.

no Mandantis: nam ſi ob eam renunciationem tempore ſuo non factam Mandator amiſerit, facultatem rei ſive per ſe, ſive per alium gerendæ; tum Mandatarius tenebitur in id, quod Mandantis intereſt tempore debito non fuiſſe renuntiatum: niſi Mandatarius morbo, vel alia juſta cauſa renunciare prohibitus fuerit.

De Obligatitnibus, quæ quaſi ex contractu naſcuntur.

TITULUS IX.

SÆpè contingit, ut ſine aliqua conventione obligatio naſcatur ex ſolo facto: & tum dicimur ex quaſi contractu obligari.

Primum gerendis negociis abſentium, qui rebus ſuis vacare nequeunt, & expreſſum mandatum non dederunt: is enim, qui eis rem utilem geſſerit, habet actionem, quæ appellatur contraria negociorum geſtorum, per quam contra Dominum agit ad repetendos ſumptus in rebus ejus curandis factos dum ille

abeſſet ; Dominus verò rediens ſi damnum acceperit ex lata , vel levi culpa ejus, qui ſponte illius negocia geſſerit , aut dolo, habet actionem , quæ diſtinctionis cauſa , directa negociorum geſtorum dicitur , ob res male geſtas , contra geſtorem, ut damnum præſtet , quod Domino attulit.

Secundum genus quaſi contractuum eſt tutela : ex qua Pupillus actionem directam adquirit contra Tutorem , ut eum ad reddendam adminiſtrationem cogat ; Tutor verò adquirit actionem contrariam, qua repoſcit à Pupillo quod in rem illius impenderit.

Tertium genus eſt communio rerum, in quam non voluntate , ſed eventu aliqui inciderunt , ut ſunt ii , quibus communiter quid legatum , donatumve fuerit : nam adquirunt invicem actionem communi dividundo , per quam inter ſe petunt , ut communis res in ſingulos dividatur , aut ut impenſæ ab altero factæ præſtentur , vel reddantur fructus ſupra debitam portionem percepti ; quæ actio differt ab actione pro ſocio , quæ naſcitur ex contractu ſocietatis communi voluntate inito.

Pro univerſa vero hereditate pluribus relicta naſcitur actio, quæ dicitur familiæ, ſive hereditatis erciſcundæ , h. e. di-

dividendæ : in qua eædem præſtationes veniunt.

Quartum genus eſt hæreditatis aditio, per quam ſine aliqua conventione, legatis, & defuncti Creditoribus heres obligatur.

Quintum genus eſt indebitum : nam qui ſolvit quod non debebat, obligat ſibi accipientem ; ideo tamquam ex mutuo involuntario traditam pecuniam ab eo repetet indebiti condictione, quod eſt hujus actionis nomen.

Cum autem quis pecuniam ſolverit, metuens ne in duplum teneretur, ſi aut negaret, aut differret ; is quia id fecit ad effugiendam dupli condemnationem, pecuniam repetere non poteſt. Quod contingit, ſi quis conveniatur lege Aquilia, ubi negans damnum condemnatur in duplum : ſicut & in duplum condemnatur, qui certam, & deſignatam pecuniam dare a Teſtatore juſſus in piam cauſam, eam ſe debere falsò negaverit. (*a*) Quibus, & ſimilibus in cauſis, non repetitur indebitè ſolutum ; quia ſimpliciter datum intelligitur, ne conventus in judicio, ſi negaſſet falſitatis convictus, in duplum condemnaretur.

(*a*) L. 2. C. comm. de legat.

Per quas perſonas nobis obligatio adquiritur.

TITULUS X.

ADquiritur obligatio per eos, quos in poteſtate habemus, ut per Filiosfam. ex peculio profectitio, non vero ex caſtrenſi, aut quaſi: ex quibus ſibi ipſi tantum Filiusfam. obligationem adquirit.

Obligationes verò, quæ ex peculio adventitio naſcuntur, filio quidem proprietatem comparant; Patri verò tantum afferunt uſumfructum, & tamquam adminiſtratori etiam exercitium actionis, adhibito Filii conſenſu, ſi ætatem ad conſentiendum habeat idoneam. (*a*).

Qui-

(*a*) L. 6. C. de bon. quæ lib. & l. ult. §. 3. C. eod.

Quibus modis tollitur obligatio.

TITULUS XI.

PRimo tollitur ſolutione ejus quod debetur, etiam ſi, debitore invito, alius Creditori accipienti ſolverit : per quam non ſolum ipſe debitor, ſed etiam fidejuſſores, & pignora, omneſque acceſſiones aliæ liberantur : quamvis debitor fidejuſſori, qui pro ea ſolvit, teneatur.

Secundò tollitur per acceptilationem, ſive ſolutionem fictam, per quam quod nobis ex verborum obligatione debetur verbis perſolvimus, atque remittimus ; imò per acceptilationem tollitur etiam ea obligatio, quæ non ex verbis naſcitur, ſive ex ſtipulatione, ſed ex re vel conſenſu puta venditione, aut alio contractu, ſi eas obligationes ex emptione, vel mutuo, aliove contractu naſcentes extinguamus deducentes eas in ſtipulationem, ſivè in obligationem verborum quam poſtea per Aquilanam ab Aquilio inventam acceptilationem, diſſolvimus;

pro-

profitentes verbis acceptum habere, quod non jam amplius re, vel conſenſu, ſed poſtquam fuerat in ſtipulationem deductum, tantum verbis debebatur.

Tertiò tollitur obligatio per novationem, ſive translationem prioris obligationis in novam aliam ſive civilem, ſive naturalem: per quam novam obligationem, adeo prior extinguitur, ut etiam acceſſiones illius pereant, puta fidejuſſiones, aliaque onera exceptis pignoribus: quæ ſi in novatione repetita fuerint, Creditori eamdem temporis prærogativam tribuunt, quam habebat ante novationem. (*a*)

Eſt autem novatio duplex voluntaria, quæ fit per ſtipulationem, qua prius debitum convertitur in verborum obligationem; & neceſſaria, quæ fit per litis conteſtationem, qua non extinguitur vetus obligatio, ſed munitur nova judicati actione: qua prior obligatio tempore peritura etiam in heredes perpetuatur. (*b*)

Fit

[*a*] L. 1. ff. qui pot. in pign.
(*b*) L. mores 26. ff. action. & oblig. L. aliam 29. ff. novat.

Fit novatio vel cum nova perſona interveniente, vel cum ipſo Creditore. Quæ nova perſona interveniente fit: aut delegatio eſt, aut expromiſſio. Delegatio dicitur, cum debitor debitorem ſuum Creditori, pro ſumma debita, delegat, vel alium pro ſe reum dat, qui ſtipulanti Creditori promittat. (*a*) Unde ſi Cajus meus debitor, me jubente promiſerit Titia Creditori meo, & Titius acceperit promiſſionem; novatur contractus; nec ego, ſed Titius exigere poteſt à Cajo meo debitore; nec Titius me, ſed Cajum convenire poteſt. [*b*] Oportet igitur, ut omnium noſtrum conſenſus interveniat, nempe mei delegantis, Caii promittentis, & Titii accipientis.

At ſimplex ceſſio actionis Creditori facta, ſine conſenſu debitoris, qui ceditur, non liberat cedentem à priori obligatione, nec cedens actionem priſtinam amittit, niſi Ceſſionarius litem cum debitore ſibi ceſſo conteſtetur, aut aliquid ex debito accipiat, vel debitori ceſſo denunciaverit ne ſolvat. (*c*)

Ex-

[*a*] L. 1. C. de novat.
[*b*] L. 6. C. novat. & delegat.
(*c*) L. 3. C. de novat. & delegat.

Expromiſſio eſt, cum quis alienam ſponte obligationem ſuſcipit, & pro alio ſoluturum ſe ſpondet. Atque ex delegatione actio prior extinguitur, priorque debitor liberatur, novaque actio contra delegatum Creditori adquiritur: quod præſtat & expromiſſio, ſive ignorante, ſive nolente debitore, ſi quis obtulerit ſoluturum Creditori novam eam obligationem accipienti. (*a*) Et licet obligatio poſterior ſit nullius effectus, puta quod quis ea, quæ Titius ſibi debebat, ſtipuletur à Pupillo, ſine Tutoris auctoritate, tamen prior perimitur. [*b*]

At ſi novam conventionem non cum alio, ſed eadem perſona debitoris inimus, tum veterem obligationem extinguimus, & eam in novum verborum contractum transferimus, ſiquidem ſtipulando illi aliquid adjiciamus, vel detrahamus; ut ſi quod erat purum, convertatur in conditionale, vel contra; vel ſi diem addamus: dummodo novandi voluntatem ſignificemus. Noluit enim Juſtinianus novationem ex conjecturis inducere.

Tan-

(*a*) L. 8. in fin. ff. de novat.
(*b*) L. Servus 19. ff. de fidejuſſ.

Tandem diſſenſu Contrahentium, re integra, contractus diſſolvuntur, & obligationes perimuntur.

Sunt præterea modi alii extinguendarum obligationum, variis locis diſſeminati, per libros Juris, veluti confuſio, cum res debita confuſa fuerit, ut non diſcernatur: (*a*) item oblatio rei debitæ, atque conſignatio. [*b*] compenſatio, concurſus plurium lucrativarum cauſarum; extinctio rei debitæ ſine culpa, & mora debitoris, aliique legentibus paſſim occurrentes. Ex quibus tamen hic prætermittenda non eſt tranſactio, utpote uſitatior: per quam de rebus dubiis & litigioſis diſputantes, metu futuri judicii, inter ſe paciſcuntur, ut invicem dare facere obligentur, aliquid de jure ſuo remittentes; propter quam mutuam obligationem, ex parte tranſigentium, naſcitur civilis actio.

Sed non de omnibus controverſiis liberè tranſigere licet. Sunt enim quæ-

(*a*) L. 75. l. penult. ff. ſolut. l. 7. ff. pact.
(*b*) L. 9 C. ſolut.

quædam, de quibus tranſigere prohibemur ſine certo modo, certiſque obſervationibus. Tales ſunt controverſiæ teſtamentariæ, ſive ex teſtamentorum interpretatione prodeuntes: de quibus tranſigere non licet, niſi perpenſis, cognitiſque verbis teſtamenti ſive ſcripti, ſive nuncupativi. (*a*)

Item vetitum eſt tranſigere de alimentis futuris ultima voluntate relictis, niſi auctoritas Magiſtratus interveniat: (*b*) ne homines præſens lucrum futuris, & majoribus commodis anteponentes, ad inopiam redigantur.

De obligationibus, quæ ex delicto naſcuntur.

TITULUS XII.

OBligantur homines pœnis ex furto, quod in rem mobilem cadit, cum definiatur contrectatio fraudo-

(*a*) L. 6. ff. tranſact.
(*b*) L. 8. ff. & C. de tranſact.

doloſa lucri faciendi gratia, vel ipſius rei, vel uſus ejus; poſſeſſioniſve: quæ contrectatio ad rem tantum mobilem reſpicit, quæ trahi manibus poteſt.

Furti pœna ex Prætoris Ædicto eſt quadruplum rei ſurreptæ præter rem ipſam in furto manifeſto; ex furto verò non manifeſto, duplum. Recenti verò Friderici Imperatoris conſtitutione furtum quinque ſolidorum laqueo punitur; minoris verò, ſummæ laceratione Corporis: (*a*) cum etiam in novella Juſtiniani 134. *cap. ult. auth.* ſed novo Jure C. *de ſerv. fugit.* corporalis pœna ſtatuta in furto fuiſſet.

Et fur dicitur, ac fraudolenter contrectare intelligitur etiam qui rem commodatam in uſus transfert ſibi non permiſſos à commodante, vel qui depoſita re, aut pignoribus utitur præter mentem & voluntatem debitoris: dummodò ſciat eos ſibi uſus eſſe interdictos, alioquin furtum ſine furandi affectu minimè committetur.

Ca-

(*a*) Lib. 2. de feud. tit. de pace tenend. & ejus violat. Clar. §. furtum num. 10. & ſept.

Cadere poſt furtum in rem etiam ſuam, veluti ſi debitor ſurripiat Creditori pignus, intervertit enim illi poſſeſſionem.

Nec ſolum qui ipſi furetur, ſed & qui opem conſiliumque furanti præbuerit furti crimine involvitur.

Furto affinis eſt rapina, cum quid alicui violenter eripitur, quod crimen præter pænam quadrupli, aut dupli à Prætore inductam, lege etiam Cornelia tenetur de vi publica, vel privata, de qua in titulo de publicis judiciis. (*a*)

Et ſi verò, qui rem violenter, aut clam aufert, putans eſſe ſuam, fur, aut raptor non dicatur; tamen ne per cauſam ignorantiæ quis evadat audacior, & moleſtior, Principes hujuſmodi violentos homines rei propriæ dominio ſpoliarunt, & ad Fiſcum tranſtulerunt ſi rem propriam rapuiſſent; ſi verò tamquam propriam rapuiſſent alienam, eoſdem raptæ rei amiſſione, ejuſque etiam æſtimatione vim paſſo ceſſura, multarunt; & Creditoribus auctoritate propria bona ſibi debitoris addiſcentibus jus crediti ade-

[*a*] L. 3. ff. de vi privata.

ademerunt : (*a*) idemque ſtatuerunt in eum qui rem ſoli, h. e. immobilem alienam putans eſſe ſuam violenter invaſerit. (*b*)

De Lege Aquilia.

TITULUS XIII.

POſt furtum , & rapinam , tertium genus obligationum ex delicto venientium eſt ea , qua obſtringimur Domino Mancipii , vel quadrupedis , cui Mancipium , ſive ſervus jure Civili comparatur, ob damnum in eorum corpore eidem Domino illatum , non per contumeliam inferentis , ſed illatum *injuria* , quæ vox hic ſignificat *non jure* . Quod damnum vindicatur lege Aquilia, quæ nomen ducit ab Aquilio ejus ſanciendæ Legis apud Populum Romanum Auctore .

Primo autem ejus Capite rependitur damnum Domino in id quantiplurimi fue-

(*a*) L. extat 3. ff. quod met. cauſ. l. ult. ff. ad l. Jul. de vi priv.
[*b*] L. 7. C. unde vi.

fuerit res damno affecta, ſive corrupta intra annum retrorſum a die dati damni computandum. (a) Propterea ſi datum damnum civiliter vindicatur, damnandus eſt illator in ſumtus medicorum, ac funeris, & in alimenta eorum, quos homo occiſus alere ſolebat.

Agit autem lex hoc primo capite de occiſis ſervis, & Quadrupedibus, quæ gregatim paſcuntur, quo excluſis feris Beſtiis, & Canibus complectatur Equos, Mulos, Aſinos, Oves, Boves, Capras, itemque Sues, & ſimilia, quæ in Gregem conveniunt.

Quod ſi quis ut damnum vitaret a ſe, damnum alteri fortè intulerit, hac Lege non tenetur, cum jure quis ſe a periculo tueatur.

Sed ſi caſu quidem occidit, ſed eventus è ſua culpa contigerit, tenebitur, quia dolus, & culpa Lege iſta putatur.

Unde imperitus artis, cui ſe imprudenter dederit, Aquilia convenietur propter temeritatem, ſi exercitio ſuo alteri nocuerit, ut ſi imperitus Medicus ſecando, aut imperitus

(a) L. 1. §. ad L. Aquil.

tus Mulio agendo jumento læſerint:

Ita verò læſæ rei pretium computatur intra annum retrorſum actum, ut ſi Equus accepti damni tempore fuiſſet claudus, ſed per 365. dies antecedentes aliquo tempore fuiſſet integer, validiſque Cruribus, damnatur reus tamquam Equum occidiſſet integrum, non tamquam occidiſſet claudum.

Nec modo res ipſa quantiplurimi fuerit æſtimatur, ſed etiam quanti intereſt Domini eam rem intra annum illum non habuiſſe, vel habuiſſe, ſed deteriorem factam. Unde ſi quis occidiſſet ex pari Mularum, vel ex quadriga Equorum aliquem, non ſolum ſingula corpora peremta luere debet, ſed etiam damnum, quod patiatur quis ex quadriga diſſoluta.

Alio Legis Aquiliæ Capite agitur de Beſtiis, quæ Quadrupedum gregalium numero ſunt, non occiſis, ſed vulneratis; & de iis, quæ quadrupedum gregalium, ſive pecudum numero ſunt, veluti Canes, Urſi, aliæque feræ occiſis; itemque de damno in res inanimes quovis corpore, aut quavis ratione illato. Ex quo reus damnatur quantiplurimi res damno affecta valuerit intra triginta dies, qui præcedunt dati damni tempus.

De

De injuriis.

TITULUS XIV.

QUartum, & poſtremum delictorum genus, unde obligatio, & actio inter privatos naſcitur, eſt injuria, ſive contumelia, quæ definitur contemtus, infamia, vel dolor ex dicto, factove proveniens.

Eaque tripliciter infertur verbis, facto, re.

Cum quis verberat aliquem, aut cædit, re injuriam infert. Infert facto, cum honeſtam Puellam, tamquam Meretricem, vel honeſtum Puerum tamquam impudicum libidinoſe per vias ſectatur.

Verbis infert injuriam qui voce aut ſcripto aliquod crimen extra judicium alicui objicit. Ex quo ſi capitale crimen fuerit, quo objicitur, pœna eſt capitis conſtituta contra convicii, aut famoſi libelli auctorem.

Et accipitur injuria non ex perſona ſolum propria, ſed ex filiofam., & filiæ quamvis in matrimonium locatæ, & Uxoris; non autem accipit injuriam

riam ex Viri perſona Uxor; cum non Virum ab Uxore, ſed Uxorem a Viro defendi conveniat. Item àccipit injuriam Socer ex perſona Nurus, & Sponſus ex Sponſæ perſonæ.

Pœnæ injuriam ſunt vel ut reus damnetur in æſtimationem ducendam a varia dignitate, graduque perſonarum, vel ut ſupplicio afficiatur; vel ut ad multam Fiſco inferendam damnetur, ſive ob aliquem pulſatum, aut cæſum, ſive ob Domum læſam ex injurioſo ingreſſu alicujus.

Porrò civiliter agitur ad æſtimationem; criminaliter ad ultionem: quo in Judicio, quamvis criminali, tamen Viris illuſtribus per Procuratorem adeſſe permittitur.

Duplex eſt autem injuria, levis, & atrox. Ex qua cognita cognoſcitur quæ ſit levis. Atrocitas injuriæ oritur vel ex loco vulneris, ut ſi quis oculum alicui læſerit partem corporis ſelectiſſimam; vel ex loco publico, in quo notior eſt contumelia; vel ex perſonæ dignitate; ut ſi quis violaſſet Senatorem, aut Magiſtratum, cujus delicti pœnam capitis conſtituunt interpretes. Non mutatur vero injuriæ gradus ex diſtinctione Patris a filiofamilias, cum in hoc publicæ dignitatis diſparitas nulla inveniatur.

Atque injuriarum actione non ſolum is, qui eas intulerit tenetur, ſed & qui mandaverit, dolove malo fuerit hortatus, alioque modo quovis operam, aut conſilium ſuum præbuerit.

Tollitur injuriarum actio, quantum ad privatam, non autem ad publicam ultionem, & fiſcalem pœnam ſpectat, morte rei, & actoris; cum enim ſit pœnalis non tranſit in heredem. Item tollitur remiſſione expreſſa, vel tacita, nempe annali ſilentio, quo perimitur actio prætoria, quæ damnat ad æſtimationem; non vero actio ex Lege Cornelia criminalis, quæ plectit Corpus, vel multat Fiſci commodo; hæc enim perpetua eſt, nec perit niſi ſpatio triginta annorum.

Tandem tollitur diſſimulatione, ſi quis acceptam injuriam ad animum ſuum non revocaverit. (*a*)

Quamvis autem quis remiſerit actionem criminalem, qua propriam injuriam ulciſcitur; tamen poteſt agere actione civili ad reficiendum ſibi damnum, & ad conſequendum quod ſua interſit damnum non accepiſſe.

De

(*a*) L. 1. §. 1. ff. de injul.

De obligationibus, quæ quaſi ex delicto naſcuntur.

TITULUS XV.

QUamvis ex delicto dolus abſit, tamen in eo & culpa punitur. Unde Judex, qui litem ſuam fecerit, h. e. qui male per imperitiam judicaverit, cogitur pœnæ nomine propriis ſumtibus eam partem defendere, pro qua pronunciavit; itaque ſententiam tueri ſuam, ut ſi male judicaſſe appareat condemnetur tanti, quanti judicantis religioni videatur.

Item ſi ejectum, effuſumve quid ſit in aliquem e Domo alicujus, tenetur qui habitat, quod ſervis utatur incautis: & in duplum illati damni damnabitur. Sicuti punitur, & quidem 10. aureorum pœna, qui aliquid poſuerit, ſuſpenderit, aut id poſitum ſuſpenſumve eſſe toleraverit in loco, quo vulgo tranſire homines conſueverunt, adeout decidens poſſit alicui nocere. Ac ſi quid cadens interemerit hominem liberum, quia non recipit æſtimationem, 50. aureorum pœna eſt legibus conſtituta. Si vero is ex vulnere vixerit,

condemnabitur culpæ reus in mercedem Medicorum, & in id, quod intereſt, aut intereſſe in poſterum poterit non fuiſſe læſum.

Si quid vero effuſum dejectumve fuerit e Domo Filiifam. ſeorſum a Patre habitantis, vel ſi Filiusfam. male judicaverit, non Pater tenetur, ſed Filius ipſe familias, ne ex filii delicto Pater obligetur.

Tandem obligantur quaſi ex delicto, ſive maleficio Nautæ, Cauponæ, Stabularii, ſi res viatorum corruptæ fuerint, aut ablatæ a famulis, propter quorum factum datur contra Dominos, præter alias actiones, etiam actio ex quaſi maleficio; propterea quod pravos Miniſtros adhibuerint.

Quæ actio eſt in factum, ad dupli æſtimationem damni dati in re, cujus cuſtodiam recipiunt. Eaque datur quidem heredibus Dominorum; non autem contra heredes Nautarum, Cauponum, & Stabulariorum. Iniquum eſt enim heredes teneri ex quaſi maleficio aliorum unde locupletiores non fuerint; cum hæ ſint actiones perſonales, quæ contra hæredes minime tranſeunt.

Finis Libri Tertii.

IN-

(a) L. 1. §. ult. ff. vacat. camp. ſtab.

INSTITUTIONUM JURIS RECEPTIORIS

LIBER QUARTUS.

De Actionibus, Exceptionibus, & Interdictis.

QUONIAM quartus Liber, qui crimina complectitur, fere totus in Inſtitutionibus Criminalibus explicatur; nec tempus nobis ſuppetit ad commodam expoſitionem materiarum civilium, quæ eodem quarto Libro interſeruntur; propterea nos explicationem noſtram tempori accommodantes in compendium hoc redegimus actiones exceptiones, & interdicta, ſine quorum levi ſaltem cognitione, quæ auditoribus faciem præbeat ad perſolvenda rerum harum volumina, plurimum utilitatis deeſſet Inſtitutionibus noſtris; ſiquidem Juriſprudentia fere omnis in actionibus, & judiciaria pugna diffunditur.

Actionis nomine facultatem illam intelligimus adeundi Judicis noſtri juris experiundi cauſa, ideoque definitur Ius

perſequendi in judicio, quod ſibi debetur.

Cumque actiones in varias diviſiones diſceſſerint, nos utiliores, & magis nenéceſſarias afferemus.

Sunt igitur actiones vel reales, vel perſonales. Actionibus realibus ſine aliqua contemplatione perſonæ poſſidentis petimus rem ipſam vel noſtram, vel nobis debitam. Actio, qua rem noſtram petimus ab alio retentam appellatur rei vindicatio. Eſt autem actio in rem vel directa, quæ datur domino ipſius fundi, vel utilis quæ datur ei, qui fundum a Domino conduxit.

Quoniam autem non ſemper vindicamus res corporales; ſed aliquando incorporales qualia ſunt Jura noſtra in aliena re puta ſervitutes aut Urbanæ, aut Ruſticæ, quæ fundis noſtris debentur a fundis alienis: hinc ſiquidem aſſerimus nobis jus eſſe uſufructus, vel itineris, aut viæ in alieno fundo ex hac aſſertione naſcitur actio, quæ vocatur confeſſoria; ſi verò poſſeſſores nos rei ſimus, quam volumus ab ea ſervitute liberare propterea quod Judicem adeuntes negemus Adverſario jus eſſe eundi per fundum noſtrum, tum ex hac negatione prodit actio, quæ negatoria nuncupatur, qua unice actione is qui poſſidet partes agit

agit actoris ; cum in ceteris poſſeſſor ſemper reus exiſtat.

Sicut autem actiones pleræque aliæ, ita & reales partim à Jure Civili prodierunt, nempe ab ipſis Legibus, partim tacentibus legibus à Juriſdictione Magiſtratus legi ſuam vocem attribuentis, illæ civiles ; hæ prætoriæ dicuntur. Talis ex actionibus realibus eſt Publiciana inventa à Prætore Publicio, per quam repetimus ab extraneo poſſeſſore rem eam, cujus uſucapionem inchoavimus ; vel illa Publiciana quoque, ſed alterius generis ; per quam reſcindimus uſucapionem rei noſtræ uſucaptæ ab eo, cum quo cum Reip. cauſa abeſſet, agere non poteramus dum uſucaperet intra quadriennium continuum a reditu in Urbem.

Talis eſt &: Pauliana, per quam Creditores revocant a poſſeſſoribus ad ſe bona per debitorem fraudolenter, ad Creditores eludendos alienata, ſi alia bona Creditoribus deſint.

Talis item eſt & Serviana Servii Prætoris, qua Dominus mercedis Creditor experitur ſuper rebus invectis a Colono ſuper fundo locato, quæ res ſive inſtrumenta fundi ſunt pro mercede Domino obligata. Cujus ad exemplum Juriſconſulti veteres excogitarunt quaſi

ſervianam, per quam agimus ſuper rebus illius, qui conduxit a nobis domum, nempe ſuper rebus Inquilini in domum illatis; cum ſuperior, nempe ſerviana pertinuerit tantum ad fundos ruſticos; quaſi ſerviana vero non ſolum ad Urbanos fundus pertineat; ſed ad omnes hypothecas, & pignora contra poſſeſſores illorum porrigatur, dummodo exploraverint Creditores bona debitoris, & expenſo Patrimonio nihil præter res ab aliis poſſeſſas invenerint, *auth. ſed hodie C. de obl. & act. auth. hoc ſi debitor. C. pignorib.*

Perſonales vero actiones tendunt non contra rem aliquam noſtram, vel nobis debitam.; ſed contra perſonam nobis aut ex contractu, aut ex quaſi contractu obligatam, quæ item non modo civiles ſunt, nempe ex ipſis contractibus a Lege excitatæ; ſed etiam Prætoriæ, nempe præſtitæ a Magiſtratu ex tacito ſenſu Legum, qualis eſt actio de peculio profectitio filiifam., vel de peculio ſervi. Quamvis enim Pater, & Dominus ex contractibus Filii, vel ſervi non teneantur; tamen quia conceſſis peculiis ad mercimonium tacite videntur in contractus filiorum, vel ſervorum conſenſiſſe; propterea juſſu Prætoris a Creditoribus filii, vel ſervi conveniuntur,

tur, non quidem in ſolidum, ſed quatenus poſſident ex bonis peculiaribus. Sed ſi Creditores ſint ex cauſa pecuniæ filio mutuatæ contra S. C. Macedonianum ne quidem ex cauſa peculii Parentes tenentur.

Sunt & actiones præjudiciales, quæ inſtituta Judicia ſuſpendunt, donec de majori cognitione tractetur, ex cujus eventu minor cognitio pendet. Veluti ſi agatur de hæreditate paterna, & incidat quæſtio an petitor ſit filius; nam ſuſpenſa hæreditatis quæſtione cognitio ſuſcipienda eſt de majori cauſa, nempe an ille ſit filius; quæ præjudicialis actio dicitur, quia eſt Judicium præcedens.

Sunt & actiones, quæ pœnæ perſecutoriæ appellantur, quibus petimus, ut quis propter delictum, quo nos læſerunt nobis in certam pecuniam damnetur.

Et quoniam aliquando reus damnatur non modo ad rependendum nobis damnum illatum, ſed ex contumacia ſua etiam condemnatur ſupra damnum, propter hanc miſturam pœnæ, & damni miſtæ actiones appellantur, qualis eſt actio ex lege Aquilia, in qua ſi quis neget, & inficietur damnum nobis dediſſe, condemnatur in duplum.

Dicuntur & miſtæ actiones, propterea quod res, & perſona ſimul obli-

gatæ per eas conveniuntur; qualis eſt actio communi dividundo, in qua dividuntur inter ſocios ſibi viciſſim obligatos ex perſona ſingulorum bona ejuſdem Societatis obligata communiter, & ſingulis; qualis itidem eſt actio familiæ herciſcundæ, ſive dividendæ hereditatis inter plures coheredes obligatos itidem inter ſe viciſſim, & obligata ſibi habentes bona hereditaria. Talis etiam eſt actio finium regundorum, ſive terminorum ponendorum in Agris vicinis, in quibus arbiter, plus minuſve alteri, ut ſibi æquius videtur vel ex Societate, vel ex hereditate, vel ex portionibus Agrorum attribuit.

Eſt & actionum alia diviſio in actiones bonæ fidei, & ſtricti Juris. Appellantur autem bonæ fidei propterea quod in iis Iudex condemnat ſupra, vel minus quam expreſſum fuerit in contractu, propter æquitatem, quæ includit, ea quæ in mente contrahentium tacite ſubeunt, quamvis in verba non excurrerint: cum verba non ſemper voluntati reſpondeant, nec voluntas ſit ubique parata. Stricti vero juris ſunt actiones illæ, in quibus Judex nihil addere, aut demere formula ſua poteſt, præter id, quod contrahentium verbis continebatur; quales ſunt actiones ex ſtipulatu venientes; nam

nam ſi quis centum promiſerit, non po-
ſ..t plus, minuſve quam in centum con-
demnari.

Contra verò inter bonæ fidei actiones veniunt actiones ex vendito, locato, conducto, negociorum geſtorum, mandati, depoſiti, pro ſocio, & ſimilibus venientibus ex venditione, locatione, ſocietate, aliiſque contractibus bonæ fidei, in quibus ſupplet æquitas tacita, quod abeſt a verbis contrahentium, ut ex libro ſuperiori cognoſcitur.

Atque ad hanc naturam revocatur actio, quæ a Juriſconſultis appellatur in factum procedens, nempe ab eo negocio geſto, quod ad certum nomen contractus revocari nequibat, tamen poſcebat æquitas, ut ex eo facto vel ad utile comparandum, vel ad evitandum damnum actio daretur. Quamobrem libello actor exponebat ipſum factum ſine certo contractus nomine, & ex cognitione illius facti Judex vel damnabat reum ad aliquod, vel abſolvebat. Cui actioni affinis erat actio præſcriptis verbis, in qua adjectis ipſis verbis contractus in formula actionis cognitio Judici dabatur, ut ex ipſis verbis judicaret, quamvis qualis eſſet contractus definiri nequiret.

Pro dotis repetitione ſoluto Matrimonio duplex olim actio Mulieri dotem re-

petenti dabatur: quarum altera ſtricti juris erat, altera bonæ fidei.

Stricti juris erat actio extipulatu, ſi de dote reſtituenda ſtipulatio intervenifſet; bonæ fidei erat actio rei uxoriæ, quarum in ſingulis certum, ac diſtinctum erat commodum: quod utrumque Juſtinianus in unam actionem contraxit, & deduxit, quæ eſt actio ex ſtipulatu: qua actione complexus eſt vim ſtipulationis, adeout Mulier poſſit è ſtipulatu agere, etiamſi ſtipulatio nulla præceſſiſſet; omnemque illius actionis utilitatem, quæ plurima erat, aſſequatur, & ſimul commoda rei uxoriæ actionis obtineat.

Quam actionem in actionem ex ſtipulatu transfudit. Undè actio e ſtipulatu, quæ pro dote competit, jam non eſt ſtricti juris amplius, ſed bonæ fidei, utpote ſubrogata in locum rei uxoriæ actionis, quæ bonæ fidei erat, quæque nunc naturam ſuam retinet in actione ex ſtipulatu a Juſtiniano conſtituta. (*a*)

Hinc actioni Juſtinianus adjecit etiam commodum prælationis adverſus Creditores alios; voluitque, ut mulier Creditrix mariti ex cauſa dotis præferatur omnibus mariti creditoribus etiam ipſa mu-

[*a*] L. unic. C. rei uxor. act.

muliere anteriorem hypothecam habentibus.: exceptis ex Bulgari receptiore interpretatione creditoribus iis qui anteriorem ſimul & expreſſam in contractu habeant hypothecam., cum mulier non aliam ex lege habeat, quam tacitam ideoque tantum anterioribus tacitam habentibus præferri decet. Quæ uxoris dotiſque privilegia interpretes, etiam ad liberos, & nepotes, matris, aut aviæ nomine, dotem repetentes protraxerunt. (*a*)

Suſtulit etiam Juſtinianus veterem ſtricti Juris & bonæ fidei differentiam in compenſationibus, quas in omnibus cujuſque generis contractibus æque procedere conſtituit, ſi aliqui ſint invicem inter ſe creditores, & debitores; nam juſſit, ut debitum liquidum, & ſumma certa perſoluta, cum credito alterius liquido, & ſumma debita ipſo jure compenſetur in credito pecuniario, vel in eadem ſpecie utrimque debita quæ numero pondere menſura conſiſtat. Secus verò, ſi ſpecies invicem debeantur, aut alter debitor ſit ex cauſa depoſiti, nam propter ſummam bonam fidem, quam de-

[*a*] DD. ad l. unic. verſic. exceptis C. de ux. act.

depoſitarius debet ; res eſt illico reſtituenda, nec retinenda propter proprium creditum. (*a*)

De exceptionibus.

ACtionibus opponuntur a reo adverſus actorem tamquam gladio clipeus exceptiones, quæ actionem vel differunt in aliud tempus, & dilatoriæ dicuntur, vel prorſus perimunt, puta quando quis adverſus creditorem objicit pecuniam, a ſe debitore jam perſolutam fuiſſe & peremtoriæ nuncupantur. Inter exceptiones autem memoratu maximè neceſſaria eſt ea quæ appellatur non numeratæ pecuniæ, quæ datur ei, qui propter ſpem, & fiduciam pecuniæ ſibi proxime a creditore numerandæ confeſſus eſt ſe pecuniam accepiſſe a Creditore, cum non acceperit, de qua ſcripſimus libro Tertio. Cujus exceptionis opponendæ tempus debitori præſtitutum quod olim erat ad quinquennium, Juſtinianus ad biennium redegit, ut eam poſtea opponere non liceat. (*b*)

Op-

(*a*) L. 4. & ult. C. de compenſ.
[*b*] L. penul. C. de non numerat. pecun.

Opponendæ autem ſunt exceptiones dilatoriæ quidem ante litem conteſtatam, peremtoriæ vero ante ſententiam quandocumque. (*a*) Excipitur auxilium S. C. Macedoniani, quo juvatur Filiusfam. adverſus fœneratorem. Item miles, donator, maritus, patronus, ſocius, & alii, qui habent privilegium a lege ne condemnentur ſupra vires, & ſupra quam facere poſſunt. Excipitur, & mulier, quæ etiam ſicut Filiusfam. Macedonianum, poſt ſententiam, objicere poteſt. S. C. Vellejanum, quo cavetur, ne fœminæ ex interceſſione, vel fidejuſſione ſua conveniantur: niſi vel doloſe verſentur in contractibus (*b*), vel ei S. C. mulier renunciaverit (*c*), vel ſe obligaverit in proprium commodum. (*d*) Exceptiones rei actor redarguit replicationibus, replicationes actoris reus redarguit duplicationibus, duplicationes rei actor redarguit triplicationibus, & ſic deinceps ex parte actoris vel rei pro multitudine exceptionum repetitarum augen-

tur.

[*a*] L. penult. & ult. ff. & l. ult. C. de except.

(*b*) L. 12. & ſeq., C. ad S. C. Vellei.

[*c*] L. ult. §. penult. ff. eod.

[*d*] Auth. ſi qua mulier, C. eod.

tur & vocabulorum vices, donec Judex auctoritate ſua quæ hac in re plurimum pollet, eas reſecuerit, ne lites progrediantur in infinitum.

De Interdictis.

INterdicta ſunt decreta Magiſtratus quæ interponuntur inter eos qui litigant de poſſeſſione, ut poſſeſſio alicui eorum decernatur, donec de proprietate litigabitur; quod eſt judicium longe prolixius, cum interdicta ſint judicia celerrima propter pericula contentionum quæ exoriuntur dum de poſſeſſione certatur. Ac dicuntur interdicta, quaſi dicta interim donec de proprietate cognoſcatur. Nihil enim habet commune poſſeſſio cum proprietate; unde poteſt hæc pertinere ad alium, cum tamen alius in poſſeſſionem permaneat.

Sunt autem interdicta vel prohibitoria, cum Prætor vetat aliquid fieri, veluti ne in loco ſacro ædificetur: vel reſtitutoria, cum Prætor aliquid reſtitui jubet puta cum mandat prædoni, ut reſtituat vero Domino; vel exhibitoria cum Prætor imperat ut ſi qua res lateat, de qua controverſia ſit in lucem adducatur.

Sunt.

Sunt autem Interdicta vel adquirendæ, vel retinendæ, vel recuperandæ poſſeſſionis. Adquirendæ poſſeſſionis ſunt ea, per quæ poſſeſſionem, quam nunquam habuimus nanciſcimur, quale eſt interdictum *Quorum bonorum*, à ſuis initialibus verbis ita nuncupatum, quo heres petit poſſeſſionem rerum hereditariarum ab injuſto poſſeſſore. Quale item eſt interdictum ex *l. ult.* C. *de edict. D. Adr. toll.* quo petimus ex teſtamento non vitiato, non abolito poſſeſſionem hereditatis, & immiſſionem, dilata in aliud tempus quæſtione falſitatis. Quale item eſt interdictum *quorum Legatorum*, quo heres petit poſſeſſionem rerum legatarum, quas habere, ac de manu ejus capi plurimum intereſt ſua, ut detrahere falcidiam poſſit antequam tradantur Legatariis.

Ad poſſeſſionem etiam adquirendam pertinet Salvianum Interdictum a Salvio Prætore inventum adverſus Colonum ſuper rebus Fundi pro mercede obligatis, & ab Interpretibus poſtea extenſum contra quemlibet debitorem, qui res pignori obligavit, immo & contra tertium poſſeſſorem ea pignora detinentem adverſus quem ex ſtylo Rom. Curiæ agitur etiam non excuſſo principali debitore. (*a*) In cujus interdicti judicio ſufficit

[*a*] Pacific. de Salv. interd. c. 2. in ep. 2. n. 3

eit probare rem tempore, quod obligabatur fuiſſe a debitore poſſeſſam: unde præſtat hoc interdicto agere, quam ſerviana actione, in qua utpote petitoria probandum eſt rem non modo tempore obligationis fuiſſe a debitore poſſeſſam: ſed etiam ad illius dominium pertinuiſſe. (*a*)

Interdicta retinendæ poſſeſſionis a ſuis itidem initialibus verbis appellantur *Uti poſſidetis*, & *utrobi*, quorum prius pertinet ad poſſeſſionem immobilium; poſterius ad mobilium. Unde cum duo de rei ejuſdem poſſeſſione retinenda contenderent, ut apparere potuiſſet actor, & reus, & judicium procederet. Prætor unum conſtituebat reum, eique dabat poſſeſſionem; indeque alter actor remanebat, ac deterioris conditionis, quam reus, qui ut poſſeſſionem retineat, ſatis eſt actorem jus ſuum non probaſſe.

Is autem in hujus interdicti controverſia hodie vincit, & poſſeſſionem retinet, donec de proprietate litigatur, qui litis conteſtatæ tempore neque vi, neque clam ab Adverſario poſſideat. Et ex Jure Canonico jam recepto is præva-

[*a*] C. de prætor. & Salv. interdict. ubi Cujac. & Perez.

valet, qui vel juſtiorem, vel antiquiorem poſſeſſionis cauſam oſtenderit, *cap. 9. de probation.*

Poſſeſſio autem adquiritur animo, & corporis apprenſione, quamvis ſolo animo, puta per Procuratorem, aut Colonum, aut Servum retineatur. Amittitur vero cum quis rem è manu dimiſerit, & animum ejus retinendæ abjecerit.

Interdictum recuperandæ, quod ex ejus item initialibus verbis appellatur interdictum *Unde vi*, datur ei, qui vi dejectus fuerit a poſſeſſione, contra violentum dejectorem, immo, & contra tertium poſſidentem quamvis ipſe poſſidens rem non abſtulerit *Can. reintegrandæ* 3. *qu.* 1. Quod & judicium ſpolii nuncupatur.

Atque hactenus de his, quæ per temporis brevitatem ex quarto Libro tradere licuit.

De Publicis Judiciis.

TITULUS XVIII.

POſt expoſita privatorum Judiciorum genera, & rationes, merito adjicitur aliquid de Judiciis publicis, quantum ſit ſatis ad Elementorum cognitionem. In pluribus autem a privatis publica Judicia differunt: nam privata per actionem ad repetendam rem ſuam, publica per accuſationem ad puniendum crimen alienum inſtituuntur, neque quis exprimit actionem, qua agat, ſed Legem, qua poſtulet. In publicis item Judiciis exigitur ut accuſator ſubſcribat in crimen, quo parem pœnam ſubeat, ſi falſum crimen oppoſuerit: ſcilicet ut ferat pœnam Talionis *Cujac.* 8. *obſer.* 33. *l.* 3. §. 2. *ff. de accuſ. l. ult. C. eod.*, quæ tamen præſentibus moribus obſolevit.

Publica vero Judicia dicuntur tamquam populica, quod cuilibet è Populo ad publicam vindictam eorum Criminum accuſationem inſtituere liceat, niſi certa lege prohibeatur, ne omnibus accuſandi aditus pateat, (*a*) quod raro con-

[*a*] L. 43. §. 10. ff. de rit. nupt. & l. 8. cum ſeqq. ff. de accuſ.

contingit; ideoque dicitur omnibus plerumque licere.

Publicorum autem Judiciorum quædam capitalia ſunt, quæ ſcilicet adimunt caput naturale per ademtionem vitæ, vel caput civile per ademtionem libertatis, aut Civitatis: quædam vero non capitalia, quæ damnum pecuniarium afferunt cum infamia, quæ omnes damnatos quolibet publico Judicio comitatur. Nec ſolum accuſatione perſequimur publica delicta, ſed etiam per inquiſitionem, h. e. per Judicis officium, ne dum accuſatorem, aut ejus diligentiam expectamus, criminum ulciſcendorum amittamus facultatem. Ideo hæc potius noſtris temporibus in deliciis omnibus frequentatur, nempe inquiſitio, quæ vel indefinita eſt cum certus Magiſtratus emendandis moribus, & puniendis communibus criminibus creatur, vel certorum criminum, cujus auctor ignoretur, vel certæ perſonæ cognitæ, qui alicujus criminis reus cenſeatur. Excitatur vero plerumque inquiſitio per denunciatores, & delatores, cum aliquod crimen deducunt in notitiam Magiſtratus, quæ denunciatio appellatur.

Sed jam exordiamur ab atrociſſimo Criminum, nempe Majeſtatis, quod veteres appellabant crimen perduellionis,

nis, recentiores vero, & vulgatiores interpretes appellant crimen Majeſtatis in primo capite, cum ſcilicet inſidiæ, vel pericula, & machinationes intenduntur in ipſum Principem, vel rempublicam, & tranquillus Civitatis ſtatus factionibus, & conſpirationibus improbe initis agitatur, vel cum Senatores, & qui publicam Principis auctoritatem ſuo miniſterio exhibent vi, aut malis artibus periculoſe appetuntur; horum enim flagitiorum auctores non modo capite plectuntur dum vivunt; ſed & mortui perpetua infamia notantur, neque morte damnationem effugiunt ut aliorum criminum rei, ſed poſt mortem detecti auctores, hujus criminis, nomine ſaltem ſuſtinent pœnam: & ſive vivi, ſive mortui damnentur, pœnam ſuam in liberos propagant, atque tranſmittunt. Hi enim teſtamentaria extraneorum hæreditate, ac legitima etiam Parentum, & proximorum ſucceſſione privantur: Falcidia tantum filiabus in bonis Matris ſexus imbecillitate, ea miſeratione relicta. Neque factum tantum, ſed & conatus etiam, & cogitatio criminis puniuntur, omneſque emancipationes filiorum aut Filiarum, omnes alienationes, & donationes a reis poſt machinationem criminis factæ reſcinduntur: & ea bona,

quo-

quorum Uxores habent uſumfructum, non filiis, ſed Fiſco, cui bona omnia damnati cedunt, eædem Uxores, ſi decedant relinquere jubentur *l. quiſquis C. ad l. Jul. Majeſt.* Sunt & alia Majeſtatis crimina, quæ non directo in Principis vitam, aut Reipublicæ periculum, ſed indirecto in eorum contemtum tendunt, qui mitiori pœna Judicum arbitrio pro facti qualitate afficiuntur, qualis eſt vectigalium ſine Principis auctoritate impoſitio, falſæ monetæ percuſſio, deturpatio Statuarum Imperatoris, privatorum Carcerum retentio, aut publicorum effractio, *l. 2. C. de falſ. monet. DD. ad d. l. quiſquis l. 4. ff. ad l. Jul. Majeſt. & l. 7. ibid. l. 4. ff. de pæn. l. 1. C. ſi quis Imper. maled.*

Aliud crimen publici Judicii, ubi tamen poſterioribus legibus ad accuſandum non admittuntur, niſi Pater, & Maritus, & poſtea proximiores, eſt adulterium, ſive violatio alieni thori: quod crimen olim relegatione, ut cum eruditioribus puto, plectebatur, poſtea ultimo ſupplicio affectum fuit lege Conſtantini *l. quamvis C. ad l. Jul. de adult.* Et Jure civili adulterium committitur tantum cum nupta; verum Jure Canonico committitur ſive ſolutus cum Conjugata, ſive Conjugatus cum ſoluta, ſive

ſive Conjugatus cum Conjugata commiſceatur *Can. nemo* 34. *quæſt.* 4. *Can. mœchaberis cap. præcepit. cum ſeq. qu.* 5. Pœnam vero gladii Juſtinianus novella ſua 134. cap. 10. in Maſculis quidem adprobavit; Mulieres vero verberibus cæſas in Monaſterium deſtruendas Carceris loco juſſit, data Maritis poteſtate intra biennium illarum ad priorem conſuetudinem revocandarum, *auth. ſed hodie C. ad l. Jul. de adult.* Præſentibus moribus plerumque parcitur vitæ Adulteri, ſed ei exilium, aut multa, aut alia pœna pro Judicis prudentia injungitur.

Eadem lege Julia de adulteriis puniuntur omnia libidinis genera, quæ pleraque ſtupri nomine veniunt latius accepto. Strictius vero ſtuprum accipitur libido, quæ cum Virgine, vel Vidua honeſte vivente exerceatur. Cujus pœna ex legibus eſt in honeſtioribus publicatio dimidiæ partis bonorum; in vilioribus coercitio corporis, & relegatio. Nulla vero pœna jure civili tenetur qui cum proſtitutæ pudicitiæ Muliere ſe conjunxerit. (*a*) At in corruptorem pudicæ Virginis Jus Canonicum hanc pœnam ſtatuit,

(*a*) L. 22. C. ad l. Jul. de adult.

ſtatuit, ut aut eam in Uxorem ducat, aut ei dotem det, qua in Matrimonium alteri locetur; (*a*) quod cum legibus Athenienſibus convenit; diſcrepat vero ab hæbraicis, quod Moſis lege corruptor, & ducere, & dotare Virginem ſtupro ab ſe pollutam cogebatur *Deuter.* 22. 29. Inceſtus crimen eſt exercitium libidinis, cum ea, cujus propter ſanguinis conjunctionem nuptiæ nobis interdicuntur. Cujus criminis pœna eſt deportatio, vel ultimum ſupplicium velut ſacrilegos nuptiarum *l.* 30. §. *ſacrilegos C. ad l. Jul. de adult.* ſtupri nomine venit etiam apud optimos ſcriptores nefarium crimen averſæ veneris: cui plectendo armantur Jura ultore gladio, *ex l. cum Vir. C. ad l. Jul. de adulteriis*: (*b*) ſuſcitantur flammæ vindices, unde præſentibus moribus hujuſmodi flagitii auctores ultimo ſupplicio afficiuntur, & mortui comburuntur.

Homicidium, quod eſt violenta vel fraudolenta vitæ hominis ademtio punitur *l. Cornelia de Sicariis*, quæ quam-

K vis

(*a*) Cap. 1. & 2. de adult.
(*b*) Nov. 77. & Nov. 141. Gudelin. de Jur. nov. l. 5. c. 8. l. 1. §. qui puero ff. de extraord. crim.

vis initio deportationem honeſtioribus, ultimum verò ſupplicium humilioribus reis ſtatuerit; tamen Conſtitutionibus Imperatorum exacerbata, ultimum ſupplicium pro perpetua pœna omnium comprehendit: etiamſi infans, aut animatus fætus fuerit interemtus, & abactus, *l.* 1. §. 2. *ff. ad l. Corn. de Sic. l.* 38. §. 5. *ff. de pœnis*: & etiamſi occidendi conſilium ei non præceſſerit, dummodò fraudem, & conatum adhibuerit, eoque animo telum expedierit: (*a*) quo nomine omnia veniunt armorum noxia genera, *l.* 233. *ff. verb. ſign.* Homicidæ autem Sicarii frequentius appellantur a Sica parvo, & retorto cultro, quod armorum genus facile celatur, ideoque majorem præbet nocendi facultatem. Pœnam autem homicidii effugiunt furioſi, & Puberes doli non capaces, & fortuiti, atque inculpati occiſores, & qui alia ratione vitam ſuam niſi cæde Aggreſſoris tueri non potuerint, *l.* 3. *ff. & l.* 3. *C. ad l. Corn. de Sic l.* 1. *C. unde vi*. Exacerbatur autem pœna in eos, qui veneno, & incantationibus magicis hominem ſuſtulerunt. Atque ideo majoris pœnæ metu venena prohibenda quod ab nocendum ſint paratiora;

Te-

(*a*) L. 1. ff. ad l. Corn. de Sicl. 7. C. eod.

Teterrimum verò crimen admiſſum à filio in Patris necem, aut Matris, Avi, aut Aviæ, quod Parricidium appellatur, Lege Pompeja poſt Corneliam vindicatur: & pro conjunctione, ac pietate læſa exaſperatur. Unde Patris interfector culleo, ſive bovina pelle indutus, cum Cane, Vipera, Simia, & Gallo gallinaceo Mari mergebatur, ut terra vivo auferretur, & ſolatium celerioris mortis, quod in aquis inveniſſet per culleum eidem interciperetur, prorogato immanium ferarum commercio, quibus inter ſe pugnantibus dilaniabatur. Quæ pœna obſolevit pro vario more Regionum: nam alicubi ante ſupplicium reus cauda equina trahitur: alicubi malleo percutitur, & alibi alio cruciatu aute torquetur. Nec minori pœnæ atrocitate plectitur qui filium proprium necaſſet. Ultimo etiam ſupplicio puniuntur, ſed mitiori cruciatu, qui fratris cæde ſeſe inquinaverint, aut alius conjuncti remotioris gradus: exacerbatis pœnis, aut mitigatis pro conjunctionis gradu, ac facti qualitatibus, *l. 6. & 9. ff. ad l. Pomp. de Parricid.*

Sequitur crimen falſi h. e. veritatis dolo ſubtractæ, vel immutatæ, aut conſenſu, cum quis contrahendo aliquem circumvenit, ſive rem alienam pro ſua

diſtrahens, ſive rem eamdem pluribus vendit; aut verbis, ſive Judex pretio corruptus prave judicaverit, ſive Teſtis falſa in Judicio protulerit; aut ſcriptis ſi falſum Inſtrumentum Notarius conſcripſerit; aut abuſu, quando ſciens prudens quis dolo malo iuſtrumentis falſis ab alio compoſitis utitur: aut facto, cum quis nummos, aut probos raſerit, aut adulterinos cuderit, coloraverit. Dicitur autem hoc Judicium falſi deſcendere ex lege Cornelia teſtamentaria, quia hoc nomen Lex Cornelia de falſis meruit propter faciliorem hujus criminis frequentiam in teſtamentis: quæ magis inſidiis patent dolo adſtantium, & ægrotantis imbecillitate. Pœna verò ex ea lege in liberis fuit deportatio, in ſervis ultimum ſupplicium, ad quod etiam noſtris temporibus, & contra liberum hominem devenitur pro gravitate delicti. (*a*) Ad legem quoque Corneliam teſtamentariam pertinet; & quaſi falſum punitur ex S. C. Liboniano delictum eorum, qui ſibi, aut ſuis etiam jubente Teſtatore in alieno teſtamento legatum conſcribunt, nam & præter legati amiſſio-

(*a*) Nono tit. ff. & C. ad l. Cornel. de falſis.

ſionem, pœnam etiam falſi merentur; niſi adſit recognitio, & adprobatio Teſtatori, vel niſi ſervus ſit, aut filius, qui ſibi legatum adſcripſerit in teſtamento Patris, Patre dictante, *l.* 2. & 3. C. *de his qui ſibi adſcripſ.* Falſatæ vero monetæ crimen quodammodo ad Majeſtatem pertinet; ideoque bonis rei univerſis cum Domo, ubi falſum admiſſum fuit Fiſco addictis, reus capite pleCtitur *l.* 1. & 2. C. *de falſa moneta.*

Eſt & Crimen violentiæ, quod ulciſcitur lex Julia de vi publica, & vi privata. Vis publica erat olim, quæ à publicis perſonis inferebatur; privata verò, quæ à privatis, *l.* 7. *ff. de vi pub.*; ſed poſtea mutata definitio fuit, & vis publica ea dicitur, quæ cum armis; privata vero quæ ſine armis adhibeatur; cum arma ſint propria Inſtrumenta Reipublicæ: nam *L. XII. tab.* nemini privato telorum uſum iu Urbe permittebant. Vis publicæ pœna erat olim aquæ, & ignis interdictio, & ejus loco ſubjecta deportatio: privatæ publicatio tertiæ partis bonorum, (*a*) quæ hodie

(*a*) L. 1. & ult. ff. ad l. Jul. de vi privat. & l. Julianus ff. eod. auth. bona C. de bonis proſcriptor.

obſolevit, nam arbitrio Judicis pro facti gravitate vis privata vindicatur, & publica ultimo ſupplicio, ſi cum ſeditioſis hominibus excitato tumultu, & factione vis inferatur, ſi hæc abſit, pro delicti gradu relegatur reus, vel fuſtibus cæditur, vel alia pœna judicis arbitrio afficitur *Decian. l.* 8. *c.* 18. *num.* 5. 7. *&* 19.

Vis vero ea eſt omnium maxime deteſtabilis, quæ adhibetur ad rapiendas Virgines, etiam callide ad raptum patiendum inductas libidinis cauſa. Nam ultimo ſupplicio punitur, *l. unic. C. de raptu Virg.*, niſi Matrimonium inde legitimum contractum fuerit: Etenim jure Canonico nuptiarum gratia pœna remittitur, *Cap. cum Cauſa. de raptor. Can. ſtatutum* 27. *q.* 2.: dummodo è raptoris manu dimiſſa libere conſenſerit Mulier: cui & congruam dotem raptor, etiamſi eam non ducat, conſtituere compellitur, *Concil. Trident. ſeſſ.* 24. *c.* 6. *de Reform. Matrim.* raptus autem pœna etiam adjutores comprehendit, immo & parentes Virginis, ſi injuriam improbe, atque ignave diſſimulaverint, eamque vindicare neglexerint; *d. l. unic. C. de raptu Virg.* Raptores vero Viginum Deo dicatarum, ſive Sanctimonialium ultimo ſupplicio majori legum aſperitate damnan-

nantur, addictis eorum bonis Monaſterio, unde Virginem ſacrilege avexerunt, *l. raptores* §. *bona* **C.** *de Epiſc. & Cleric.*

Veniamus ad peculatum, quod eſt furtum pecuniæ publicæ, aut Sacræ: cujus furtum etiam Sacrilegium nuncupatur. Peculatus olim pæna fuit quadrupli: cujus in locum ſucceſſit pæna deportationis. In Magiſtratibus vero, qui tempore adminiſtrationis ſuæ quid ex publicis pecuniis ſubtraxerint, & in Miniſtris eorum capite animadvertitur, *l.* 1. *& ult.* **C.** *ad l. Jul. pecul.* Idemque ſupplicium ſtatuitur in reo ſacrilegii exacerbato delicto, aut lenito pro modis ipſius, aut rei qualitatibus. *Cujac. parat. ff. ad l. Jul. pecul. & tot. tit. ff. eod.*

Sequitur plagium, quod eſt doloſa liberi hominis, aut ſervi alieni ſuppreſſio: quod committitur ſive quis celaverit illos, ſive permutaverit, ſive vendiderit, ſive emerit, ſive donaverit. Quod crimen L. Fabia punitur, quæ de plagiariis dicitur pæna olim pecuniaria, quæ nunc etiam ad ultimum ſupplicium extenditur duobus caſibus, nempe ſi Plagiarius vendat ſervum, aut liberum hominem alio adſportandum; & ſi idem Plagiarius filium alterius adhuc Patre ſuperſtite ſupprimat; *l. 6. & 7.* **C.** *ad l.*

Fab. de plagiar. l. 1. 2. *&* 4. *ff. eod. cap.* 1. *de furtis*.

Eſt & ambitus crimen, cum quis pretio, & malis artibus emit honores, quod Canonibus appellatur Simonia a Simone Mago Sacrorum, & ſpiritualium emendorum auctore. Olim in populari Republica crimen hoc erat frequens. quia poterat accuſari qui eum commiſerat: rebus vero ad unum translatis, hæc inquiſitio ceſſavit, non quod crimen defuiſſet, ſed quod accuſari non poterat emtor honorum, niſi una notaretur & venditor. Quod lege Majeſtatis vetabatur, niſi tractatus habitus fuiſſet cum aliquo Magiſtratu, qui ob largiendos honores, ex poteſtate ſua proficiſcentes, pecuniam accepiſſet: cujus criminis pæna erat deportatio ſi contigiſſet in Urbe: ſi vero in municipiis pæna erat centum aureorum cum infamia. (*a*.) Pæna quoque ambitus tenetur & is qui officium & munus publicum vel repetit, vel continuat adhuc adminiſtrationis ratione non reddita.

Occurrit nunc Lex Julia repetundarum, qua repetuntur pecuniæ datæ Magi-

[*a*] L. unic. C. ad l. Jul. de ambit. & ff. cod.

giſtratibus, & Judicibus poteſtatis publicæ in alienam gratiam impertiendæ, aut ſententiæ dicendæ cauſa; qua etiam lege poſtulatur & Teſtis, qui ob dicendum teſtimonium, vel non dicendum pecuniam acceperit. Cujus delicti pœna eſt extraordinaria, & pro perſona, vel facto exacerbatur, aut lenitur: & modo ad remotionem à munere progreditur, modo ad relegationem, modo ad ultimum ſupplicium excurrit. Quod præcipue imminet Judicibus, qui innocentem injuria damnaſſe arguantur. Ac ſi civiliter agatur reus damnatur in quadruplum ejus pecuniæ: quam accepit, *l. ult. in fin. C. de l. Jul. repetend. l.* 3. 4. 7. §. 3. *ff. eod.*

Nec modo fraus Judicum, ſed & privatorum ex quacunque iniqua ſimulatione, aut ſycophantia, per quam alter læditur: quod crimen ſtellionatus appellatur a ſtellione varii coloris reptile, cui & impoſtores ob mendacia, & verborum, ac figurarum varietatem, & ob verſipellem naturam comparantur. Quod Judicum arbitrio pro delicti modis punitur.

Lex vero Julia de Annona ulciſcitur audaciam eorum, qui Annonam vexantes publicam inopiam inducunt, ut res carius vendantur: cujus pœna ſtatuitur

a lege 20. aureorum, vel relegatio, vel mercimonii interdictio pro delicti magnitudine: qua tenentur, & ii, qui coemunt quantum poſſunt, ut poſtea carius vendant, quos Dardanarios Leges appellant; forte a Dardano hujus malitiæ inventore.

Sed jam finem Titulo, & Operi ſimul imponamus lege Julia de reſiduis, qua plectuntur qui partem aliquam retinent pecuniæ publicæ; aut qui retinent totam, quam adminiſtrandam acceperunt, & vel eam ad præſtitutum uſum non adhibent, vel in publicas rationes referre, ac reſtituere negligunt, cujus pœna eſt infamia cum onere reſtituendæ pecuniæ retentæ, & inſuper tertia parte ipſius, *l.* 2. 4., *& ſeq. ff. ad L. Jul. pecul.*

Finis Libri Quarti.

JANI

JANI VINCENTII GRAVINÆ J. C.

DE CENSURA DISSERTATIO.

[illegible] oogle

J. VINCENTII GRAVINÆ J. C. *DE CENSURA* DISSERTATIO.

CENSORII Magiſtratus in majeſtate Reip. tuenda dignitatem, & in rebus recte regendis utilitatem omnibus rerum a P. R. geſtarum momumentis proditam, atque teſtatam: id præter cetera commendat, quod non prius Populus Rom. juſtis rectiſque legibus coaleſcere inter ſe, ac ſolidis initiis ſtare Reſp. viſa eſt, quam hæc rectorum inſtitutorum omnium cuſtodia adverſus exultantem, atque furentem licentiam opponeretur; neque dejecto hoc virtutum omnium præſidio, & obice iſto vitiorum remoto Reſp. permanere diutius atque conſiſtere valuerit. Cum enim corrupti jam populi mores, vires Cenſuræ fregiſſent, & ſeveritatis vincula quibus optimus rerum ſtatus, & quies publica continebatur, impetu quodammodo facto fregiſſent, hujus magiſtratus

metum,

metum ex improborum hominum capitibus avertiſſent: ſtatim veluti ſubducto concordiæ fundamento, ſolutoque fræno licentiæ: ſimul cum Cenſura, & libertas quoque, atque ipſa Reſp. collapſa eſt. Neque enim cum tam fædis corruptiſque moribus jungi miſcerique majeſtas Cenſuræ potuit; neque ſepoſito ſplendore, & majeſtate Cenſuræ, legum vis, & populi libertas retineri. Digna res eſt igitur Cenſura cujus vires, & poteſtas e recondita antiquitatis memoria in notitiam hominum pertrahantur: cujuſque dignitates, & munera, qua majori diligentia poſſumus illuſtrentur. Ortum igitur, curſum, & finem illius inquirentes, ad præcipua deinde munera iſtius magiſtratus accedemus; poſtremo præcipuas dignitates ipſius, & honores explicaturi: exordium capientes a cenſu è cujus cognitione, recta magiſtratus hujus notitia trahitur.

I. Cenſus proprie eſt actio ipſa Cenſorum Cives Rom. & eorum bona recenſentium de qua apud Pomp. (*a*) Cenſus autem perſonarum erat, & bonorum. Perſonarum Cenſus erat cum Cives ſinguli in ſua Tribu, claſſe, centuria,

[*a*] L. 2. §. poſt deinde ff. orig. jur.

ria, nomina ſua, uxorum, liberorum, libertorum, ſervorumque ſuorum, item cujuſque ætatem, & quam Urbis regionem habitarent, jurejurando dato profitebantur. Bonorum cenſus erat cum fidem patresfam. ſua prædia tum urbana, ruſtica, ſervorum, pecudumque numerum, fundorum inſtrumenta, ſuppelle-ctilem, pecuniæ denique numerum profitebantur]. Ideo Cenſus pro bonis fortuniſque omnibus accipiebatur. Unde Ulp. (*a*) *Hoc idem & ſi patrimonium fuerit rogatus* (reſtituere,) *& ſi facultates, & ſi quid habeo, & cenſum meum*. Inde eſt ut cenſu manumitti dicerentur ſervi qui luſtrati cenſu Romæ juſſu Dominorum (*b*) inter Cives Romanos ſe profitebantur, quod explicat Ulpian.

Cenſuram autem a Principio Reges exercuere. Cum enim Servius Tullius cenſum inſtituiſſet, ipſeque curam ſuam in cenſendis Civium capitibus poſuiſſet, idem deinde munus Reges cæteri ſuſcepere. Regibus exactis ſimul cum cæteris poteſtatibus muneribuſque, Regiis, & Cenſura quoque ad Conſules pervenit. Qui

[*a*] L. cogi 16. ff. ad trebell.
[*b*] C. 1. Inſtit.

Qui rerum domi foriſque gerendarum curam ſuſtinentes cum tantam negocii molem ferre non poſſent, aliqua ſe parte curarum exonerarunt, & cenſendi populi munus in certum ac præcipuum magiſtratum a Populo creatum tranſtulerunt. Per annos enim decem & ſeptem propter Conſulum occupationem qui variis acerrimiſque bellis diſtinebantur cenſus fuerat intermiſſus, ideo anno decimo trecenteſimo ab U. C. inſtituta fuit cenſura, quem Magiſtratum Patres eo lætius accepere, quod Patriciorum Magiſtratuum numerum in Republica augeret, ac præceperunt animo, quantum ex parvis initiis orta creſcere deinde Cenſura deberet, quod incrementum pene cum ſuo ortu cenſuræ acceſſit. Nam C. *Julio* iterum, & *L. Virginio Conſulibus*, vel ut alii putant, Julio tertium, & Virginio iterum, ſive anno Urbis trecenteſimo decimo nono Mamercum Æmilium Dictatorem a Senatu creatum, ut dictatura aliquid memorabile gereret, nomenque ſuum in eo Magiſtratu inſigne redderet: de minuenda nimia Cenſorum poteſtate conſilium ſuſcepiſſe Livius auctor eſt. (*a*) Primi L. Papirius Mugilanus,

[*a*] L. 4. c. 24.

nus, & L. Sempronius Atratinus cum ſpretus is honor eſſet a primoribus Civitatis, a Populo ſuffragiis creati hunc Magiſtratum injerunt; (*a*) & Cenſores ſunt appellati ſive quod ad eorum cenſionem h. e. arbitrium populus cenſeretur, ſive quod quantum illi cenſerent, uniuſcujuſque res æſtimaretur. Sed non diu hic Magiſtratus in ſolo Patriciorum ordine perſtitit. Plebs enim cum omnia ſibi cum Patribus promiſcua faceret, cum quidquid ſummum eſſet appeteret, adjuvante ope Tribunicia & hunc etiam honorem ad ſe traxit, quodque ſolius patricii generis erat commune reddidit. (*b*) Unde anno U. C. quadringenteſimo ſecundo C. Sulpitio Pætico, & T. Quintio Penno Coſſ. Cenſor è Plebe creatus C. Marcius Rutilus idem qui ad Dictaturam Plebi aperuerat viam, vir quidem graviſſimus & cujus Majeſtas nullius honoris gradum non æquabat. Nec unum modo, ſed & alterum quoque, plebs obtinuit creari cenſorem, nam Q. Pompejus, & Q. Metellus uterque ex plebe Cenſores facti Luſtrum conde-

[*a*] Lib. 4. c. 9.
[*b*] Liv. lib. 7.

diderunt. (*a*) Cum hæc poteſtas in quinquennium duraret, (*b*) Mamercus Æmilius Dictator graviter ferens alios magiſtratus leviores & annuos eſſe: hunc qui jugo duriori cervices Civium premeret quinquennalem, ideoque homines Cenſoribus per tot annos magna parte vitæ obnoxios vixere; legem tulit ne plus quam annua, vel ſemeſtris cenſura eſſet, quam ingenti populi conſenſu acceptam exemplo ſanſit. Statim enim & ipſe Dictatura ſe abdicavit. *Ut re ipſa* (inquiens) *Quirites ſciatis quam mihi diuturna non placeant imperia dictatura me abdico*. Quod impune Mamerco non fuit. Cenſores enim ægre paſſi Mamercum quod Magiſtratum P. Rom. minuiſſet, tribu moverunt, octuplicatoque cenſu ærarium fecerunt. Nec tamen id obſtitit, quin exigente uſu Reip. idem vir cenſoria animadverſione notatus ad ſummos iterum honores vocaretur, Dictator creatus Vejentium bello: (*c*) Populi certe tantam indignationem in Cenſores coortam fuiſſe dicitur, ut ab eorum capite nullius, quam ipſius Æmilii auctori-

[*a*] Liv. Epitom. 59.
[*b*] Lib. 4. cap. 24.
[*c*] Lib. 4. cap. 31.

ctoritate vis arceri potuerit. Adeo ſpectata virtus fœditatem inuſtæ notæ delevit. Et Mamercus ipſe ingenti animo injuriam tulit, cauſam potius ignominiæ, quam ipſam ignominiam ſpectans. Neque vero alios modo, ſed & ſe ipſos mutuis odiis Cenſores exagitarunt. Nam P. Sempronio, & M. Cornelio Coſſ. acris diſcordia inter Cenſores M. Livium, & Claudium Neronem orta eſt: invicem ſe ignominia notantibus, itaut cum quis labefactare alterius famam crederet, ſuam inquinaret. Claudius enim cum ad Tribum Polliam ventum eſſet, in qua nomen erat M. Livii: juſſit a Præcone ipſum citari Cenſorem, (*a*) ſive actus antiquæ & nondum depoſitæ inimicitiæ ſtimulis, ſive oſtentatione ſeveritatis inflatus. Et quia Livius Populi judicio fuerat damnatus, & in exilium pulſus, auſus eſt Cenſori equum adimere. Cui & vicem reddidit Livius cum ad Tribum Narnienſem & nomen Claudii ventum fuit, Claudio vendere equum jubens, duas producens cauſas, & quod Claudius adverſus Livium falſum teſtimonium dixiſſet, & quod nondum ex animo veteri odio depulſo, non ſincera

fide

[*a*] Liv. lib. 29. in fin.

fides ſecum in gratiam rediſſet. Neque collega ſolus, ſed Populus fere omnis cenſoriam ſeveritatem, & offenſi, ob injuſtum exilium,. animi ſenſit iram. Exitu enim ceuſuræ Livius in ærarium venit, & P. R. omnem quatuor, & triginta tribus adempto ſuffragii ferendi jure ærarias reliquit, quod & ſe innocentem damnaſſent, & damnatum Conſulem & Cenſorem feciſſent. Una modo Tribus Mæcia à tanta ignominia ſervata: quod cæterarum Tribuum conſilia non probaſſet. Hæc vehemens animadverſio in invidiam Populi conjecit cenſores, quam occaſionem commendandi ſe plebi nactus Q. Bebius trib. pleb. diem ad Pop. utrique dixit. Eaque res conſenſu Patrum diſcuſſa eſt, ne Cenſura Populi auræ redderetur obnoxia

P. Cornelio Scipione, & Tit. Sempronio Longo Coſſ. Cenſores creati Sext. Ælius Pœtus, & C. Cornelius Cæthegus, Ædilibus curulibus ludis Rom. imperarunt, ut a populo ſenatoria loca ſecernerent. Quo facto ingentem illius ordinis gratiam collegerunt cum antea promiſcua ſedilia eſſent. Cum ampliſſima per ſe eſſet Cenſuræ poteſtas, graviorem illius dignitatem, & inſigniorem reddidit adjuncta perſonæ dignitas. Poſtquam

quam enim M. Cato Senior vir omnibus & belli & pacis artibus ornatus, quique humanas omnes cupiditates virtute vicit, & continentiæ laude ſibi ſubjecit, hunc Magiſtratum favore plebis adverſus obtinentem vim patriciorum adeptus eſt: mirum eſt quantum ex naturæ gravitate, & ex diſciplinæ rigore ad hunc Magiſtratum auctoritatis & majeſtatis attulerit. Hominis ſeveritatem præter cæteros expertus eſt Livius (*a*) Quintius, vir Conſularis frater Ti. Quintii Flaminini viri inſignis, qui multos annos bello, ac pace Remp. egregie adminiſtravit, ac P. R. gloriam, pluribus adjectis imperio gentibus, auxit. Hujus itaque fratrem Senatu movit Cato, quia inter cætera objectum erat quod ut Philippo Pæno caro a nobili Scorto obſequeretur: nobilem Bojum, qui cum filiis ad Quintium tum Conſulem trasfugerat, interrogato prius puero an vellet eum morientem videre, atque illius vultu pallore mortis affecto, hominiſque animam trahentis adſpectu frui: cum puer vix ſerio annuiſſet, loquentem, percuſſit, ac deinde fugientem & fidem P. R. atque adſtantium imploranti latus

[*a*] Liv. lib. 39. c. 40.

tus transfixit. Multaque præterea edidit, in moribus corruptis coercendis, rectiſque inſtitutis jam labentibus reparandis inſignia probitatis, & gravitatis exempla.

Cum præpotens virium eſſet Cenſura poſtremis tandem temporibps inclinatis rebus & Rep. propter paucorum dominationem & licentiam ad interitum vergente: robur hujus magiſtratus non comminutum modo eſt, ſed pene extinctum ac vigor ipſius fractus atque laxatus. Poſt annum enim Urbis ſexcenteſimum ſexageſimum ſeptimum intermiſſa ac anno ſexcenteſimo nonageſimo tertio reſtituta, a Clodio tandem pernicioſo curſu omnem in Remp. peſtem inferentem everſa pene fuit. Is Tribunus plebis factus legem tulit ne quem Cenſores a Senatu moverent, neve qua ignominia afficerent; niſi qui apud Tribunos accuſatus, & illorum quoque ſententia damnatus eſſet. Eam vero jam collapſam reparavit anno octingenteſimo primo Q. Metellus Scipio Pompei in Conſulatu collega. Rebus tandem in unius hominis poteſtatem adductis, ac ſimul cum ipſa forma Reip. virtute quoque P. R. delata: Cenſura cum maxime neceſſaria, & utilis, tum perincommoda, & intempeſtiva viſa eſt propter ef-

fræ-

frænatam licentiam atque imbecillis ad ingruentem molem vitiorum & morbi, qui vires remedii ſuperabant, itaut tum minus efficax eſſet Cenſura cum magis Cenſorum ſeveritate Reſp. indigeret. Unde & mentione illata de Magiſtratu reſtituendo Tiberius (*a*) reſpondiſſe fertur : *non id tempus Cenſuræ nec ſi quid in moribus labaret defuturum corrigendi auctorem.* Quapropter in principibus ipſis Cenſuram revixiſſe proditum eſt, atque ab iiſdem uſque ad Decium Imperatorem hunc Magiſtratum geſtum magis credo ne quid ſupremæ poteſtatis Principum Imperio non eſſet adjectum, quam ne Cenſuram jacentem deſererent. Unde quod ad regenda Civium mores erat inſtitutum ; ad elevandam Principis majeſtatem, atque ipſius augendum Imperium verſum fuit. Nec omiſerunt Numina ipſa hujus Magiſtratus interitum nunciare : cum tribunal illorum qui poſtremi ſub Auguſto Cæſare ex privatis hunc magiſtratum inierunt, dum tribunal concederent confractum corruit haud incerto omine nonniſi umbram illius Magiſtratus permanſuram. Conatus quoque eamdem eſt reſtituere Theodoſius,

(*a*) Tacit.

ſius, ſive Arcadius : ſed a Senatu repudiatum eſſe Symmacus refert, ipſo Symmaco adnitente, & ſuadente (*a*) Extat & de Cenſorum Commentariis apud Dionyſium mentio, quos a patribus filiis, atque ab his poſteris ſuis traditos fuiſſe ſcribit, eadem cura qua paterna ſacra & gentilitia. Et hæc quidem fuit origo, curſus, finiſque Cenſuræ : nunc ratio inſtituti ordinis exigit, ut illius vires, ac poteſtates, & præcipua cenſorum munera aperiamus.

Cenſorum ea fuit auctoritas ut omnium Civium ordo, gradus, honos in Rep. in illorum teſtimonio repoſita eſſent, atque cunctorum æſtimationis & famæ judicium, ex eorum arbitrio penderet. Ac ut Livius ait (*b*): morum diſciplinæque Romanæ penes eum regimen, ſenatus equitumque centuriæ, decoris dedecoriſque diſcrimen ſub ditione ejus Magiſtratus, publicorum jus privatorumque locorum, & vectigalia Pop. Rom. ſub nutu atque arbitrio eſſent. Cum tanta moles rerum Cenſorum poteſtati committeretur, quo cautius

[*a*] Lib. 4. ep. 29. & 45. lib. 7. ep. 5.
(*b*) Lib. 4. cap. 8.

tius eſſet Populo de ſuis fortunis ac fama: Cenſores Magiſtratum ineuntes jusjurandum dabant, ſe neque gratia neque odio quincquam geſturos, ſed ex animi ſui ſententia, quæ utilia Reip. eſſent re quæſita & deliberata facturos. Munera igitur eorum multiplicia, quæ tamen ad duo præcipue genera contrahi poſſunt; æſtimationem ſcilicet facultatum & morum. Cujuſque enim ordinis ſuus erat Cenſus lege definitus. Senatorum Cenſum conſtat fuiſſe octingentum millia ſextertium viginti ſcilicet millia ducatorum, duplum equeſtris cenſus; equitum enim cenſus erat ſextertium quadringentum millia h. e. decem millia ducatorum. In iis igitur quæ ad opes pertinerent (*a*) Cenſori jus erat publicas privataſque opes deſcribere, Populum in centurias, ac claſſes diſtinguere, locare vectigalia. Dabant & leges per provincias quæ cenſoriæ ſunt appellatæ. (*b*) Cenſorum quoque cura erat cum inirent Magiſtratum alere anſeres in Capitolio ob memoriam ſervatæ ab imminenti fato Urbis; dum Galli clam nocte arcem invaderent,

L an-

(*a*) Cic. 3. de leg. Liv. 39. 43.
(*b*) Cic. lib. 1. ad Att. Ep. 1.

anſeres autem vigil & ſollicitum animal leni ſtrepitu commoti voce ſua cives dormientes excitaſſent ; item opera publica effigere [*a*] . Sed & vias publicas tueri , reficere , precia ſacrificiorum publicorum curæ , portio cenſorii muneris erat , ſtatuas omnes circa Forum , quæ Senatus aut Pop. ſententia poſitæ non eſſent à Cenſoribus Scipione & Popilio ſublatas fuiſſe Plinius ſcribit (*b*). Et fullonibus modum inpingendis veſtibus fuiſſe præfinitum idem Plinius auctor eſt . Sed & tenujora iſtis ad ſuam diligentiam Cenſores revocabant . Nam ſi quis agrum ſuum negligenter cuſtodiret , aut deſertum relinqueret , & illum ſordeſcere pateretur tutus a Cenſoris animadverſione non erat . Altera pars Cenſorii muneris fuit Perſonarum cura , & morum uniuſcujuſque judicium . Cenſoribus itaque ante omnia cura erat Principem Senatus legendi , eum quem graviorem & laudabiliorem virtute , & moribus judicarent , iſque erat ille ex Senatoribus cujus nomen primo loco recitabatur , qui honos maximus habebatur .

(*a*) Feſt. verb. produit. Liv. lib. 42. 45. ſymm. lib. 1. ep. 6.
[*b*] Lib. 34. c. 6.

tur. Ad eandem rationem, & qui primus in equitum tabulis ſcribebatur, princeps equeſtris ordinis dicebatur. In cenſendis autem civium capitibus certam proprioque ordine notam Cenſores habebant, quam cuique pro ſuo gradu, & ordine inurerent. Quatuor igitur erant animadverſionis cenſoriæ notæ. Ejectio è Senatu, quæ nota ad ordinem Senatorium pertinet, eaque erat cum initio cenſuræ dum nomina Senatorum recitarentur, alicujus Senatoris nomen Cenſores præterirent, quo ſilentio infamia Senatori præterito irrogabatur, & tacito judicio è numero Senatorum cenſebatur exemtus, ac loco motus, itaut nomen illius, e Senatorum albo deleretur. (*a*) Hique præteriti dicebantur, quo loquendi genere utitur Livius (*b*), cum refert tres Senatores quorum nemo curuli honore erat uſus à Cenſoribus fuiſſe præteritos. Tantam autem in Senatoribus morum gravitatem & modeſtiam Cenſores requirebant ut P. Cornelius Rufinus à Cajo Fabricio Cenſore fuerit ſenatu motus quod decem pondo argenti facti pro convivio appoſuiſſet.

[*a*] Feſt. in verb. præteriti.
(*b*) Lib. 34. c. 44.

ſet. Altera nota eſt equi ademti quæ pæna erat alterius ordinis nempe Equeſtris. (*a*) Moris autem erat ut in publica recenſione Equites ad locum ubi Cenſor ſedebat accederent equos manu ducentes: quos ſi probaret Cenſor: præterire, aut traducere equum ſolemni formula jubebantur: ſin improbaret equus adimebatur, & vendi jubebatur. Auctores ferunt, adeo levibus ex Cauſis Cenſores notam inurere conſueviſſe, ut nimis corpulenti milites equis ademtis, ignominiaque affecti exercitu a Cenſoribus dimiſſi fuerint. Et Eques Rom. cum ipſe præter modum comptus eſſet, & cultus, equus autem ipſius morboſus interrogatus à Cenſoribus cur ipſe tam eſſet comptus, equus autem ipſius ſquallore affectus & languidus? cum reſpondiſſet, quia ſui curam gereret ipſe, equi vero Statius Servus ſuus; cum id parum demiſſum & humile reſponſum viſum fuiſſet Cenſoribus, ignominia notatus, illorum ſeveritatem expertus eſt. Tertia nota & quarta ad plebejos refertur: quos Tribu movebant, ſive ut ait Li-

[*a*] Feſt. in verb. Cenſio Plutar. in Pomp. Agell. lib. 4. Revard. lib. 2. var. c. 15.

Livius Civem Romanum ex honeſta, & ruſtica in minus honeſtam, & urbanam Tribum traducebant. Ruſticæ enim Tribus urbanis præferebantur, tum quia ut ait Varro inter veteres magna erat laus ruſticæ vitæ: cum qui in urbe vivunt propter intermiſſionem operum deſidie & ignavia laxent animi robur, Ruſtici verò laboribus & operibus incumbentes alacriores, & firmiores reddantur: tum etiam quia cum Appius Claudius Cenſor humiliores per omnes Tribus diviſerit, eoque facto Forum & Campum corruperit: in duas partes Civitas diſtracta eſt: alteram integro Populo fautore, & cultorum bonorum tenente; alteram occupante forenſi factione: donec Q. Fabius Cenſor, tum ut concordiam Civitati pareret, cum ut è manu humillimorum comitia vindicaret, turbam omnem forenſem in Tribus quatuor congeſſit, quas urbanas appellavit: & quia ex fœce plebis collectæ fuerant, ideo urbanæ infimæ tribus habitæ ſunt (*a*).

Ignominiæ itaque labes effundebatur in eos, qui e ruſtica in urbanam Tribum transferebantur. Altera infamiæ

[*a*] Liv. lib. 8.

nota quæ eſt quarta & poſtrema animadverſionum cenſoriarum ; quæque in plebejos quoque cadebat : eſt ærarium relinquere : ſive ſuffragii ferendi facultatem adimere . Qua nota affectis , nihil aliud de Civium jure reſidebat , quam ut aera tributi nomine pro capite penderent , quos ita multatos in cæritum tabulas referebant : hoc autem nomen fluxit alæritibus , qui primi municipes ſunt ſine ſuffragii jure facti (*a*)

Quid deceat quid non obliti cærite cera-
Digni , remigium vitioſum Ithacenſis Ulyſſis .

His itaque notis quod cujuſque ordinis ſummum erat detrahebant : & aliquando plures notas cumulabant , itaut non præterirentur modo Senatores , & equites equis privarentur : ſed è Tribus etiam moverentur , ut omnes has ſimul ignominiæ maculas idem caput exciperet ; ſi quid gravius ſcelus admiſiſſet . (*b*)

Creari Cenſores ſingulis quinquennis politum erat ; atque in eorum creatione ſervatum ut è conſularibus legerentur , quod poſt punicum bellum inſtitu- tum

[*a*] Horat. lib. 2. Ep. 1.
[*b*] Valer. Max. lib. 1. c. 3.

tum permanſit: ſervatum quoque eſt ne idem bis crearetur, ne capita civium ſupramodum iterata poteſtas urgeret. Tandem mos fuit ut ſine ſuffectione crearentur, h. e. ut ne quis, altero e Cenſoribus, mortuo, in defuncti locum ſufficeretur, quæ religio Populo injecta eſt tempore Gallici belli, & miſerabilis Urbis Romanæ cladis. Pro omine acceptum quod eo anno altero e Cenſoribus mortuo alter fuerit in mortui locum ſuffectus, ideo alterum in mortui locum ſubſtituere religioſum fuit.

Luſtro condito cum è magiſtratu abirent ſuovetaurilium ſacrificium à Cenſoribus fieri mos fuit, ita hoc ſacrificium appellatum, quod ſus, ovis, & Taurus cæderetur, idque inſtitutum a Regibus ortum eſt. Poſt quam cenſum P. R. peregiſſent publicæ recenſionis tabulas in æde Nimpharum cuſtodiebant.

Ex his quæ de eorum poteſtate protulimus colligi ſane poteſt, quantum ſe Cenſorum dignitas extulerit, placet autem ſingulos dignitatis gradus ſuis nominibus diſtinguere, ut omnia dilucide collecta atque deſcripta in animo habeamus. Magiſtratus hic de extraordinariis erat, nec enim ſemper nec eodem tempore quemadmodum ordinarii, ita dicti quod ſtatis temporibus in Rep.

redi-

redirent . Eſt & de Magiſtratibus mixtis , quod ad eos aditus cuique è populo pateret . Cum autem majores , & minores eſſent Magiſtratus, ita dicti aut quod majora minorave haberent auſpicia, aut quod majus minuſve imperium aut poteſtas eſſet : hunc ad Magiſtratus majores referendum eſſe ſatis tum ex ipſius muneribus, tum ex auctoritate veterum conſtat . Curulis præterea erat cum jus ſellæ haberet . Omnia quoque Cenſoribus ſumma majeſtatis inſignia deferebantur, illis Faſces, illis prætexta Toga , illis omnia conſularia munera tributa . Lictores defuerunt, credo quod non tam ad augendum Magiſtratus ſplendorem , quam ad vim inferendam , & conſularia juſta peragenda a Conſulibus aſſumerentur . Cæterum poteſtatem in Conſulibus latiorem , dignitatem vero illuſtriorem atque ampliorem in Cenſoribus emicuiſſe non ambigitur . Idque potiſſimum ex antiquorum auctoritate teſtatur Juſtus Lipſius : cujus mira eſt in evolvendis veterum monumentis alacritas, & diligentia (*a*).

Satis pro inſtituta brevitate, Cenſoris munera, poteſtates , & originem complexi.

(*a*) Lib. de Magiſtrat. c. 18. §. dignitas.

plexi ſumus: ne ſi opus procedat longius, & animos veſtros tædio afficiamus & res ipſas inutili verborum copia obruamus. Reliquum eſt vos modo ſi non dignum auribus veſtris dicendi genus adhibuimus: noſtram in dicendo inelegantiam & ingenii tenuitatem pro veſtra humanitate & benevolentia leniter, & benigne feratis.

F I N I S.

Libri

Libri, che (oltre molt'altri) ſi vendono da Simone Occhi Librajo in Merceria dell' Orologio all'Inſegna dell' Italia.

ANntichità d'Aquileja Profane e Sacre per la Maggior parte finora Inedite raccolte, diſegnate, ed illuſtrate da Giandomenico Bertoli con figure. fol.

Avventure di Telemaco figliuolo d'Uliſſe, nuova edizione 1744. 8.

Boerhaave Prælectiones Academicæ in proprias Inſtitutiones Rei Medicæ, cum Notis Alberti Haller. 4. vol. 7.

Beſombes Moralis Chriſtiana ex Scriptura Sacra Traditione, Conciliis, Patribus, & inſignioribus Theologis excerpta. 4. vol. 2.

Cornelii Nepotis Excellentium Imperatorum Vitæ. 12.

Concina Epiſtolæ Theologico-Morales.

Facis Hiſtoricæ compendium ex Juſti Lipſii operibus ſummo ſtudio concinnatum. 12.

S. Fulgentii Ruſpenſis, Epiſcopi opera ad manuſcriptos codices plures: nec non ad editiones antiquiores, & caſtigatiores emendata, & aucta: acceſſere D. Amadei Epiſcopi Lauſanenſis Homiliæ fol. 1742.

Gaſ-

Gaſpari Inſtitutiones criminales tribus Partibus diſtributæ. 4.

Goudin Philoſophia inconcuſſa, tutiſſimaque Divi Thomæ dogmata. 12. vol. 4. 1744.

Habert Praxis Sacramenti Pænitentiæ ſive Methodus illius utiliter adminiſtrandi 8.

Kempis de Imitatione Chriſti. 24.

Lampridii de ſuperſtitione vitanda, ſive cenſura voti ſanguinarii in honorem Immaculatæ Conceptionis Deiparæ emiſſi, cum Appendice. 4. vol. 2.

Muratori de voto Sanguinario cum Appendice. 4. vol. 2.

Officium Conceptionis B. M. V. 16.

S. Proſperi Aquitanici, S. Auguſtini Diſcipuli, S. Leonis Papæ Primi Notarii opera omnia ad manuſcriptos codices, nec non ad editiones antiquiores, & caſtigatiores emendata. fol. juxta editionem Pariſienſem 1711.

Phedri Fabulæ cum notis. 12.

Raccolta d'Opuſcoli Scientifici e Filologici dal Tomo decimottavo ſino al Tomo trenteſimoquinto.

Rime di diverſi Antichi Autori Toſcani in dodici Libri raccolte, giuntovi moltiſſime coſe, che nella Fiorentina edizione del 1527. non ſi leggevano 8.

Ri-

Rimario di Girolamo Ruſcelli in queſta ultima edizione riveduto ed ampliato. 8.

Rifleſſioni ſopra la Quareſima Appellante 8.

Sermoni di D. Stanislao Santinelli Somaſco. 12. vol 2.

Storia del Probabiliſmo e Rigoriſmo, Diſſertazioni Teologiche, morali e critiche del P. F. Danielo Concina 4. vol. 2.

Tamburini opera omnia. fol.

Teſoro delle Gioje Trattato curioſo, nel quale ſi dichiara brevemente le virtù, qualità, e proprietà delle Gioje. 12.

Vita del Venerabile Girolamo Miani Fondatore de' Cherici Regolari Somaſchi. 4.

Viaggi eruditi per la Germania Ongaria, Inghilterra, Svizzeri del cavalier Carlo Patin. 12.

Vanroii Theologia. 12. vol. 5.

VVillis opera omnia Medica fol. cum figuris.

Valdeſii Epiſt. ſive Appendix ad Librum Antonii Lampridii de Superſtitionem Vitanda, ubi Votum Sanguinarium recte oppugnatum, male propugnatum oſtenditur. 4. 1743.

Digitized by Google

RILEGATORE DI LIBRI
Tel. 29|363
00565548